

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI

TÜRK DÜNYASI BİRLİK YÖNETİMİNİ ENGELLEYEN ALFABE
VE DİL FAKTÖRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Can

İstanbul

Nisan, 2014

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI

TÜRK DÜNYASI BİRLİK YÖNETİMİNİ ENGELLEYEN ALFABE
VE DİL FAKTÖRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Can

Danışman: Prof. Dr. Hikmet Savcı

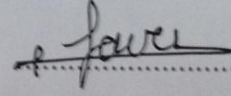
İstanbul

Nisan, 2014

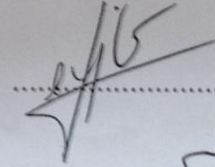
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

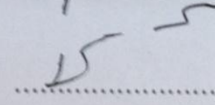
Başkan Prof. Dr. Hikmet SAVCI (Danışman)

Üye Doç. Dr. Vildan COŞKUN

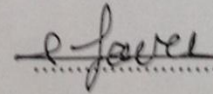

Üye Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Hikmet SAVCI

Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Bugün, dünyada iki yüz yirmi beş milyonun üzerinde nüfusa sahip olan Türk dünyası XX. asırda Doğuda ve Batıda, coğrafi, siyasî, sosyal ve kültürel yönlerden büyük bir parçalanma ve asimilasyona maruz kalmıştır. Hatta, savaşlar ve işgallerle Türklerin coğrafyaları parçalanmış ve onlar kültürel asimilasyona uğratılmışlardır, denilebilir. Alfabeleri birkaç defa değiştirilmiş, dilleri bozulmuş, hem tarihleri ve hem de birbirleriyle irtibatları kesilmiştir. Bunun neticesinde âdeta, aralarında konuşamaz, anlaşamaz, yazışamaz hale gelmişlerdir.

Türk dünyası ile Türkiye arasında tarihten gelen sosyal ve kültürel münasebetler mevcuttur. Bu münasebetler, Sovyetler zamanında (1917-1990) neredeyse tamamen kesilmiş, Sovyetlerin yıkılması ve yeni Türk cumhuriyetlerinin kurulmasıyla 1990'lı yıllarda yeniden, hızlı bir şekilde başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu gün, Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları ile sosyal, kültürel ve ekonomik yönden sıkı bir iş birliği içerisinde. Özellikle TİKA (Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı) kanalı ile Türk dünyasında ciddi projeler gerçekleştirilmekte, ayrıca pek çok Türk iş adamı da Türk Cumhuriyetlerinde önemli yatırımlar yapmaktadır. Diğer taraftan eğitim, ticaret ve turistik amaçla Türk Cumhuriyetlerinden her yıl binlerce insan Türkiye'ye gelmektedir.

Bu çalışmada Türk birliğine engel olduğu düşünülen “Dil ve Alfabe” değişimleri sonucunda karşılaşılan problemler ve çözüm yolları ana hatları ile ortaya konulmuştur. Çalışma hazırlanırken genel olarak Türk dünyası üzerine yazılmış olan dil, edebiyat, tarih vb. alanlardaki tarihi ve güncel olan ikincil kaynaklar kullanıldı. Birincil kaynaklar ağırlıklı olarak Rusça- Kiril ve Arap alfabeleriyle yazılmış olduklarından onlardan daha az istifade imkanı bulundu. Bu, üzücü olmakla birlikte tezimizi de doğrulayan bir duruma işaret etmesi açısından önemlidir. Şayet bu alfabeler bilinmiş olsaydı, burada birincil kaynaklar da kullanılarak daha geniş bir çalışma ortaya konulabilirdi.

Çalışmamıza ayrıca Türk Dünyası Kurultayları ve Milletler Arası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda (1991) sunulan tebliğler ve alınan kararlar da kaynak olarak alındı. Ayrıca -çalışmanın en önemli yönlerinden biri- Türk dünyası alfabelerinin farklılığından kaynaklanan durumları inceleyebilmek için saha araştırması mahiyetinde seyahatler yapıldı. Bu meyanda Özbekistan (Taşkent, Buhara, Semerkant, Fergana, Hokand, Andican, Merginan, Nemengan), Kırgızistan (Oş, Özkent, Bişkek), Kazakistan (Almatı), Rusya (S. Petersburg), Ukrayna-Kırım (Bahçesaray, Gözleve, Akmescit), Makedonya (Üsküp, Gostivar, Ohrid) ya seyahat edilerek çalışmamıza ilişkin incelemelerde bulunuldu. Türkler arasında kültürel manada bir birliğin meydana gelmesine engel olan faktörlerin en önemlileri “Alfabe” ve “Dil” olduğundan, bu çalışmamızda, Türk dünyasında bu yöndeki problemleri ve çözüm yollarını inceledik. Çalışmamızı iki bölüm halinde yürüttük. Birinci bölümde, “Alfabe”, ikinci bölümde ise “Dil” faktörünü ele aldık.

Ayrıca aynı veya benzer konularda çalışmış olan ilim adamları: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İSEN, T.C. Başbakanlık Müşaviri Bürol DOK, Türk Ocakları Genel Sekreteri Prof. Dr. Orhan KAVUNCU, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Öğretim Üyesi Prof. Dr. Güner Gülsevin, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Erdal ŞAHİN, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fatma AÇIK, Kırım Türkleri Lideri A. Mustafa Cemil KIRIMOĞLU, Şair-Yazar Yavuz Bülent BÂKİLER ile görüşülerek onların da fikirleri değerlendirildi.

Araştırmalarımız neticesinde bazı bulgular ortaya konuldu ve yorumlandı. Sonuç olarak dil ve alfabe değişimlerinin Türk birliği üzerindeki menfi etkilerine vurgu yapılarak bir takım önerilerde bulunuldu. Tezimizin bu konu üzerinde yapılmış çalışmalara bir katkı sağlayacağı ve bundan sonra yapılacak araştırmalara da ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Türkiye ile Türk dünyası arasında sosyal, kültürel ve ekonomik münasebetlerin gelişmesinde önemli bir faktör olan, alfabe ve dil birliği konusunda bize

Yüksek lisans tezi verme lütfunda bulunan ve çalışmalarımı teşvik eden, yönlendiren Hocam, Prof. Dr. Hikmet SAVCI'ya teşekkür ederim.

Ayrıca, engin fikirlerinden istifade ettiğim Türk Dünyasına gönül vermiş ve Türk dünyasının meselelerine vâkıf olan Numan Aydoğan ÜNAL'a ve Türk Cumhuriyetleri; Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ile Rusya ve Kırım'da yaptığım araştırmalarda bize her türlü imkanı temin eden, Kazakistan iş adamlarından Abdullah İSMETULLAYEV'e, literatür temininde yardımcı olan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fatma AÇIK ve Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL'a da teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

TÜRK DÜNYASI BİRLİK YÖNETİMİNİ ENGELLEYEN ALFABE VE DİL FAKTÖRÜ

Mehmet Can

Yüksek Lisans, Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet SAVCI

Nisan, 2014, 93+xi sayfa

Tarihte ve günümüzde, Türk dünyasının fizikî veya coğrafi olarak birleştirilmesi hususunda çeşitli görüş ve düşünceler ortaya konulmuştur. Türklerin yaşadığı coğrafyanın çok geniş olması, dünyada ve özellikle Avrasya'daki devletlerin politik ve konjonktürel yapıları itibarıyla, coğrafi bir birlikteliğin bugünkü şartlarda çok zor olacağı anlaşılmaktadır. Ancak, Türk milletinin tarih ve medeniyetinden gelen birikiminden dolayı, “kültürel” manada bir birliğin gerçekleşmesi mümkün görülmektedir.

10 milyon km²den fazla bir coğrafyada yaşayan 225 milyon civarındaki Türk milleti, geçtiğimiz asırda bazı totaliter rejimler altında kaldıkları için birbirleri ve Türkiye ile irtibatları tamamen kesilmişti. Özellikle XX. asrın sonlarında Sovyetlerin dağılmasıyla yeni Türk cumhuriyetleri kuruldu. Bu cumhuriyetler ve diğer Türk toplulukları arasındaki münasebet imkânı yeniden doğdu.

Bir asır önce Türk coğrafyasında alfabe ve dil birliği vardı. XX. asrın başlarında alfabelerine müdahale neticesinde, âdeta birbirlerine yabancı oldular. Hatta buldukları ülkelerin dilleri ana dillerinin yerine geçti, aralarında konuşamaz ve yazılaşamaz duruma düştüler. Türk dünyası aydınları tarafından geçmişte ve günümüzde

bu sahada pek çok çalışma yapılmışsa da henüz müspet bir netice alınamamıştır. Özellikle de Sovyetlerin dağılmasından sonra bu konuda kongre, seminer ve kurultaylar yapılmış, çeşitli fikirler ortaya konulmuştur.

Günümüzde Türk gençliği bu durum hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bu araştırmamızın esas maksadı, Türk milletinin maruz kaldığı bu büyük kültürel asimilasyonu ana hatları ile ortaya koymak ve Türkiye'nin Türk dünyası ile sosyal ve kültürel entegrasyonun gelişmesine katkıda bulunmaktır.

ABSTRACT

In the history and now there have been various thoughts on the physical and geographical unity of Turkish world. Because of the huge area that Turks live in and because of the political and cyclical factor of the nations, especially Eurasian countries, it is clear that geographical unity is very difficult in today's world. But with the heritage of history and civilization, a cultural unity seems to be possible to reach.

By the affect of totalitarian governments, 225 millions of Turks who lived at 10 million km² lost their connection among them and Turkey. At the end of the 20th century, by the fall of Soviet Union new Turkish communities took place. Among those new countries and others, a new possible way of communication has started.

A century ago at the Turkish geography, there was a union of alphabet and language. At the end of the 20th century their alphabet has been changed and they become like foreigners to each other. Moreover their main language happen to lost under the effect of the language of the new country where they live in. They became unable to write and speak even within their own community. Turkish intellectuals has studied and said many things on this situation a lot but there is still no positive result came to the life.

After the breakup of Soviet Union, lots of ideas has been argued on the issue in various congresses, seminars and other assemblies. Today with more than 225 million population, Turkish nation on the east and west, was subjected to a big physical, social, political and cultural division and assimilation. After the wars and invasions their geography has been destroyed. But more importantly they were exposed to a cultural assimilation. More than once their alphabet has been changed and by this way their contact with the history and among each other was stopped. They had communication failure in the same community. Today Turkihs youth is not aware of this situation. With this research of mine my main concern is to make this cultural assimilation clear by its main indicators.

Key Word: Alphabet, Language, The language and alphabet factor that blocks the Turkish world unity managment

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
1. BÖLÜM GİRİŞ.....	1
1.2.Türk Dünyası	2
1.3.Türk Dili	3
1.4.Türklerin Tarihte Kullandıkları Alfabeler	5
1.5.Müslüman Olmadan Önce	5
2. TÜRK DÜNYASINDA KULLANILAN ALFABELER VE ALFABE DEĞİŞİKLİKLERİ.....	8
2.1. Osmanlı Devletinde:	8
2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde:	12
2.3. Çarlık ve Sovyet Rusya'sında:.....	16
2.3.1. Bakü Türkiyat Kongresi (1926)	18
2.4. Günümüzde Alfabe Üzerinde Yapılan Çalışmalar (1991-1993)	21
2.4.1. Milletlerarası "Çağdaş Türk Alfabeleri" Sempozyumu (1991)	23
2.4.2. Alfabe-İmlâ Konferansı (8-10 Mart 1993 Ankara).....	25
3. İKİNCİ BÖLÜM TÜRK DÜNYASINDA KULLANILAN DİL VE DİLDEKİ DEĞİŞİKLİKLER	42
3.1. Osmanlı Devleti'nde:	42
3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde:	45
3.3. Çarlık ve Sovyet Rusyası'nda.....	57

3.4.1. Türk Dünyasında Kullanılan Lehçelerin Mukayesesi.....	65
3.4.2. Türk Dünyası Lehçelerinde Kullanılan Kelimelerin Mukayesesi.....	70
4. YÖNTEM.....	75
5. BULGULAR VE YORUMLAR	76
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	80
7. KAYNAKÇA.....	85
8. EKLER.....	93

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1: TÜRK CUMHURİYETLERİNDE KULLANILAN ALFABELER VE HARFLER	23
TABLO 2: MİLLETLERARASI ÇAĞDAŞ TÜRK ALFABELERİ SEMPOZYUMUNDA TAVSİYE EDİLEN 34 HARFLİ ORTAK ALFABE.....	25
TABLO 3: ALFABE-İMLÂ KONFERANSI'NDA KABUL EDİLEN ORTAK TÜRK ALFABESİ	26
TABLO 4: KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ'NDEN ÖRNEKLER	71
EK 2: DR. ABDULLAH CEVDET'İN CAĞALOĞLU'NDAKİ BİNASI.....	93

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği dağılmadan önce Türkiye haricindeki Türkler, Komünist, Sosyalist veya totaliter rejimlerin kontrolü altındaydı. Bu coğrafyadaki Türklerle görüşmek, buralarda araştırma-inceleme yapmak neredeyse imkânsızdı. Türkiye'den oralara gitmek mümkün olmadığı gibi, oralardan da Türkiye'ye gelmesi zordu. Sovyetlerin dağılmasıyla bu coğrafyalara çok rahat bir şekilde gidip-gelme fırsatı doğdu. Bununla birlikte, XX. asırda Türk milleti, Türkiye ve Türk dünyasında kültürel birliğe engel olan "Dil ve Alfabe" konusunda önemli bir asimilasyona maruz kaldı. Bu hususta özellikle akademik mahiyette pek az araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalara bir yenisini ekleyerek konuya yaklaşımı zenginleştirmek gerekli idi. Bu düşünceyle biz de bu çalışmayı hazırladık.

Çalışmamıza başlarken, konumuzla ilgili literatürün büyük bir kısmı tarandı. Türk dünyası kurultaylarında sunulan tebliğiler, alınan kararlar gözden geçirildi. Konu ile ilgili araştırma yapmış bazı ilim adamları ile görüşüldü. Bu hususta fikir ve bilgi sahibi olan hemen herkes, tez konumuzun çok iyi seçildiğini, bu sahada araştırma yapmanın gerekliliğini ifade ettiler.

Literatür taramasından sonra Türk dünyasına seyahatler yapıldı. Bu seyahatimiz esnasında konuştuğumuz bütün Türklerin Türkiye ile yakinen ilgilendikleri müşahade edildi. Türk dünyasından Türkiye'ye son yıllarda çok öğrenci gelmesinden ve Türk televizyonlarının pek çok yerde seyredilmesinden dolayı oralarda Türkiye lehçesine yakın bir konuşma dilinin geliştiği görüldü.

Rusya ve Türk Cumhuriyetleri'nde Kiril alfabesiyle Türkçe yazılmış pek çok literatür mevcuttur. Hâlen bu coğrafyadaki halkın büyük bir kısmı Kiril alfabesini bilmekte ve kullanmaktadır. Türkiye'ye Türk dünyasından gelip lisans öğrenimini tamamlayan öğrencilere dil ve alfabe konularında yüksek lisans ve doktora çalışmaları verilmesinin çok faydalı olacağı düşünülmektedir. Böylece oralardaki literatürü araştırmada da kolaylık temin edilecektir.

Ayrıca ülkemiz arşivlerinde bulunan binlerce Arap harfleriyle yazılmış eserlerden gereği gibi istifade edilebilmesi için Arap alfabesi ve Osmanlı Türkçesinin iyi bilinmesi; bunları iyi öğreten bölümler ve enstitüler kurulması gerekmektedir. Bütün bu çalışmalar Türk dünyası ile Türkiye arasında kısa ve uzun vadede kültürel manada bir birliğin gelişmesine katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

1.1.Türk Dünyası

Türk Dünyası, alanı 11, 2 milyon km²'yi aşan büyük siyasi, coğrafi birliğin adıdır. Bu kültürel ve etnik birliğin sınırları Adriyatik Denizi kıyılarından başlar ve Çin'in başkenti Pekin yakınlarındaki, ünlü tarihî Çin Seddi'ne kadar devam eder. (Doğanay, 2010)

Daha çok etnik bir kavram olan "Türk Dünyası", Türklerin değişik boylarının bulunduğu ülkeleri ihtiva eder. Genellikle de bulunduğu ülkeler veya bölgeler, buradaki etnik ağırlıkları söz konusu ise, Türklerin boy ismi ile anılır. Türkistan'daki bağımsız Türk cumhuriyetleri ile Rusya federasyonu ve Kafkasya'daki birçok muhtar bölgelerin durumu böyledir. Türk dünyası başlıca dört bölgeye ayrılır.

1- Altay-Sibirya Türkleri: Altay, Baraba, Çulım, Dolgan, Hakas, Karagas, Koybal, Kumandı, Sabir, Sagay, Şor, Telen-git, Televüt, Tobol, Tofalar, Tuva, Yakut.

2- Batı Türkleri: Ahıska, Azerbaycan, Balkanlar (Batı Trakya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya), Irak, İran (Afşar, Azerî, Halaç, Hamse, Horasâni-Boçagçı, Kaçar, Karacadağ, Karagözlü, Karakoyunlu, Karakalpak, Karayi, Kaşgay, Şâhseven, Türkmen), Kıbrıs, 12 Ada, Suriye, Türkiye.

3- Doğu Avrupa Türkleri: Gagauz, İdil-Ural (Başkurt, Çuvaş, Kazan, Mişer), Kafkasya (Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay, Stavropol Türkmenleri), Karaim, Kırım (Kırım Tatarları, Belarus Tatarları, Litvanya Tatarları, Polonya Tatarları, Kırınçak).

4- Türkistan Türkleri: Afganistan, Doğu Türkistan (Kazak, Kırgız, Salar, Sarı Uygur, Uygur), Karakalpak, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen. (Yalçınkaya, 2012)

Ayrıca XX. asırda Türklerin yerleşik olarak yaşadıkları yeni bölgeler de teşekkül etmiştir. Özellikle, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde, Avusturalya ve Amerika'da da çok miktarda Türk yaşamaktadır.

Türk Dünyası Haritası

1.2. Türk Dili

Türkçe, dünyanın en eski dillerinden biridir. Geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Halk ve devlet dilidir. Asya bozkırlarındaki Türk kabileleri, Türkçe konuştukları ve yazdıkları gibi, Osmanlı-Türk devleti de 600 sene boyunca bütün resmî yazışmalarını Türkçe yapmıştır. Bugün Osmanlı devlet arşivindeki milyonlarca doküman Türkçe'dir. Günümüzde de Türkçe, Büyük Okyanus (Pasifik Okyanusu) ile Atlas Okyanusu arasındaki Asya ve Avrupa coğrafyasının pek çok yerinde konuşulmaktadır. Hatta göçler dolayısıyla Avustralya'ya yerleşen büyük bir Türk topluluğu da Türkçe konuşmaktadır.

Türk dili, yani Türkçe dünyanın en eski dillerinden birisidir. Dünyada 12 milyon km² alanda konuşulmaktadır. Dünyada yaklaşık 6 bin dil vardır. Türkçe 6. sıradadır. İngilizce, Fransızca dilleri yokken, Türkçe dili vardır. Türkçe çok kuvvetli bir dildir. İslamiyeti kabul eden milletlerden sadece Türkler ve İranlılar dillerini koruyabilmişlerdir. Bugünkü, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya'da konuşulan Berberî dili, hemen hemen silinmiş, yerine Arapça geçmiştir. Suriye'de konuşulan Süryani dili, eski

Mısır'da konuşulan eski Mısır, Kopça aynı akıbeta uğramışlardır. Fakat Türkçe, Arapça'ya mukavemet edebilmiştir. Zira Türkçe 1200 yıl önce Orhun Anıtları'nda açıkça görüldüğü gibi işlenmiş büyük bir dildir. ((Toparlı,2010)

Prof. Dr. Mustafa Argunşah ise:

Türkçenin, gramer özellikleri ve zengin kelime hazinesi yönünden de dünya dilleri arasında önemli bir yeri vardır. Bu konuda ciddi ilmî çalışmalar yapılmıştır. Türkçe, ses düzeni, ahengi, yapısı ve kaideleri ile dünyanın en eski dilleri arasındadır. Milletlerarası Çocuk Dili Araştırma Derneği (International Association for The Study of Child Language)'nin Almanya'nın başşehri Berlin'de yapılan 10'uncu kongresinde Türk çocuklarının 2-3 yaşına kadar Türkçeyi temel dil bilgisi kaidelerine göre uygun olarak konuştukları ortaya konuldu. Aynı araştırmada Arapça konuşan çocukların anadillerini ancak 12 yaşına geldiklerinde doğru kullanabildikleri, Alman çocukları için bu sürenin 4-5 yıl olduğu belirtiliyor. (Argunşah, 2006)

Geçen asrın tanınmış dil uzmanlarından Max Müller;

Türk dilini gözden geçirince anlarız ki, bu dil, âlimler heyeti eliyle meydana getirilmiş mantıkî bir temel ve olgunluğa dayanıyor. Türk dilinin kaideleri o kadar mükemmeldir ki, bu dili, lisan âlimlerinden oluşan bir heyet, bir akademi tarafından şuurla yapılmış bir dil zannetmek mümkündür. Türkçe grameri okumak bile hakiki bir zevktir. demektedir.

Türkçe bilinen ve yazıya geçirilen şekliyle edebiyatını yedi-sekizinci asırlarda ortaya koymuştur. Kısaca Türk edebiyatı yazıda bin üç yüz yıllık bir mesafe almıştır. Bu zamanda yani bin üç yüz yıl önce edebiyatı olan sekiz on milletten biri de Türk Milleti'dir ve bu edebiyat kesintisiz devam etmiştir. Türkçe edebî bir dil iken Arapça, Farsça, Çince, Yunan ve Latin dilleri dışında başka dillerin edebiyatları yoktur. İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca on üçüncü asırdan sonra edebî dil olarak görülmeye başlamıştır. Şu halde Türk Edebiyatı derin ve geniş bir maziye

sahiptir. Yüzyıllar ötesine saldığı kökü ile çeşitli medeniyetlere girip çıkmış, her devirden izler taşımıştır. (Yavuz, 1991)

19'uncu yüzyılda ünlü Türkolog ve seyyah A. H. Vambéry, Türk dilinin yayılma alanının genişliğini yaptığı gezi sırasında görmüş ve:

Balkanlardan Mançurya'ya kadar yolculuk yapacak bir kişinin Türk dilini bilmesi durumunda bu yolculuğunu çok kolay biçimde yapabileceğini, çünkü bu coğrafyada en geçerli dilin Türk dili olduğunu söylemiştir. (Akalm, 2007)

1.3.Türklerin Tarihte Kullandıkları Alfabeler

Alfabe kelimesi, Yunan alfabesinin ilk harfleri olan “alpha, beta”dan gelmektedir. (alphabet). Arap harfleri de “ elif ba” adını yine ilk harfi olan “elif ba” seslerinden almıştır. Her dilin kendine has bir millî alfabeti vardır. Millî alfabe bağlı olduğu dilin, bütün seslerini ayrıntılılarıyla gösterir. Bir dilin ses zenginliğini ve zaman içinde ortaya çıkacak ses hâdiselerini bu millî alfabe tespit eder. Bu bakımdan harf ve alfabe, dilin anahtarı sayılır. Millî alfabelerin birleştirci rolü inkâr edilemeyecek kadar büyüktür. (Ertem, 1991)

Türk dünyasında, İslamiyet'ten önce çeşitli zaman ve mekânlarda, değişik dil, din ve kültürlerin etkisi ile on yedi alfabe kullanılmıştır. Bunlar kronolojik sırayla şöyledir:

1.4.Müslüman Olmadan Önce

Orhun-Yenisey Alfabeti: (Göktürk) V-VI ile IX-X. asırlar arasında Yenisey Kırgızları ve Göktürkler tarafından geniş olarak kullanılmıştır. Otuz sekiz harftir.

Prof. Dr. Muharrem Ergin, Orhun âbidelerinin kültürel ve edebî önemini şöyle ifade etmiştir:

Göktürk alfabesiyle taşlar üzerine yazılmış Türk tarihinin ilk edebî eseridir. Göktürkler devrinden kalma kitabelerdir. Türk adının, Türk milletinin adının geçtiği ilk Türkçe metindir; ilk Türk tarihidir. Taşlar üzerine yazılmış ilk tarihtir. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri, Türk nizamının Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün

büyük vesikasıdır. Türk askerî dehasının, Türk askerî sanatının esasları, Türk gururunun yüksekliği, Türk feragat ve faziletinin büyük örneği, Türk içtimaî hayatının ulvî tablosu, Türk edebiyatının ilk şaheseri, Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri, Türk yazı dilinin ilk fakat harikulade işlek örneğidir. (Ergin, 2001)

Tibet alfabesi: VII-X. asırlar arasında Budist Uygurlarınca kullanılmıştır. 35 harftir.

Çin alfabesi: VIII. asırda pek az kullanılmıştır. Yirmi bin kadar şekli ihtiva eder. Yukarıdan aşağıya doğru yazılır.

İbrani alfabesi: VII. asırda Yahudiliği kabul eden Hazar Türkleri tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Kırım, Polonya, Litvanya ve Ukrayna'da yaşayan Karaim Türkleri tarafından kullanılmıştır. Yirmi iki harftir.

Soğd alfabesi: IX. asırda Doğu Uygurları tarafından kullanılmıştır. Onsekiz harftir.

Brahma alfabesi: VIII. ve XI. yüzyıllar arasında Saka Türkleri tarafından kullanılmıştır. Kırk üç işaretten oluşur. Soldan sağa doğru yazılır.

Süryani alfabesi: VIII-XI. asırda, Uygurlar ve doğu Türkleri tarafından kullanılmıştır. Yirmi iki harftir. Sağdan sola yazılır.

Manihey alfabesi: VIII-IX. asırlarda Mani Uygurlarınca kullanılmıştır. Otuz altı harften ibarettir. Sağdan sola doğru yazılır.

Uygur alfabesi: VIII-XV. asırda kullanılmıştır. 745'te müstakil devlet kuran Uygurların ilk yazısı olmuştur. Sekiz sesli, üç işaretle (harfle) karşılanmıştır. Sessizler için on beş işaret (harf) vardır.

Peçenek alfabesi: IX-X. asırda kullanılmıştır. Göktürk yazısından doğmuştur. Sağdan sola doğru yazılır.

Arap alfabesi: XI-XIX. asırları arasında kullanılmıştır. Araplara aidiyetinden dolayı "Arap yazısı" Kur'ânî yazıldığı için, "İslam yazısı";

Osmanlı Türkleri kullandığı için “Arap harfli Türk yazısı” da denilmiştir. Latineden önce kullanıldığı için Türkler “Eski Yazı” da demişlerdir.

Necip Fazıl Kısakürek bu alfabeye ilgili şöyle demiştir:

İsmine Arap harfleri denilen, tam on asır Türk Medeniyet kadrosunun ifade unsurunu teşkil eden ve on asırlık millî irfanın temeli mevkiinde bulunan harfler, hakikatte sadece ve kavmî manada Arap harfleri midir, yoksa kavim üstü bir mânâ ile “İslam harfleri” mi? Kavim üstü, küllî bir şümûlle bütün mümin beşeriyete atfedilip edilemeyeceği bir ilim meselesi olan harflere Arap harfleri ismini vermek mümkün oluyor da doğrudan doğruya ve münhasıran Latinlerin malı olduğu ilmen sabit harflere nasıl “Türk harfleri” denilebiliyor? Her iki harf manzumesi üzerinde mücerred ve müşahhas imtiyaz ve faydaları bakımından bir nefis muhasebesi, bir mukayese vazifesi yerine getirilmiş midir? (Ertem,1991)

“Passepa alfabesi: XII. yüzyılda kullanılmıştır. Kırk dört harflidir. Yukarıdan aşağıya yazılır. Budist Türkleri tarafından kullanılmıştır.

Yunan (Grek) Alfabesi: XV-XX. asırlar arasında Türkleşmiş Rumlar, Hıristiyanlaşmış Türkler gözüyle bakılan ‘Karamanlar’ tarafından kullanılmıştır.

Ermeni alfabesi: XV-XX. asırlar arasında Türkiye’deki Ermeniler ile ana dili Türkçe olan Ermeniler tarafından kullanılmıştır. Otuz sekiz harftir.

Latin- Kiril alfabesi: 1917’deki Rus ihtilâlinden 1939’a kadar, Sovyetlerdeki Türk dilleri için kullanılmıştır.

Kiril alfabesi: XIII-XX. yüzyıllar arasında Rusya’daki Hıristiyan Türkler ve özellikle Çuvaş ve Yakutlar tarafından kullanılmıştır.

Yeni Türk alfabesi: XX. asırdan sonra Türkiye Türkleri tarafından kullanılmıştır. Önce 1917-1940 arasında Rusya’daki Türkler tarafından kullanılmıştır. 1928’deki bir kanunla Türkiye Türkleri tarafından kullanılmaktadır. (Ertem, 1991)

BİRİNCİ BÖLÜM

2.TÜRK DÜNYASINDA KULLANILAN ALFABELER VE ALFABE DEĞİŞİKLİKLERİ

2.1. Osmanlı Devletinde:

Osmanlı devletinde Arap alfabesinin reforma tâbi tutulmasını ilk dile getiren, son Osmanlı Maarif Nazırlarından Münif Paşa idi. Münif Paşa, 1862’de ‘Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye’de verdiği konferansta Arap harflerinin Türkçenin grameri için yetersiz olduğunu, bu yüzden Arap alfabesine yeni işaretler eklenmesini ve harflerin birbirinden ayrı yazılmasını tavsiye etmişti. Münif Paşa’nın isteği köklü bir yazı değişimi olmayıp, sadece yazıyı ıslaha yönelikti.

Osmanlı devrinde, Türk-İslam dünyasında, İslam harflerinin terk edilerek yerine Latin harflerinin alınmasını ilk defa teklif eden Azerbaycanlı Mirza Feth Ali Ahundzade’dir. Feth Ali Ahundzade, Türk-İslam dünyasının ilk ve en başarılı tiyatro yazarı olduğu gibi yine Türk-İslam dünyasının batı tesiriyle yetişen en meşhur felsefeci ve Marksitlerindedir. Kendisi Rus kültürüne ve devletine sadakatle bağlı biriydi. Ahundzade, alfabe meselesiyle 1857 yılından itibaren ciddi bir şekilde ilgilenmeye başladı. Onun ilk uğraştığı konu Arap alfabesinin ıslahıdır.

Bu konuda hazırladığı Farsça bir layihayı (tasarımı) Osmanlı devleti, İran ve Rusya’nın ileri gelen yöneticilerine gönderdi. Ancak Osmanlı Devleti yetkililerinden bu hususta herhangi bir cevap alamadı. Uzun mücadelelerden sonra 1863 yılında Rus hükümetinden izin alarak İstanbul’a geldi.

Ahundzade’ye göre, doğu toplumlarının geri kalış sebeplerinin en can alıcı noktası İslam yazısı idi. Tabii ilk etapta fazlaca tepki almamak için harflerin değiştirilmesiyle ilgili değil de, ıslah için bir tasarı hazırlayarak İstanbul’a geldi.

Arap harflerinin ıslahı maksadıyla kaleme aldığı layihası Sadaret tarafından, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’ye havale edildi. Layiha, Münif

Paşa ve kendisinin de hazır bulunduğu bir komisyonda görüşüldü. Komisyonda görüşmeler neticesinde “ıslah” uygulaması, “kitap basmadaki zorluğu gideremediği, okuma yazmayı yeterince kolaylaştırmadığı, sonra bütün dünya Türklüğü bu alfabe ile okuyup yazdığı için alfabe değişikliğine gitmekle bütün dünya Türklüğü ile bağlarımızı koparmış oluruz, bu bakımdan alfabemizi değiştiremeyiz gerekçesiyle layiha reddedildi.

İslam harflerinin ıslahı konusunda bir sonuç alamayan Ahundzade, gerçek emelini ortaya koyarak İslam harflerinin yerini tamamen Latin ve Kiril alfabeleri karışımı yeni bir yazıya terk etmesini istedi.

Alfabe layihası ile uzun zaman uğraşan Ahundzade, ömrünün son yıllarında alfabe hakkında son kararını vermiştir. Arap alfabesi tamamen bırakılmalı, Latin alfabesine mutlaka geçilmelidir. Bu yoldaki kanaatinde o kadar emindir ki, şimdi olmasa bile “gelecek nesiller mutlaka bu işi yapacaklardır” diye bu konudaki inancını dile getirir. Kendi arşivinde Latin harfleri esas alınarak yapılmış bir alfabe tasarısı bulunmuştur.

Aynı yıllarda, İran’ın Londra sefiri Melkum Han da, İslam ülkelerinin bütün zayıflıklarının, yoksulluğunun, güvensizliğinin, despotizminin köklü sebebini Arap alfabesindeki yetersizlikte buluyordu.” (Boyacıoğlu ve Morkoç, 2001)

O zaman Londra’da bulunan Namık Kemal ise, Hürriyet Gazetesi’nde Mirza Melkum Han’a verdiği cevapta;

Alfabedeki değişikliğin zor olacağını, birçok kötülüğün alfabeden değil, bilgi eksikliğinden kaynaklandığını, İngiliz, Amerikan gibi milletlerin alfabesinin zor olmasına rağmen eğitimlerinin yüksek olduğunu belirtmiştir.” (Tongul, 2004)

Yine 1869 yılında Terakki Gazetesinde Hayreddin Bey, “Maarif-i Umumiye” adlı makalesinde İslam harflerinin değişmesini ileri sürmüş, buna karşılık aynı gazetede Ebuzziya Tevfik, Hayreddin Bey’e şu cevabı vermiştir:

Eğitim ve öğretimin ilerlemesi harfleri değiştirmekle değil, öğretim sistemini değiştirmekle olur. Bütün dünyayı aydınlatan bilgi ışığı bizim

kullandığımız harflerden doğmuştur. Harfler değiştirilirse bu kadar yazılan kitapları anlayan kimse kalmaz. Bin yıllık eserleri yeniden yazmak gerekir ki bu da imkânsızdır. Kur'an için başka, diğer ilimler için başka harf kullanılır mı? Bu, bir dili beceremeyen adama iki dil öğretmeye benzer.

1911 yılında İstanbul'da "İslah-ı Huruf" (Harflerin İslahı) komisyonu kuruldu. Komisyon, Darülfünun'da bir kongre tertip etti. Bu kongrede "Türk Derneği" üyelerinden Ispartalı Hakkı Bey, yaptığı konuşmada İslam âleminin geri kalmasının gerçek sebebinin eğitim ve öğretimsizlikten kaynaklandığını vurgulamış, eğitim ve öğretimsizliğe sebep olan ise buna anahtar olan alfabenin eksikliğinden olduğunu açıklamıştır. Osmanlılarda harflerin ıslahı konusunda bir başka çalışmayı da Milaşlı Doktor İsmail Hakkı Bey yapmıştır. Bu çalışmada Hakkı Bey, Arapça konsonantların yanına kendisinin oluşturduğu vokalleri koymuştur.

Birinci Dünya savaşından hemen sonra, Enver Paşa da, özellikle orduda uygulanması için yeni bir imlâ geliştirmiştir. Genelde Enver Paşa imlâsı olarak bilinen bu imlâyâ göre bütün vokaller imlâda gösterilmektedir.

1916 yılında Necip Asım'ın bu konuda çalışmalar yaptığını ve Harf İslahı Komisyonu'nda olduğunu görüyoruz. Ancak o da herhangi bir netice elde edememiştir.

Başlangıçta sadece Arap harflerinin ıslahı konusunda değişik görüşler ortaya konulurken zamanla yazarlar, düşünürler ve bilim adamları bu konuda ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiğini savunurken, bir kısmı da buna karşı çıkmıştır. Arap harflerinin ıslahının faydasız olduğunu, çareyi Latin harflerinin kabulünde görenler arasında, Celal Nuri Bey, Dr. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit, Kılıçzâde Hakkı gibi şahıslar göze çarpmaktadır. (Boyacıoğlu,2001)

Dr. Abdullah Cevdet, çıkardığı meşhur "İctihad" dergisinin, İstanbul Cağaloğlu'ndaki binasının üzerindeki levhaya daha o zaman [1904] dergisinin ismini Latin harfleriyle "İDJTIHAD" şeklinde yazmıştır. (Ek,1)

Meşrutiyetin hemen ardından Dr. Musullu Davut imzalı bir kitapçık, o zamanki Meb'ûsân (Milletvekili) Meclisi'ne bir tasarı olarak

sunulmuş ve Latin harflerinin kabulü teklif edilmişse de bu tasarı, o dönemin heyecanı içerisinde gerekli dikkati çekememiştir. Aynı şekilde İstepan Karayan'ın ve Binbaşı Hidayet İsmail'in Latin harfleri üzerindeki teklifleri de aynı şekilde sonuçsuz kalmıştır.

1913 yılında Celal Nuri de, harflerimizin berbatlığını, bu harflerle iş yapmanın zorluğunu, bunların yetersiz ve eksik olduğundan bir işe yaramadığını, yine bu harflerle yazılanları halkın kolay öğrenemediğini, bu durumun kalkınmaya engel olduğunu, bu harflerin ıslah edilmesinin de boş olduğunu, bu sebepten zaman yitirmeden Latin harflerini kabul etmemiz gerektiğini; “Sinlik-eski” harflerini kullanan Romalıların ve “Gotik” harflerini kullanan Almanların bile Latin harflerini kabul ettiklerini dile getirerek, Latin harflerinin kabulünü savunanlar arasında yerini almıştır. (Boyacıoğlu, 2001)

Yukarıda belirtilen bütün bu fikirlere rağmen, Osmanlı devletinin son zamanına kadar alfabenin ıslahı veya değiştirilmesi hususunda hiçbir ciddi çalışma yapılmamıştır. Hatta bu işe teşebbüs edenler engellenmiştir.

Buna iki misal:

Azerbaycan'da 1926 Bakü Türkiyat Kongresinden önce Rusların emriyle kısmen Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştı. Osmanlı sınırının hemen doğusunda cereyan eden bu hareket karşısında bazı devlet adamı ve aydınlar, bu hareketin aleyhine faaliyete geçtiler. Bu konuda Eşref Edip şunları söylemiştir:

İstiklal Harbinin ilk yıllarıydı. Rusların Azerbaycan'da bütün Türk kavimlerinin bin seneden beri müşterek olarak kullandığı Arap harfi yerine Latin harfi ikame etmek hareketlerine karşı tedbir almak üzere Şark Hudut Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Türk kavimlerini parçalayarak birbirlerinin lisanını anlayamayacak hale getiren bu tehlikeli hareketi Ankara'ya bildirmiş, bu mülhik cereyana karşı durabilmek için Ankara'dan ilmî malzeme istemişti.

Bunun üzerine Maarif Vekili Balıkesir Mebusu Vehbi Bey, bir komisyon topladı. Komisyonda Mehmet Akif, Samih Rifat, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçora ve âcizleri (Eşref Edip) de vardı.

Komisyonunda, lisan hakkında uzun ilmî münakaşalar oldu. Neticede Samih Rıfat Bey'in ilmî bir rapor yazmasına karar verildi. Yüz sayfa kadar olan bu raporda Latin harflerinin Türk lisanını hakkiyle ifadeye elverişli olmadığı, ilmî delillerle ispat ediliyordu. Binlerce nüsha olarak basılan rapor, şark kumandanına da gönderildi. Kazım Karabekir Paşa bu broşürü, şark hudut havalisinde dağıttı. Birçok nüshayı da Azerbaycan'a gönderdi. (Şerifoğlu, 1997)

Beşiktaş'ta, Arnavutluk Teavün Cemiyeti'nin, izin almadan açtıkları okulda Latin harfleriyle ilim öğrettiği, Kuran-ı Kerim'in Latin harfleriyle öğretildiği İstanbul Vilayeti Maarif müdürlüğüne bildirilir. Bu durumu Maarif Nezareti 11 Nisan 1338 tarihli ve 24 nolu tezkere ile Şeyhulislamilerine yazar. Şeyhulislam Bab-ı Fetva Tahrirat Kalemi, karton 299, 59727 dosya numara ile verdiği fetva özetle şöyledir:

Kuran-ı Kerim mucizevî beyanın Arap harflerinden başka harf ile yazılmasına ve eğitimine asla, şer'an cevaz verilmez. Adı geçen mektepte Kuran-ı Kerim'in Latin harfleriyle yazılmasına ve eğitimine şer'an müsaade edilmez. Hükümetin engellemesi gerekir. Zaruret ve lüzum olmaksızın Latin harflerinin tercih edilmesi, Müslümanların değil, gayri Müslimlerin menfaatlerine hizmet edecektir. Bu ise ne vicdana ne de dindarlığa sığmaz. (Şerifoğlu, 1997)

2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde:

Osmanlı devrinden sonra, Türkiye'de de Cumhuriyetin ilanından 1928 senesine kadar Arap alfabesi kullanıldı.

Alfabenin değiştirilmesi ve Latin esaslı alfabenin kabul edilmesi, Cumhuriyet döneminde ilk defa 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme gelmiş, ancak, yapılan görüşmelerde reddedilmiştir. İzmirli Ali Nazmi ile bir arkadaşının Latin harflerinin kabulü konusunda verdikleri teklif tepki ile karşılanmıştır. Daha sonra kongre başkanı Kazım Karabekir Paşa bir demeç vererek bu girişimi kınamış ve Latin alfabesini kabul etmeyi Hıristiyanlıkla eşit tutmuştur. Kazım Karabekir Paşa yaptığı konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

Bu düşünce Avrupa'da başladı. Güya bizim İslâm harflerimiz yetersizmiş. O halde Latin harfleri alınmalıymış. Orada bazı arkadaşlarımız

bu düşüncenin savunucusu oldular. Ama sonuçta bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu düşüncenin korkunç bir felâket olduğunu Arnavut milleti de geç anladı. Ne yazık ki, Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felâkete bugün düştü. Bu konuda özel olarak bizden de fikir soranlar oluyor. Biz bunun korkunçluğunu ve bu harflerin değiştirilmesinin yeryüzünde yaşayan 350 milyon Müslümana ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmaz harf şekillerini kabul etmeye doğru yürüdüler.” (Boyacıoğlu, 2011)

Alfabe değişikliği konusu 1924 yılında Şükrü Saraçoğlu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne getirilmiştir. Saraçoğlu, Maarif Vekâleti’nin bütçesinin görüşüldüğü 25 Şubat 1924 tarihli oturumunda gösterilen gayrete rağmen, yine de halkın okuma-yazma oranının düşüklüğünü Arap alfabesine bağlıyordu:

Benim kanaatimce, bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegâne kabahati harflerdir. Arap harfleri Türk lisanını yazmaya müsait değildir. Demiştir. (Altun, 2004)

Akşam gazetesinin de 1926’da “ Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?” sorusuyla bir anket düzenlemiştir.

Ankete verilen cevaplarda Latin alfabesine “evet” diyenlerin oranı %10 civarında seyrederken, karşı çıkanların oranı %90 civarındadır. Bu anket ülkede geniş yankılar uyandırmıştır.

Dönemin önemli bilim adamlarından, Halit Ziya, Necip Asım, Veled Çelebi, Ali Canip, İbrahim Alaaddin, Prof. Velidi Togan, Avni Başman, Yusuf Semih, Ali Seydi, Prof. Köprülüzade Mehmet Fuat gibi kişiler Arap alfabesini savunmuşlardı. Prof. Zeki Velidi uzun vadede bir “Kültür Buhranı”na yol açabileceğini düşündükleri alfabe değişimine karşı çıkmışlardır. (Tongul ve Açık, 2004)

Latin harfleri mi, Arap harfleri mi? tartışmasında Latin harflerini savunanlar,

Celal Nuri Bey, Dr. Abdullah Cevdet ve Hüseyin Cahit, Kılıçzade Hakkı, Falih Rıtkı idi. Celal Nuri Bey, Arap harflerin zorluğunu ve yetersiz

olduğunu, bu harfle yazılanı halkın kolay okuyamadığını, bu durumun kalkınmaya engel olduğunu, bu harflerin de ıslah edilmesinin zor olduğunu, bu sebepten zaman kaybetmeden Latin harflerini kabul etmek gerektiğini ifade etti.

Celal Nuri'nin ortaya attığı bu yeni fikre, zamanın Darülmuallimin Müdürü Satı Bey, “Çin ve Japon alfabesinin de zor olduğunu; alfabenin zorluğunun kalkınmaya engel olmadığını, böyle olsaydı Japonların kalkınma yollarında bir adım bile atamamaları gerektiğini; tarihin, büyük bir geçmişe ve edebiyata sahip milletlerinden alfabelerini değiştirenlere tanık olmadığını” söyleyerek, bu görüşte olanlara cevap vermiş ve Latin harflerinin kabulüne karşı çıkmıştır.

Satı Bey, Celal Nuri'den başka bu konuda yazı yazan Cihangirli M. Şinasi ile Tanin'de yazan Ali Nusret'e şu şekilde karşılık vermiştir:

Kökü basit olan, kökünden koparılmasına imkan bulunan şeylerde radikallik iyidir. Fakat kökleri çok derin ve girift olan, kökünden koparılmasına imkan bulunmayan hususlarda radikallik akamete mahkumdur. Elifba meselesi, bu son takım meselelerdendir.” (Boyacıoğlu, 2011)

Ziya Gökalp'in de aralarında bulunduğu bir grup Türkçü aydın, Latin harflerine geçişi savunanlara;

Arap harflerinden vazgeçilmesinin Müslümanlar arasındaki bağları zayıflatacağı düşüncesiyle karşı çıkmıştır. Onlara göre Arap alfabesi, Türk lehçeleri arasındaki fonetik farkları da gizleyebilmesinden dolayı dil birliğini sağlayıcı önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. (Açık, 2008)

Akşam Gazetesinin anketine katılan ve Latin harflerine “Hayır” diyen Darü'l Fünun Müderrislerinden, Musevî asıllı Avram Galanti, 1925'te yayınladığı “Arabî Harfleri Terakkimize Mânî Değildir” adlı eserinde Latin harfleri taraftarlarına karşı çıkmıştır. Galanti, yazı meselesini edebî yönden, Müslümanlar arasındaki dil ilişkisi ve ekonomik ilişkiler açısından ele almış ve Osmanlıca imlâ üzerinde durmuştur.

Osmanlıca kelimelerin büyük çoğunluğunu ilmî ve fennî deyimlerin oluşturduğunu ve bu kelimelerin yüzde sekseninin Arapçadan alındığını, ayrıca bu kelimelerin saf Türkçeye çevrilmek istenmesi halinde bile bunun mümkün olamayacağını; zira edebiyatta, bilimde ve fende Arapça deyimlerin ve terimlerin çok güçlü olduğunu bu yüzden de bunları Arapça dışındaki harflerle yazmanın mümkün olmadığını açıklamış ve Bakü Türkoloji Kongresi'nde alınan kararların gayri ilmî olduğunu kaydetmiştir.

Ayrıca, “Türkçe Latin harfleriyle yazılacak olursa yabancılar bu dili daha kolay öğrenir” iddiasında bulunanlara da Galanti; Dünyada hiçbir millet dilini yabancılar için kolaylıkla öğretmek için dilinin herhangi bir dalında değişiklik yapmaya kalkmaz ve hatta o değişikliği bile düşünmez” cevabını vermiştir. (Galanti, 1996)

Alfabe değişikliğiyle ilgili çalışma yapmak üzere, Atatürk'ün talimatıyla 23 Mayıs 1928 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Dil Encümeni kuruldu. Atatürk'ün Encümenlikten aldığı rapor doğrultusunda geçiş vaktinin geldiğine olan kanaatinin kuvvetlenmesiyle de; 8 Ağustos 1928 akşamı Sarayburnu Parkı'nda harf devrimiyle ilgili yaptığı konuşmada:

Arkadaşlar, bizim âhenkdâr, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalciya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde seksen- doksani bilmezse bu ayıptır.’ diyerek değişikliğin startını vermiştir. (Şentürk, 2012)

Nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerini kabul etmiş, yedi ay sonra da yani; Haziran 1929 tarihinde Arap harflerinin kullanımını tamamen kaldırmıştır.

Yalnızca okuyup yazmayı yaygın hale getirmekle sınırlı kalmayan Türk Harf inkılâbı, sosyal, kültürel ve siyasî alanlarda radikal değişiklikler

meydana getirmiş, o dönemde yerli ve yabancı kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. Latin kökenli Türk harfleri, gerçekte Atatürk'ün ve genç Cumhuriyetin Batı medeniyetine yönelme arzusunun sembolü gibidir. (Morkoç, 2011)

Milletlerin alfabe değişiklikleri iki sebepten ileri gelir; Birincisi din değiştirmeleri, diğeri ise esaret altına düşmeleri. Nitekim Orta Asya Türkleri Müslüman olunca Arap alfabesini kullanmaya başladılar. Rus esaretine düşünce de alfabeleri değiştirildi. (Özkan, 1996)

Ancak Türkiye'de alfabe değişikliği Atatürk'ün Batılılaşma ve modernleşme fikirleri neticesinde gerçekleşmiştir. (Hür,2013)

2.3. Çarlık ve Sovyet Rusya'sında:

Çarlık zamanında bütün Rus coğrafyasında; Tataristan, Başkurdistan, Kırım, Kafkasya ve Türkistan Türkleri, onuncu yüzyıldan yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar, bin yıl gibi çok uzun bir süre kesintisiz Arap alfabesini kullanmışlardır.

Çarlık Rusya'sında ilk defa Prof. Dr. Nikolay İ. İlminsky, Türkistan Türklerinin parçalara bölünerek Rus potasında eritilmeleri işinde “dil”i silah olarak kullandı. Türk boylarını ayrı milletler haline getirmek için, her Türk boyunun Türkçesi, tabiatıyla diğerleri ile az çok fonetik ve diğer özellikleri bakımından farklılıklar taşımaktaydı. Matbaa, gazete ve diğer toplu iletişim araçlarının olmadığı dönemde bu farklılıklar tabii sınırları içerisinde belli bir seviyeye kadar gelişmiş olmakla birlikte, Türkistan ve Rusya'daki Türklerin birbirlerini rahatlıkla anlayabilmesi bir yana, Balkanlar'dan giden bir Türk dahi Türkistan'ın her bölgesinde yaşayan Türklerle anlaşabilmekteydi.

N.İ.İlminsky'e göre: “Alfabe her zaman din ile birlikte kabul edilmiştir. Örnek olarak, Batı Avrupa; Latin Alfabetini Latin Kilisesi, Ruslar; Kiril Alfabetini Slavyan Kilisesi aracılığıyla kabullendi. Tatarlar, Kazaklar ve diğer Türk halkları da Müslüman ülkeler gibi, Arap Alfabetini Müslümanlıkla birlikte kabul etmişlerdir. Arapça, Türk halklarını, Müslümanlığa yaklaştıran oldukça önemli bir faktördür. Bundan dolayı, Türk halklarının yazısını yürürlükten kaldırır ve yerine Kiril Alfabetini

koyarsak hem Hıristiyanlığa geçişleri sağlanır hem de Müslümanlıktan uzaklaşmış olurlar. Böylelikle bir taşla iki kuş vurulmuş olur” [Jolseyitova, 2004] (Akgün, 2008)

Nikolay İ. İlminsky, 25 Mayıs 1876’da çeşitli işaretlerle genişletilmiş Rus alfabesinin, Türklerin kullandığı ayrı lehçelere uygulanmasını teklif edip, daha da ileri giderek, ortak bir Türk dili yerine, her boy için boy lehçesinin ana dil olarak kabul ettirilmesi gerektiği fikrini ortaya attı. Kazak ve Tatar aydınlarına da tesir eden İlminsky, onlara da kendi boy lehçelerinde alfabeler, gramerler ve sözlükler hazırlattı. 1864 yılından itibaren Kazan’da okullar açarak onların dilinde ama Kiril harfleriyle dersler vermeye başladı. (Yalçınkaya, 2012)

N.İlminsky’in tesirinde kalan İbray Altınсарın (1841-1899) da Rus alfabesiyle ilk Kazak alfabesini hazırlamış, (Kirgiziskaya Xrestomatiya, Orenburg, 1879) ve bu alfabeyle metin örnekleri vermiştir. (Açık, 2008)

N. İlminsky hakkında Prof. Dr. Nejat Birinci şunları söylemiştir:

Çarlık Rusya’sı, Türkolog adıyla Rus ajanları yetiştirdi. Bunlardan biri de İlminsky’di. Yakın zamanda Rus arşivlerini inceleme imkânlarına kavuştuğumuzda büyük bir Türkolog olarak derslerde okuttuğumuz İlminsky’nin verdiği raporlarla ve hazırladığı alfabelerle Türk birliğini parçalayan sinsi bir ajan olduğunu görürüz. (Birinci, 2001)

Ruslar uzun süredir değişiklik yapmak için Türk dil ve alfabeleri üzerinde bir Türkoloji kongresi düzenlemeyi planlıyorlardı. Bu fikir, ilk kez Rus Türkolog Aleksandr Samoyloviç tarafından 1913’te ortaya atılmış, fakat yeterli maddî destek bulunamamıştı. Siyasî şartların da etkisiyle, bir Türkoloji kongresi toplama düşüncesi 1922’de yeniden gündeme gelmişti. Aleksandr Samoyloviç’in de aralarında bulunduğu Müsteşrikler, Leningrad’da yaptıkları bir toplantıda bu konuyu etraflıca görüştüler. Daha sonra Samoyloviç başkanlığında Moskova’da bir komisyon kuruldu. Bu komisyonda muhtelif Türk kabilelerinin lehçe farklarını öne sürerek Latin harfleri esaslı başka başka 27 türlü alfabe hazırlandı. (Acer ve Oral, 2008)

Bakü Türkoloji Kurultayı öncesinde Komisyon üyeleri, halkı, Latin alfabesine geçilmesi hususunda ikna etmeye çalıştı. Üyelerin ziyaret ettikleri yerler arasında Kırım, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Türk yurtları bulunmaktaydı. Gerçekte Sovyet hükümetinin esas maksadı, Türklerin lehine sonuçlanacak bir çalışma yapmak değildi. İlk etapta Arap alfabesinin kaldırılması istenmekteydi. Latin alfabesi meselesi, planlı olarak Kiril alfabesine geçmenin bir adımı olarak ileri sürülmüştür.

Türkiye dışındaki Türk dünyasından Azerbaycan'da 1900-1920'de yeni alfabe tartışmaları gündeme geldi. Önce Arap alfabesinin ıslah edilmesi gerektiği üzerinde duruldu. Bu yapılamıyorsa Latin esaslı alfabeye geçilmesi istendi. O yıllarda konu ilk defa Azerbaycan Gazetesi'nde çok yönlü olarak tartışıldı. Bakü'de 1920 senesinde yeni alfabe komisyonu kuruldu. 5 Ocak 1920 tarihinde Azerbaycan eğitim bakanlığı eski alfabeden Latin alfabesine geçiş kararı aldı. 20 Ekim 1923 tarihinde Azerbaycan hükümeti Latin kökenine dayanan yeni Türk alfabesini kabul etti.

Sovyetler Birliği hükümeti 1926 yılında planlanan Türkoloji kurultayından yaklaşık iki yıl önce Latin alfabesine geçiş için propagandaya başladı. Bundan maksat Türk topluluklarının Türkoloji Kurultayında Latin alfabesine geçmelerini sağlamaktı. (Morkoç, 2001)

2.3.1. Bakü Türkiyat Kongresi (1926)

Bakü Türkiyat Kongresi için hazırlıklar Nisan 1924'te başlamış, ve bunun için bir organize komitesi oluşturulmuştu. Komite, 6 Ağustos 1925 tarihli toplantısında, kongrenin 25 Aralık 1925'te toplanmasını kararlaştırmış, bunun için bir program yapmış ve bunu bastırarak yayınlamıştır.

Kongreye davet edilen kişilerin Latin harfleri taraftarı olmalarına dikkat edilmiştir. 131 delegenin 92'si Türk, 20'si Rus, 3'ü Alman, 1'i Ukraynalı; Alman delegeler de Theodor Menzel, Paul Wittek, W.Radebold idi. Türkiye Cumhuriyeti'nden ise temsilci olarak, Fuat Köprülü ve Hüseyinzade Ali Bey ile o dönemde İstanbul'da bulunan yabancı Türkologlardan Barthold da toplantıya katılmıştır.

Kongrenin esas konusu Türk dillerinin birbirleriyle münasebeti ve Türk alfabesinin ıslahı idi. Müzakerelerde en çok alfabe üzerinde duruldu.

Ancak, alfabe meselesine dair yedi rapor müzakere edildi. Konu üzerinde kırk delege konuştu. Rus Profesörü Jirkof'un, Türkler için Latin alfabelerinin kabul edilmesinin daha faydalı olacağını ileri süren raporu okundu. Arap harflerinin değişmesinin uygunluğu, Arap harfleri bırakılacak olursa, onun yerine Kiril alfabesinin mi, Latin alfabesinin mi, yoksa bütün Rusya Türkleri için ortak bir alfabenin mi veya ayrı alfabelerin mi uygun olacağı tartışılmıştır. Harfler üzerinde görüşmeler beş oturumda tamamlandıktan sonra oylamaya geçilince işin rengi değişmiştir. Çünkü, Alman Türkolog Menzel'in ifadesiyle, "oylamada demirden bir perde tesiri vardı". Kazanlılar bu tesiri açıkça beyan etmişlerdir. Tartışmalar ve tehditler sonunda Latin alfabesine geçiş ilkesi kabul edildi. (Morkoç ve Oral, 2008)

Kongreye iştirak eden Kazan Türklerinden Alimcan Şeref Bey, Latin harflerinin kabulüne itiraz ederek, Arap harflerinin müdafaasını yapmış ve şunları söylemiştir:

Yeryüzündeki Türk kavimlerinin yüzde 90'dan fazlası asırlardan beri Arap harflerini kullanıyorlar. Türklerin ancak yüzde 7-8'i (Çuvaşlar, Hıristiyan Kazan Türkleri, Yakutlar ve Sibirya'da yaşayan bazı ufak Türk kabileleri Rus alfabesini kullanıyorlar). Bununla beraber Hıristiyan Kazanlılar 1917 inkılâbından sonra kendilerinin konferans ve kongrelerinde karar vererek Rus alfabesini attılar ve Arap Türk alfabelerini kullanmaya başladılar. Bir lisancı, iktisatçı olarak söylüyorum ki, alfabe değiştirmek bizim medeni ve iktisadi cihetten yükselmemize asla yardım etmekte kalmaz, bu sahadaki ilerlememize büyük engel de olur. Bugün Türk kavimleri için Latin harflerini kabul etmek meselesi elifba seçmek meselesi değil, elifba değiştirmek meselesi demektir. Ben bu noktaya ayrıca dikkatinizi celbediyorum. Çünkü harf değiştirmek medenî, iktisadî ve içtimaî cihetlerden büyük ehemmiyeti haizdir. Bilhassa mazide ve bugün epey mühim medenî kıymetlere mâlik olan Türkiye Türkleri, Kazanlılar, Azerbaycanlılar, Özbekler ve saire için bu pek mühim ve büyük bir meseledir. Bu gibi büyük Türk kavimleri arasında elifba değiştirilince şu neticeler meydana gelecektir: Şimdiye kadar okur-yazar olanların hepsini yeniden okutmak, birkaç harf ile neşretmek, ahaliyi iki türlü harf ile okuyup yazmaya alıştırmak uğrunca emek sarf etmek, (Bu hal Almanlarda olduğu gibi bizde de birçok asırlar devam edecek), bunun için muallimlerimizi

yeniden hazırlamaya, matbaalarımızı ve dökümhanelerimizi ve umûmen medeni hayatımızı bütün teknik ve pratik teçhizatını yeni baştan tadil ve ıslah etmeye mecbur olmak. Bundan maada elifbası değiştirilen kavmin, geniş kitlelerin içtimaî halet-i ruhiyesinde azim bir sıkıntı vukua gelecektir ki, en ehemmiyetlisi de bu noktadır. Bu kavmin medeni seviyesi ne kadar yüksek ve medeni kıymetleri ne kadar bol olursa o kavim için elifba değiştirmek o kadar güç olacaktır. Bu güç sadece iktisadî-mâlî sebeplerden değil dediğim gibi içtimaî sebeplerden de neşet eder. (Şeref,1993)

Bakü Türkiyat Kongresinden sonra, Latin alfabesine geçiş hızlandı.

Sovyet Rusya’da yazılı dillerin sayısının 72 olduğu dönemde 1923’den 1939’a kadar 50 dil Latin alfabesine geçirildi. Bu geçiş sürecine Arapça yazı kullanan Kuzey Kafkasya, Volga bölgesiyle Orta Asya Müslümanlarından başlandı, sonra Sibiryա halkları ile devam etti. Latin alfabesine geçiş kampanyası 1932-33 yıllarında yavaşlamaya/azalmaya başladı. 1935 yılında ise Stalin’in ideolojik değişimlerinden ve yeni “milliyetçi-Bolşevik” bakışlarından bahsedilmeye başlandı. Bunu 1936’dan itibaren yeni Latinleştirilmiş dillerin Kiril alfabesine döndürülmesi izledi. Bunun bir sebebi de Sovyet yönetiminin ortak alfabe aracılığıyla bir Türk birliğinin oluşma ihtimalinden korkması olarak yorumlanabilir. Bu anlamda önce din üzerinden bir yakınlaşmayı önleme gibi düşüncelerle hareket eden yönetim, bu sefer Türk halkları tarafından benimsenen Latin alfabesinin birlik düşüncelerine katkı sağlayacağından endişe duymaya başlamıştır. Kiril alfabesine geçiş hızlı bir şekilde yapılmaktaydı. Buradaki asıl “filolojik amaç”, -böl ve yönet politikası doğrultusunda- birbirine yakın halkların alfabelerini azami olarak birbirinden farklılaştırmaktı. Bu geçiş süreci, buna karşı çıkan bölge millî aydınlarının tasfiyesi ve Ruslaştırma politikası eşliğinde yapılmaktaydı. 1940 yılında tamamlanan Stalin’in bu karşı reform hareketi sonucunda Sovyet Rusya’da 20 yıl içinde 21 dil alfabeği iki defa, 13 dil ise üç defa değiştirdi, 7 dil ise yazılı halini yitirdi. Savaş arifesinde bu reform alelacele yapılmaktaydı, bazen bu süreç sadece birkaç ay sürüyordu. Bu yüzden bazı diller Kiril alfabesine daha sonra geçmiş oldu. (Nogayev, 2010)

Azerbaycan'lı Şair ve Yazar olan Bahtiyat Vahapzede ise:

Çar Rusya'sı döneminde bütün Müslüman halkları için aynı olan Arap alfabesi kullanılıyordu. Arap alfabesinde " ä (é), i, ö, u, ü, o " gibi ünlü sesler olmadığından bu alfabe Türk halklarını birleştiriyordu. Mesela, "gâl" kelimesini " ä " "(é) harfi işlenmeden yalnız "g" ve "l" harfleri ile yazılıyordu. Azeri Türkleri, onu "gâl" (gel) gibi, bazıları "gel" gibi, Tatar ve Başkurtlarsa "gil" gibi okuyup aynı manayı anlıyorlardı. Bu yüzden de Kırım Türklerinin "Tercüman" gazetesini, Azeri Türklerinin "Molla Nasrettin" dergisini, Türkiye Türklerinin çeşitli adlarda çıkan gazetelerini bütün dünya Türkleri okuyup anlayabiliyordu. Bununla da lehçe farkı ortadan kalkıyordu, Alfabe birliği bizi dil birliğine getiriyordu. Bu birliği istemeyen Sovyet imparatorluğu Kiril alfabesine yönelik her Türk halkına ayrı bir alfabe düzenleyerek bizi birbirimizden ayırdı. demektedir (Vahapzade, 2005)

Unutmamak gerekir ki Bakü Türk Kurultayını toplayan Stalin ve diğer Sovyet devlet adamlarının başka gizli emelleri vardı. Türklüğe yardım ediyormuş gibi görünen bu insanlar, Türklüğe karşı saldırı planları yapmaktaydı. O dönemde Türk aydınlarının, Türk dünyası ile ilgili bilimsel ve siyasal düşüncelerini öğrenmek ve gelecekte karşı tedbirler almak istiyorlardı. Ne ilginçtir ki, 1920'li yılların sonu ve 30'lu yıllarda baskıya uğrayan, hapislerde kalan Türkologların büyük çoğunluğu, 1926 yılı I. Bakü Türkoloji Kurultayı'nın katılımcılarıydı. [1926 Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008] (Morkoç, 2011)

2.4. Günümüzde Alfabe Üzerinde Yapılan Çalışmalar (1991-1993)

Bugün, yeryüzündeki Türkler, başta Latin olmak üzere, Kiril ve Arap alfabesini kullanmaktadır. Azerbaycan, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan, Latin esasına dayanan ama farklı alfabeleri kullanırken, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonu içinde özerk Tataristan, Dağıstan, Başkurdistan Cumhuriyetleri Kiril alfabesini, İran, Irak, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri Arap alfabesini, Ukrayna'da ise Kırım Türkleri Kiril alfabesini, Resmî işlemlerinde Yunanistan Türkleri Grek, Bulgaristan, Makedonya, Kosova ve Kırım Türkleri Kiril harfleri kullanmaktadır.

Sovyetlerin dağılmasından sonra ilk olarak, Azerbaycan, Aralık 1991 yılında Latin alfabesine geçiş kararı aldı. 25 Aralık 1991'de Azerbaycan Millî Şurası, Kiril harflerinin bırakılıp Latin alfabesinin alınmasına karar verdi. Azerbaycan 1991 yılı içinde bağımsızlığını kazandıktan sonra yeniden Latin alfabesini kabul eden ilk ülke oldu ve hemen 32 harfli yeni alfabeyi öğreten kitapçıklar yayınladı.

Azerbaycan'da eğitim-öğretim ve basın-yayımda Latin alfabesine geçiş, nispeten hızlı olarak 2000' de tamamlanmıştır.

Türkmenistan'da basın, Cumhurbaşkanı Sapar Murat Türkmenbaşı'nın emriyle, ancak 2000 yılında geniş olarak Latin harflerini kullanmaya başlamıştır.

Özbekistan'da ise, geçiş sürecinin eğitim-öğretimde uzun yıllara yayılması ve özellikle Latin alfabesine geçişte basın ve yayının teşvik edilip desteklenmemesi bu alfabenin geniş kitlelerce benimsenmesini zorlaştırmıştır. Özbekistan'da bugün halen bazı yayınlar Kiril harfleriyle çıkmaya devam etmekte, özellikle gazete ve haber ajanslarının genel ağ sayfaları Kiril harfleriyle hazırlanmaktadır. (Şahin, 2003)

Daha sonra, 1993 yılı içinde Gagavuz, Kırım ve 1999 yılında Tataristan Özerk Cumhuriyetleri, Latin alfabesine geçmeyi kabul etti. Ancak, Rusya Federasyonunun 15 Kasım 2002'de "Rusya Federasyonu içerisindeki bütün halkların Kiril alfabesine devam etmesi" konusundaki çıkardığı kanunla Latin alfabesine geçiş çalışmalarına son verildi. (Demirci, 2011)

24 Ekim 2006'da Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kazakistan Halkları Assambleyasının 12. oturumunda yaptığı konuşmasında, Kazakistan'da alfabe değişikliğinin yeniden ele alınacağını ve Latin alfabesine geçileceğini ifade etmişti.

Kısa bir süre önce, Kazakistan Meclisi de aldığı bir kararla 2025 yılına kadar, Latin alfabesine geçilmesine karar verdi.

Kazaklar Latin alfabesine geçtiklerinde yine Kıpçak soyundan olan ve Rusçayı ikinci resmî dil olarak kullanan Kırgızların Latin alfabesini

kabulü kolaylaşacaktır. Çünkü Kazaklar Latin alfabesine tam olarak geçtiklerinde, Kiril alfabesini kullanan bağımsız tek Türk cumhuriyeti Kırgızistan kalacak, bu durum da onları Latin alfabesini kabul etmeye teşvik edecektir. (Kara, 2009)

Günümüzde Türk cumhuriyetlerinde kullanılan alfabeler ve harf adetleri şöyledir:

Tablo 1: Türk Cumhuriyetlerinde Kullanılan Alfabeler ve Harf Adetleri

Ülkeler	Alfabe	Harf Adedi
Türkiye, Kıbrıs	Latin	29
Azerbaycan	Latin	32
Özbekistan	Latin	29
Türkmenistan	Latin	38
Kazakistan	Kiril	42
Kırgızistan	Kiril	36

Sovyetlerin dağılmasından sonra, Türk dünyasında alfabe birliği konusunda iki önemli toplantı yapıldı. Bunlardan biri, Marmara Üniversitesinde “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu” diğeri ise, Ankara’da 1992 yılında yapılan “Alfabe-İmlâ” kongresidir.

2.4.1. Milletlerarası “Çağdaş Türk Alfabeleri” Sempozyumu (18-20 Kasım 1991)

18-20 Kasım 1991 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünce “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu” düzenlendi. Sempozyuma Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve bütün Türk topluluklarından temsilciler iştirak etti.

Sempozyumun açılış konuşmasını yapan Prof. Dr. Nadir Devlet, Türk dünyasındaki alfabe birliğinin önemi hakkında şunları söylemiştir:

İnsanlık tarihinde Türkler kadar değişik alfabeler kullanan toplumlar yok denecek kadar azdır. XX. asır Türklerin hızlı bir alfabe değişimine girdiği asır olmuştur. Sempozyumumuzun gayelerinden birini de işte bu değişiklikleri incelemek teşkil etmektedir. Rusya’da Çarlık rejimini

yıkan Bolşevikler hâkimiyetlerini sağlamlaştırdıktan sonra, Ermeni, Gürcü topluluklarının dışındaki halkların alfabelerini değiştirme fikrini ortaya attılar. Rejimin bu arzusu doğrultusunda 1926 yılında Bakü’de toplanan Türkoloji kurultayı uzun tartışmalardan sonra, bilhassa Tatar üyelerinin itirazlarına rağmen Türk halkları için Latin esasına dayanan yeni alfabe kabul etti. 1928 yılında ise Türkiye de aynı doğrultuda bir değişiklik yapmış, Latin esasına dayanan bir alfabe kabul etmişti. Ancak Sovyetler Birliği ile Türkiye’de kabul edilen Latin harfleri arasında yedi harfte (c,ç,ı,j,ö,ü,y) farklılık mevcut olup, üç harf de alfabede bulunmuyordu. Şimdi ise, belli başlı Türk topluluklarında alfabe değişiklikleri meselesi, gündeme gelmiş bulunuyor. Yaklaşık bir asırdan beri ortak alfabemiz olmadığı için birbirimizin neşriyatını takip edemez olduk. XX. yüzyılın başında basılan dergi ve kitapları, Rusya da veya tersine orada çıkanları Türkiye de okuyabilmekteydi. Şimdi tekrardan anlaşmak, yazışmak, diyalog kurmak istiyoruz. Ancak bunun için ilk engellerden biri olarak “Ortak alfabemizin” olmamasını görüyoruz. Şayet Türk dünyasında Latin esasına dayanan bir alfabe birliği sağlanırsa bu kültürel bağlarımızın yeniden canlanmasına, işbirliğinin artmasına sebep olacaktır. (Devlet, 1991)

Bu Sempozyuma katılan bilim adamları, Latin alfabesi ve Latin alfabesindeki aynı harflerin, aynı sesleri gösterme prensibinde anlaşmaya vardılar. Sempozyumda diğer Türk boyları arasında Latin harflerinin kabulünün Türk boylarının birbirini anlamasında ve kültür birliğinin pekiştirilmesinde en önemli unsur olduğu görüşüne oy birliğiyle karar verdiler.

Sempozyumda Türk boyları için Latin asıllı aşağıda gösterilen alfabenin esas alınması tavsiye edildi.

Tablo 2: Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda Tavsiye Edilen 34 Harfli Ortak Alfabe

a	b	c	ç	d	e	ä
f	g	ğ	h	x	ı	i
j	k	q	l	m	n	n
o	ö	p	r	s	ş	t
u	ü	v	w	y	z	

2.4.2. Alfabe-İmlâ Konferansı (8-10 Mart 1993)

T.C. Dışişleri Bakanlığı TİKA tarafından organize edilen ve altı Türk cumhuriyeti delegelerinin iştirak ettiği, “Alfabe-İmlâ” konulu konferans 8-10 Mart 1993 tarihinde Ankara’da yapıldı. Konferansta oy birliği ile aşağıdaki kararlar alındı:

Türk Cumhuriyetleri’nin sahip oldukları soy, dil, tarih ve kültür ortaklıklarının tabii sonucu olarak iletişim, bilim, kültür, sanat, edebiyat, ekonomi, teknoloji, sağlık gibi hemen her alanda iş birliğine girilmektedir. Ancak, Türk dünyası bugün çok yazı dilli ve çok alfabeli bir dönem yaşamaktadır. Bu da Türk halkları arasında iletişimsizlik eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple, Türk cumhuriyetlerinin hem Türk dilinin yapısına uygunluğu hem de modern dünyayı daha yakından kolay olarak takip edip yararlanmak ve modern dünyada hak edilen yeri almak için Latin esasında kurulacak aşağıdaki ‘32 harfli alfabe’ ortak Türk alfabesi olarak kabul edildi.

Tablo 3: Alfabe-İmlâ Konferansı'nda Kabul Edilen Ortak Türk Alfabeti

	A a
/be/	B b
/ce/	C c
/çe/	Ç ç
/de/	D d
	E e
/fe/	F f
/ge/	G g
/ga/	Ğ ğ
/he/	H h
/ha/	X x
	I ı
	İ i
/je/	J j
/ke/	K k
/ka/	Q q
/le/	L l
/me/	M m
/ne/	N n
	O o
	Ö ö
/pe/	P p
/re/	R r
/se/	S s
/şe/	Ş ş
/te/	T t
	U u
	Ü ü
/ve/	V v
/we/	W w
/ye/	Y y
/ze/	Z z

18-20 Kasım 1991’de, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu” ile 8-10 Mart 1993 tarihleri arasında T.C. Dışişleri Bakanlığı TİKA tarafından organize edilen “Alfabe-İmlâ” konferansında alınan kararlar tam uygulanamamıştır. (Devlet ve Saray, 2008)

Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan Türk cumhuriyetlerinin Latin esaslı yeni alfabelerinde Türkiye alfabesinde ve “Ortak Türk Alfabeti”nde bulunmayan harfler yer almıştır.

Şöyle ki:

Türk cumhuriyetlerinde önce, Türk lehçeleri için tavsiye edilen ve Türkiye Türkçesinde kullanılan Lâtin temelli alfabeye beş harfin ("Ä ä", "Ñ ñ", "X x", "Q q", "W w") ilâve edilmesiyle oluşturulmuş 34 harfli ortak alfabeye imza atılmıştır. Daha sonra Azerbaycan, Aralık 1991’de Kiril harflerini bırakıp Lâtin alfabesine geçme kararı almış, ancak "Ä ä" harfi yerine "ə"yi kabul etmiştir. Bu kabul, aynı zamanda 34 harfli ortak alfabeden ilk sapma olmuştur. Bu alfabenin Türkiye’de yürürlükte olan alfabede bulunmayan karakterleri "ə", "q" ve "x"dir. 12 Nisan 1993’te Türkmenistan, 2 Eylül 1993’te de Özbekistan Lâtin alfabesini kabul etti. Bu iki Türk cumhuriyetinin kabul ettikleri alfabede de 34 harfli ortak alfabeden sapma epeyce fazladır. Türkmenistan, "ı" yerine "y", "y" yerine "ÿ", "c" yerine de "j"yi kabul etti. Özbekistan bir yandan "ş", "ç" gibi harflerin İngilizcedeki yazılışları olan "sh" ve "ch"yi esas alırken bir yandan da yuvarlaklaşan "a" ile "o"nun tek kodla gösterilmesini “o” kabul ederek iki farklı harfi birleştirmiş oldu.

Türk cumhuriyetlerinde, Ortak Türk Alfabeti önünde duran siyasî ve ekonomik sebeplerin dışında başka engeller var mı sorusuna cevap verebilmek için daha önce Arap, Latin, Kiril alfabesine geçiş sürecindeki uygulamaları hatırlamak gerekir. Geçmişin aksine günümüzde Türk cumhuriyetlerinin yetkilileri alfabe konusunda, Rusya'nın yapmaya çalıştığı şekilde bir tercihle hareket etmemeliydiler. Aksine ihtiyaç duydukları birkaç

harfi 34 harfli ortak Türk alfabesinden ilâve etmekle birlikte aynı karakterleri kullanarak şuur altını harekete geçirip dilde yakınlaşmayı doğurabilecek paralel kodların kullanılmasına özen göstermeliydiler. (Ercilasun, 2005)

Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın alfabelerinde bulunan veya bulunsa da farklı sesleri karşılayan harfler tabiatıyla bu cumhuriyetlerde Türkçeleri ile yazılan metinlerin kendileri ve diğer bütün Türkler tarafından okunmasını zorlaştırmaktadır.

Buna bir örnek verecek olursak, Türkiye'deki "Çavuş" kelimesi, Özbek alfabesinde, "Chavush" olarak yazılmaktadır. Türkiyeli veya Azerbaycanlı bir Türk bu kelimeyi okumada güçlük çekecektir.

XX. asrın son çeyreğine kadar Osmanlı devleti ve dünyadaki bütün Türkler Arap harflerini kullanmışlardır. Rusya'da Çarlık döneminin son zamanında Türklerin kullandıkları Arap alfabesinin değiştirilmesinde çalışmalar yapılmışsa da Latin alfabesine geçilmemiştir. 1917 İhtilalinden sonra, Sovyet Rusya'nın kurulmasıyla Latin alfabesine geçilmiştir. Türkiye'de ise, Cumhuriyetin ilanından sonra 1928'de Latin harfleri kanunu yürürlüğe girmiştir.

Sovyet yönetiminin asıl isteği, Türkler arasında eğitimi kolaylaştırmak değil, Müslüman Türk halklarının Arap alfabesiyle bağıni ortadan kaldırarak onları eski dinî-millî kültürlerinden koparmak ve aynı zamanda alfabeleri farklılaştırarak onları birbirinden uzaklaştırmak idi. Böylece Sovyetler Birliği'nin görünürdeki "beynelmilelci, hümanist kültürü" içinde, onları daha kolay "Sovyetleştirmek" yani dolaylı olarak Ruslaştırmak mümkün olacaktı. Ayrıca İsmail Gaspıralı'nın 1880'li yıllardaki teşebbüsleriyle başlamış ve 1920'li yıllara gelindiğinde Türk boyları arasında bir hayli taraftar bulmuş ve yaygınlaşmaya başlamış "tek millî kimlik", "ortak edebî Türk dili" ve "ortak modern kültür" ideali, sömürgeci Rusları eskiden beri korkutmuş, onların Türk boylarını ayrı ayrı bir "ulus" hâline getirme siyasetinin önündeki en büyük engel olarak değerlendirilmişti. (Akpınar, 2008)

Rusya'da ilk alfabe reformununun hem siyasî hem pratik düşünceler ile ortaya konulmasına karşılık, ikinci reform sadece siyasî amaçlar ile

uygulanmıştır. Sonuçta Ruslar 1940-1941 yıllarına doğru her Türk lehçesi için birbirinden farklı Kiril Alfabeti'ni uygulama alanına koymuş ve Latin Alfabeti'yle yazılan kitaplar toplanarak imha edildiği yetmezmiş gibi Türk lehçelerine girmiş olan İslamî kelimeler ile Türkiye lehçesinden geçen terimler ve ıstılahlar atılarak yerlerine Rusça terimler ve ıstılahların yerleştirilmesine karar verilmiştir. Özellikle siyasî, iktisadî, ilmî ve teknik terimlerin Rusça olması mecburiyeti de getirilmiştir. Bütün bunların yanında Türk lehçelerinin birbirinden kelime almaları da yasaklanmıştır. Türkistan'da Kiril alfabesinin kabulü iki önemli sonuç ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi Rusçadan ödünç alınan kelimeler ile sun'î olarak doğan bu yeni diller zenginleşerek birbirlerinin dillerini anlayamaz hale gelmişlerdir. İkincisi ise yeni neslin hem Türkçe Çağatay alfabesiyle yazılmış çok sayıdaki edebî mirastan mahrum olmalarına hem de Sovyetler Birliği dışındaki diğer Müslüman ülkelerde yazılan eserleri anlamamalarına, hatta inkâr etmelerine ve eski kültürü bilenleri de modası geçmiş fikirlerle dolu kabul etmelerine sebep olmuştur. Bu durum Rusya Türklerinin dünyanın geri kalan kısmından ve özel anlamda da Müslüman dünyasından fikir ve kültür açısından tecrîd edilmelerine yol açmıştır. (Gündüz, 2005)

Latin alfabesinin Rus alfabesiyle değiştirilmesi sırasında buna itiraz edecek bir aydın sınıfın olmamasından dolayı, bu politika hiçbir tepki görmeden uygulandı. Çar misyonerlerinin hayal ettikleri ve bu yolda yıllarca çeşitli faaliyetlerde buldukları, fakat tam olarak gerçekleştirilemeyen ideallerin Sovyet Birliği döneminde bir günde hayata geçirilmesi basit bir olay olmasa gerekir. Böylece Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan Baltık Cumhuriyetleri, Ermenistan ve Gürcistan dışındaki bütün halkların hepsi yeni alfabeyle geçmiş oldu. Letonya, Estonya, Litvanya, Ermenistan ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin Hıristiyan dinine mensup olmaları ve alfabelerinin çok eski dönemlere dayanmakta olması onların alfabe değişikliğine maruz kalmamalarının bahanesi olarak ileri sürüldü. Alfabeleri değiştirilen yaklaşık 50 halkın büyük çoğunluğu Türk ve Moğol kökenli halklardan oluşuyordu. Gelecekte bu halkların Slav kökenli halklara rakip olacağı düşünülmüştü. (Yılmaz, 2013)

Çarlık misyonerlerinin; her boyun kendi lehçesini canlandırması yönünde telkin ve teşviklerinin, sosyalistler tarafından resmîleştirilmesi sonucunda Türkistan Türkleri bugün kendi ana dillerindeki şive farklılıkları sebebiyle birbirleriyle anlaşamaz duruma itilmişlerdir. Bunun sonucunda ortak dil olarak Rusçayı kullanır hale gelmişlerdir. Diğer yandan eğitim, bilim hatta günlük konuşma dili dahi Rusça olmuştur. Buna ek olarak 1926-1940 arasında önce Arap harflerinden Latin harflerine, Latin'den Kiril'e geçilerek, alfabeler ve yazım kurallarında da farklılıklar meydana getirmişlerdir. Bunun topluma yansımaları iki farklı alanda olmuştur: Bir yandan yeni nesil Arap harfleriyle yüzyıllar boyunca oluşturdukları bilgi ve kültür birikimini okuyup anlayamaz hale gelmiş, diğer yandan ortaya konan yeni imlâ ve yazım kurallarının karışıklığı, insanları duygu ve düşüncelerini ifade edemez hale getirmiştir. (Açık, 2008)

Sovyet yönetimi, ortak alfabe aracılığıyla bir Türk birliğinin oluşma ihtimalinden korkuyordu. Bu anlamda önce din üzerinden bir yakınlaşmayı önleme düşüncesiyle hareket eden yönetimin, bu sefer Türk halkları tarafından benimsenen Latin alfabesinin birlik düşüncelerine katkı sağlayacağından endişe duymaya başlamasıdır. Kiril alfabesine geçiş hızlı bir şekilde yapılmaktaydı. Buradaki asıl “ filolojik amaç”, -böl ve yönet politikası doğrultusunda- birbirine yakın halkların alfabelerini azami olarak birbirinden farklılaştırmaktı. Bu geçiş süreci, buna karşı çıkan milliyetçi aydınların tasfiyesi ve Ruslaştırma politikası eşliğinde yapılmaktaydı. (Kıroğlu, 2008)

Türklerin tek ve umumi bir dil etrafında birleşmelerini devrim düşmanlığı sayan Rus siyaseti, kabile dillerinin canlandırılarak her kavmin ayrı bir dil ve alfabeye sahip olduğunu daha açık bir ifadeyle birbirinden farklı dil ve kültüre sahip zümreler olduklarını empoze etmek istemişti. Bunu şirin gösterecek sebep de hazırды: Sovyet hükümeti, küçük kabileleri büyük kabilelerin tasallutundan himaye ediyor. Propaganda, para ve sindirmeden başka bir yolda kongreler tertibiyle çeşitli zümrelerden temsilcileri davet ederek halka daha kolay ve çabuk tesir etmek istiyordu. (Ertem, 1991)

Sovyet Rusya'nın alfabe değişikliği çalışmalarında takip ettikleri bir başka yöntem de, insanlık tarihi kadar eski olan ve daima verimli olmuş "parçala - hâkim ol" taktiği idi. Birliğin Yeni Alfabe Merkez Komitesinde 15-19 Şubat 1933'te Moskova'da seçkin delegelerle yapılan dar çaplı Özel Kongrede: Millî Dillerin inkişaflarını engelleyen geleneksel tarihî ilkeler kararlılıkla atılmalıdırlar. Millî Ortografya hazırlıklarında diller arasında çelişkili morfolojik ve fonetik ilkeler düşmelidirler denildiğinde, bir taraftan Türkçe, çeşitli şivelerine parçalanıyor ve şiveleri, hattâ ağızları müstakil dil ilân edilerek, Ana Dilden uzaklaştırılıyor, öte taraftan da, dil ilân edilen şiveler ve ağızlar bozularak geleneksel tarihî ilkeler - kurallar atıldıklarından Rus diline yaklaştırılıyorlardı. (Tacemen, 1994)

Lewis'e göre Sovyetlerin bu Latinleşme politikasının asıl gayesi şöyledir:

İslamlığın etkisini azaltmaktı; diğer bir maksat da, şüphesiz ki, Sovyetler Birliği'nin Türkleri ile hâlâ Arap alfabesi kullanan Türkiye Türkleri arasındaki teması kesmektir. Bu durum bazı Türk milliyetçilerini Türkiye'de Latin harflerinin kabulünü desteklemeye yöneltti. Sonunda bu gerçekleşince Ruslar, bu defa Latin yazısını kaldırıp yerine Kiril yazısını koymak ve böylece Sovyet Türkleri ile Türkiye arasında tekrar aralık açmak suretiyle karşı harekete geçtiler. (Şerifoğlu ve Samih, 1997)

Rusların, Türklerin kullandığı alfabeleri değiştirmelerinden esas maksat, Türkler arasındaki tarihî ve kültürel birliği ortadan kaldırmaktır. Nitekim Sovyetlerin çöküşünden sonra Ruslar bu hususta başarılı olmuşlardır. Rusya'daki Türklerin yazı dilinde ve konuşmada yüz sene önceki gibi konuşmadıkları, müşterek anlaşma dilinde Rusçayı kullanmaya mecbur kaldıkları görülmüştür. (Saatçi,2008)

1926 yılında, Sovyet Rusya, Azerbaycan ve Orta Asya Türklüğünün alfabelerini değiştirdi. Oralarda Latin alfabesi uygulamaya başladı. Ruslar, Gürcülerin, Ermenilerin, Yahudilerin alfabelerine dokunmadılar, kendi alfabelerini de değiştirmediler; sadece Türk topluluklarının ortak alfabelerini tarihe gömdüler. Böylece bizimle kültür bağlarını koparmaya çalıştılar. Latin alfabesi kolay idiyse neden kendileri bu alfabaya uzak kaldılar? Neden Ermeni, Gürcü, Yahudi alfabelerini

değiştirmediler? Neden acaba? 1928 yılında biz Latin alfabesine geçtik. Azerbaycan ve Türkistan Türkleri ile yeniden alfabe birliğimiz oldu. Ama Ruslar bundan büyük bir endişe duydular ve Türk cumhuriyetlerinin alfabelerini süratle değiştirerek onları Kiril alfabesiyle okuyup-yazmaya zorladılar. Peki, ama neden? (Özfatura ve Bâkiler, 2012)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılıyor ki, Çarlık ve Sovyet Rusya dönemlerindeki Türk alfabelerinin, farklı farklı Kiril alfabesine çevrilmesi Rusya'daki Türklerin Slavlar karşısında birlik olmalarının kendileri için tehlike teşkil edeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Ruslar Türk alfabelerini iki defa değiştirdikleri halde, Baltık Cumhuriyetleri, Ermeni ve Gürcüler Hıristiyan oldukları için alfabeleri değiştirilmemiştir.

Türkiye'de alfabe değişikliği cumhuriyetin ilanından sonra yapılan en önemli devrimlerden biridir. Osmanlı devletinin son zamanlarında ve cumhuriyetin ilk yıllarında alfabenin ıslahı ve değişikliği konusunda bazı görüşler olmuşsa da 1928'e kadar alfabede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

“Türkiye'de yazı devrimini bizzat Atatürk planlamış ve gerçekleştirmiştir. Çünkü Atatürk daha 1907 yıllarında Bulgar Türkoloğu İvan Monolof'a, Batı medeniyetine girmemize engel olan yazıyı atarak, Latin kökünden bir alfabe seçmeli demiştir. Yine 1919'un 7 Temmuz gecesi Mazhar Müfit Kansu'nun tuttuğu notlardan, bir yazı değişikliği yapacağı anlaşılmaktadır.” (Özerdim, 1998)

İsmet İnönü de:

“Harf devriminin tek maksadı ve hatta en önemli gayesi, okuma yazmanın yaygınlaşmasını sağlama değildir. Okur-yazar oranının düşük oluşunun yegâne sebebi alfabenin öğrenilmesinin zor olması değildi. Devrimin temel gayelerinden biri, yeni nesillere geçmişin kapılarını kapamak, Arap-İslâm dünyası ile bağları koparmak ve dinin toplum üzerindeki etkisini zayıflatmaktır.” demektedir. (İnönü, 1985)

Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyetinde alfabe değişikliği üzerinde yerli ve yabancı ilim adamları tarafından da çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.

Latin harflerini savunan; Celal Nuri, Şükrü Saraçoğlu, Dr. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit, Kılıçzade Hakkı'nın görüşleri özetle şöyledir:

Eski yazı, güç ve geç öğreniliyor. Herkes birçok kelimeyi çeşitli şekillerde yazıyor bu harflerle belli bir yazım kuralı mümkün değil, bu harfler yüzünden yabancılar Türkçeyi öğrenmeye rağbet etmiyor. Az çok öğrenim görmüş olanlar bile bir yazıyı yanlış okuyamıyorlar. Yayınları, sınırlı kişiler okuyabiliyor. Eğitim yaygınlaşmıyor. (Ergün, 1997)

Latin harflerine karşı olanların gerekçeleri ise:

Kazım Karabekir ilk olarak, İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmasında Latin harflerine karşı görüşlerini şöyle dile getirdi:

Arkadaşlar, bugün hangi yabancı ile görüşseniz ilk işiteceğiniz sözler: 'Türkçe çok güzel bir dildir, kolaydır. Fakat harfleri kötüdür'. Ben bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilâli içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilir mi? Bu kabul edildiği gün ülke karışır. Her şeyi bir yana bıraksak, bizim kütüphanelerimizi dolduran kutsal kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cilt eserimiz bu dille yazılmışken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük felâketle bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olacak; bunlar İslâm âlemine karşı, 'Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır' diyeceklerdir. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanca düşünce budur; sonra bizim dilimizi terennüm edecek hiçbir Latin harfi yoktur.

Prof. Dr. Avram Galanti de:

Latin harflerini kullandığımızı ve Türkçede kullanılan Arapça, Farsça kelimelerinin şimdiki yazılışlarının ortadan kalktığını farz edelim. Ne göreceğiz, Türkçe konuşan ve Arap harflerini yazan, Arapça, Farsça kelimeleri itibariyle bize yakın olan ve yazı bağıyla dilimize ve dolayısıyla bize bağlı olan milyonlarca Arap ve Acem, şimdiki neslin ölümünden sonra gelecek olan nesil, bizden tamamıyla ayrılacaktır. Biz o zaman İngilizlerin siyasette korktukları o meşhur "splendid isolation" yani, " korkunç soyutlama"da kalacağız. Bir süre sonra da yeni Türk, yeni Arap, yeni Acem nesilleri birbirini tanımayacak, sanki aralarına setler çekilmiş olacak.

Galanti ayrıca 25 Arap harfinin oluşturduğu bir alfabenin kolaylıkla öğrenildiğini savunur, daha sonra Osmanlıdaki yazma güçlüğüne ele alarak bu zorluğun yükselip kalkınmaya engel olmadığını, zira aynı güçlüklerin Fransızca ve Almanca'da da var olduğunu örnekleriyle açıklamıştır. (Boyacıoğlu, 2011)

Prof. Dr. Fuat Köprülü de harf değiştirmekle Batılı olunamayacağını 1926'da Millî Mecmua'da yayınlanan makalesinde şöyle dile getiriyor:

Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar, zannediyorlar ki Batı medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Halbuki batı medeniyetine temessül harflerimizin tebdili ve Latin harflerinin kabulü ile kabil olamaz. (Köprülü, 2011)

Cemil Meriç'de diyor ki;

Harf inkılâbından sonra kütüphanelerimiz bir gecede tuğla yığına dönmüştür. Arap alfabesi zordu, okuma yazma öğrenilmiyordu deniliyor. Kolaylığın ilerleme ile alakası var mı? Alfabenizin öğrenilmesi zor ise değiştirmesiniz, ıslah edip ona göre bir öğretim sistemi tatbik edersiniz. Japonlar hâlâ dünyanın en sıkı eğitim sistemlerinden birine sahip olduklarından gurur duyarlar. Latin alfabesine göre öğrenilmesi zor olan dilleriyle Latin alfabesi kullanan birçok Avrupa ülkesinden fazla sanayileşmiş olmaları bunun delilidir. (Serin ve Armağan, 2012)

Tarihçi Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu da Latin harflerinin Türk dilinin fonetiğine uygun olmadığını ifade ederek şöyle demiştir:

Türk dilinin fonetiğine pek uygun olduğu iddia edilmiş olan bu harfler, Türk millî lehçesini bozmuştur. Yirminci asrın ilk çeyreği içinde doğmuş olanların dillerindeki şive kıvrıklığı, Latin harfleri ile yetişen nesillere sirayet ettirilmemiştir. İstanbul hanımefendisinin dudaklarındaki o bülbül şakıyışılı Türkçe uçup gitmiştir. Türk dilinin hatibi kalmamış, Türk sahnesinin aktörü, Türk müziğinin hanendesi dilin sihrini kaybetmiştir. İnanmayan radyosunun düğmesini çevirir ve dinler. İnanmayan, büyük millet meclisine gidip dinleyicileri balkonunda oturup, kürsüye çıkanlara

kulak verir. İnanmayan, dilediği tiyatronun gişesine gidip bir bilet kestirir, sahnede konuşanlara kızabildiği kadar kızar. (Tepedelenlioğlu, 1966)

Bizi bugün, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki metinleri bile anlayabilmekten âciz bırakan harf inkılâbı ve yapılan dil devrimidir. Birincisi medeniyetle irtibatımızı kesmiş, diğeri ise inkılâbın devamı olarak hafızamızda kalanları büyük bir oranla silmiştir. Ecdadımızın zengin dilinden, kültüründen, kopuşumuz. Neticesini, Peyami Safa şöyle dile getirmektedir: Yeryüzünde millî kütüphanelerindeki eserlerin dilini ve harflerini bilmeyen, bunları okumaktan âciz bir tek millet var mıdır? Tarihinden, edebiyatından, ilmî, felsefî ve dînî eserlerinden, millî kültür hazinelerinden haberi olmayan bir milletin bir toprak parçasında rastgele toplanmış bir kuru kalabalıktan farkı nedir? Avrupalılar okullarında Shakespeare'e, Milton'a, Schiller'e, Voltaire'e dair bilgi verirken talebeye bu okul kütüphanesindeki eserleri de okutur. Bir kitabın bir parçası değil, tamamı okutulur. Bugün 20 yaşlarında Türk genci Naima'yı, Fuzuli'yi, Cevdet Paşa tarihini orijinalinden okuyamaz. (Özkul, 2013)

Bir toplumun okuma-yazma oranlarının doğrudan alfabenin kolaylığı ya da zorluğuyla ilgisinin olmadığına dair dünya yüzünde bol örnek bulmak mümkün. Rusya, Yunanistan, Bulgaristan, Japonya, Çin, İsrail, Kore, Sırbistan, Hindistan, Tayland gibi ülkeler ekonomik ve kültürel kalkınmalarını, hepsi Arap alfabesi kadar veya ondan daha zor olan alfabeleriyle başarabilmişlerdi. Sonuç olarak, Kemalist modernleşme hamlesinin önemli köşe taşlarından biri olan Harf İnkılâbı, toplumun genel kültür düzeyine katkıda bulunmaktan çok, halkın tarihle ilişkisini kesmekte işe yaradı. Böylece geçmişle bağlar, devlet ve devletin istediği tarzda ilgilenen 'tarihçiler' tarafından kurulmaya başlandı. Bu tarihçilerin esas işlevleri ise, 'kozmopolit', 'karışık', 'Şarklı', 'geri' olarak niteledikleri Osmanlı kimliğinin yerine, 'etnik açıdan saf', 'dünya görüşü açısından laik', 'Batılı', 'modern' bir 'Türk' kimliğinin üzerinde yükselecek Türk-ulus devletini inşa etmektir. (Hür, 2013)

Türkiye'de Latin alfabesinin kabulüyle birlikte, Osmanlı alfabesiyle neşriyatın yasaklanması, gençliğin kütüphane ile ilgisini

kesmiştir. Nitekim yeryüzünde tek bir millet gösterilemez ki orada gençler kazâra millî kütüphanelerine girerse bir tek eser okuyamadan çıkıp gitsinler. (Safa, 2011)

Mustafa Armağan, bugün üniversitelerimizin Tarih ve Edebiyat Fakültelerinde yapılan tezlerin, Arap harfleriyle yazılmış makale ve kitapların, Latin alfabesine çevrilmesinden ibaret olduğunu belirterek şöyle demiştir:

Türkiye’de neredeyse her üniversitenin Dil, Edebiyat ve Tarih bölümleri mevcuttur. Buralarda yapılan tezlere baktığımız zaman kahir ekseriyetinin Osmanlı metinlerinin transkripsiyonlarından ibaret olduğunu göreceksiniz. Başına usulen bir giriş, arkasına da bir sonuç bölümü eklediniz mi oldu size bir tez. Burada içimizi acıtan şu soruyu sormanın tam yeridir:

Şayet Harf İnkılâbı yapılmamış olsaydı, edebiyat ve tarih bölümlerimiz ne iş yapacaklardı? Muhtemelen transkripsiyonun “bilim” yerine geçtiği tek ülke bizimkisidir ve tarih biliminin bir disiplin olarak bizde bir türlü serpilmeyişinin altında, bu ana malzemenin hamallığını yapmayı bilimsel faaliyetin ana meşgaliyesi zannetmek marazı yatmaktadır. Oysa Fuat Köprülünün çağında yazılan eserlere bakıldığında Edebiyat ve Tarih alanlarına dair küçük işlerle uğraşmak yerine paradigma ve metodoloji seviyesinde büyük eserler verildiğine sık sık şahit olursunuz.(Armağan, 2012)

Meşhur İngiliz tarihçisi Arnold J.Toynbee “A Study History” isimli kitabında harf inkılâbını değerlendirerek: “Türkler harf inkılâbıyla, kendi kaynaklarına el atma hususunda yabancılardan farksız oldular. Bundan sonra Türk kütüphanelerini yakmaya lüzum kalmamıştır. Çünkü harf inkılâbı ile bu hazineler, örümceklerin yuva yaptığı raflarda kapanıp kalmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. (Özkan, 1996)

Meşhur Türkolog Rosso: Güzel Türkçeyi hiçbir kuvvet yıkamamıştır. Yeni harfler yıkacaktır. Bu harfler Müslüman Türklerin geçmişleriyle, tarihleriyle, gelenekleriyle alakalarını koparacaktır. (Konyalı, 2011)

Alfabe değişikliğinin amacı, Türkiye'nin İslamî Doğu ile olan bağlarını koparmaktır. (Lewis, 2004)

Şarkiyatçı, Prof. Dr. Fuat Sezgin ise, İslam Kültür ve Medeniyetinin çok sür'atli ilerlemesinin sebebi olarak, Arap alfabesinin çok kolay ve hızlı yazılmasının kitapların çok geniş bir alana dağılmasına imkân verdiğini ifade ederek, Hocası Alman Prof. Hellmut Ritter'den bununla ilgili olarak şu hatırasını nakletmektedir:

Arap yazısında üç vites vardır. Bunu herkes bilmez. Yazıyorsunuz ama noktasız yazıyorsunuz. Bu çok hızlı yazmanıza vesile oluyor. Ama okumada da tam tersi. Bu, âlimler vitesi diyor. Kütüphanedeki kitapların bir kısmı böyle. Onları ancak âlimler okuyabilir.

2'nci viteste ise; noktalı ama harekesiz yazarsınız. Okumada yazmada 2. vitestir. Bu umumiyetle halk için geçerli bir vitestir.

3'üncüsünde ise; noktalı ve harekeli yazarsınız. Okurken hata varsa çok kolay fark edersiniz. Fakat yazmakta zaman alır. Bu da 3. vitestir.

Hocam Hellmut Ritter bunu söyledikten sonra bir kağıt aldı ve kağıda kendi ismini, Latin harfleriyle "Ritter" yazdı. "Bu eşek sür'atiyle gidiyor" dedi ve ekledi: "Bu da eşek vitesidir. (Sezgin, 2010)

Nitekim Peyami Safa da Latin harflerinin Türkiye'de kabul edildiği yıllarda bu harflerle seri ve sür'atli yazmanın, kayıt tutmanın zorluğundan dolayı ortaya çıkan problemleri şu şekilde ifade etmektedir:

Mahkeme zabıtlarının daktilo ile tutulabileceği, okulda öğretmenlerin daha ağır ders taktır edecekleri ileri sürüldü. Realite bu ümitleri suya düşürdü. Mahkemelerde yazı makineleri davacı ve davalıların sözlerini aynen değil, adalet mefhumuna aykırı olarak ancak hülasa halinde zabt edilebilmektedir. Velid Ebüzziya'nın "Tasvir" de çıkan bir baş makalesinin başlığı şu idi: ' Yazı makinasıyla adalet olmaz' Bugünkü okul ve üniversite notlarının perişanlığı malum. Latin harfleriyle yazılmış mektupları okumakta çekilen zorluğu Arap harflerinin, bir sayfa yazıyı birkaç bakışta kavramak imkânını veren kolaylık ve aydınlığını bilenler daha iyi takdir ederler. (Ertem,1991)

Prof. Dr. Namık Açıkgöz ise, Arap harflerinin öğrenilmesinin zor olmadığını şöyle ifade ediyor:

Yedi bin civarında logogram (şekilden oluşan kelime)'dan oluşan Çin harflerini bir buçuk milyar civarında insan öğreniyor da, 32 şekil ve 1 işaretten oluşan Osmanlı harflerini bizim gençlerimiz niye öğrenemiyor? Türkiye'ye üniversite tahsili yapmaya gelen Japonlar, İngilizler, Çinliler, Fransızlar, Almanlar, Kanadalılar tarafından kolayca öğrenilen Osmanlı harfleri, daha düne kadar dedelerinin kullandığı harfleri, bizim gençlerimiz niye öğrenemiyor? Osmanlı harflerini öğrenmek çok mu zor? Bizim gençlerimiz geri zekâlı mı? Ne Osmanlı harfleri zor, ne de bizim gençlerimiz geri zekâlı: 'Bizdeki problem ideolojiktir' Bizden başka dünyanın hiç bir yerinde, harf değişikliği yapılmamış ve gene dünyanın hiçbir yerinde, terk edilen harflere bu kadar ideolojik bakılmamıştır. Köktürk runik harflerinden Soğd harflerine geçildiğinde, Köktürk runik harfleri kötülenmemiştir. Soğd alfabesinden Arap harflerine geçildiğinde de Soğd harfleri kötülenmemiştir ama Latin harflerine geçtiğimizde, Osmanlı harflerini kötölemek, bir devlet politikası olmuştur. Bu politika uzun yıllar devam etmiştir. Türkiye'de 5-6 nesil, Osmanlı harfleri için "kargacık-burgacık, öğrenilmesi zor, kaka harfler" denerek ve hatta bu konuda karikatürler çizilerek yetişmiştir. (Açıkgöz,2013)

Emre Aköz de 1928'deki Harf İnkılâbı'nın dünya ile bütünleşmek için yapıldığını, ancak sosyal ve ekonomik realitenin böyle olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

Japonya, Çin, Hindistan, Rusya, Yunanistan, İsrail. Bu ülkelerin hepsi küresel ekonominin küçükü büyüklü üyeleri... Yani dünyayla bütünleşme konusunda temel bir problemleri yok. Ancak çarpıcı bir ortak noktaları var. Hiç birinin alfabesi ötekine benzemediği gibi, Latin alfabesi de değil. Bundan çıkan sonuç da şudur: Ekonomik gelişme ve kültürel zenginliğin, alfabeyle bir alakası bulunmuyor. Latin alfabesine geçmek, Türkiye'de kayda değer bir gelişmeye yol açmamıştır. Arap alfabesinde yapılacak bazı sadeleştirmelerle, okuma yazmayı halka kolayca öğretebilirdik. (Aköz, 2010)

Alfabelerin değişmesinin milletlerin sosyal ve kültürel alanında çok büyük tesiri olmaktadır. Nitekim Harf inkılâbının zorluğu konusunda Avusturyalı Türkolog Prof. Herbert Jansky'nin görüşleri şöyledir:

Bir millet tarafından biriktirilmiş manevî varlık belli bir seviyeye ulaştı mı, elbisenin her değişimi yalnızca önemli bir zorluk değil, aynı zamanda fikrî mirasta bir kayıp tehlikesi demektir. Harf inkılâbı ile savaş arasında ortak bir tavır vardır. Her ikisini de ilan etmek kolaydır; ama neticesine katlanmak zordur. Çünkü nasıl bir netice vereceği kesinlikle önceden bilinemez. Bazı küçük milletlerin dillerine yapılan hücumlar, sık sık ilerleme ve ilmî metotlar ileri sürülerek yapılmıştır. Böyle bir şeyin nasıl yapıldığına dair en önemli misal Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin sistematik olarak uğratıldıkları alfabe değişiklikleri ve reformlarıdır.

Bu şartlar ve bir imlâ reformunun hesaplanamayan mâlî yükü de göz önünde bulundurulunca büyük medeni milletlerinin hiç iyi olmayan eskimiş imlâlarını yenileştirmekten niçin bu kadar kaçındıkları anlaşılır. (Adıgüzel, 2004)

Bir alfabeyi doğuştan itibaren öğrenip kullanmak başka şeydir. 20 yaşından sonra harfleri sökmeye çalışmak başka bir şey. Nitekim belli bir yaştan sonra öğrenilen Osmanlıcanın kekeleyerek okumanın ötesine gidemeyişi de acı bir realitedir. Antakya'da kaldığı için Osmanlıca'yı anadili gibi öğrenen Cemil Meriç, yanına gelenlere Osmanlıca okuturken sıkıntıdan çatlarmış 'şöyle aslan gibi bir çırpıda okuyana rastlamadım' dermiş. Öğrencilere kabâhat bulmak isteyenlere de hocalarında durumunun farklı olmadığını söylemiş. 'Biz Osmanlıca'yı kekeleymeden okuyan ne aslanlar, ne kaplanlar gördük.' sözünü nakleden bizzat kızı Prof. Dr. Ümit Meriç'tir.

Prof. Dr. Halil İnalçık'ın Harf İnkılâbı yapıldığında 12-13 yaşlarında bulunduğunu, daha ilkokuldayken Arapça ve Farsçanın gramer kurallarını öğrenerek eğitim hayatına başladığını düşünürsek, sonraki yıllarda bu temelin üzerine mevcut birikimini nasıl inşa ettiğini anlamamız kolaylaşacaktır. (Armağan, 2012)

Armağan'ın bu ifadesinden, Arap alfabesini iyi öğrenmek için eğitime küçük yaşta başlamanın gerektiği anlaşılmaktadır. Son asırda yetişmiş Türk Sosyologlardan biri olan Cemil Meriç'in ailesi, 1912 Balkan Harbi sırasında Yunanistan'dan Antakya'ya geldi. Cemil Meriç 1916'da Antakya'da doğdu. Antakya, Osmanlı devletinin yıkılışından sonra, 1938 senesine kadar Türkiye sınırları dışında kaldı. Bundan dolayı okullarda Arap alfabesiyle tedrisata devam edildi. Meriç'in İlk ve Orta öğrenimini Arap harfleriyle yapması onun Türkiye'deki emsallerinden farklı bir fikrî ve kültürel yapıya kavuşmasına sebep oldu. Cemil Meriç'in ailesi muhacir olarak Antakya'ya değil de, mesela Adana'ya yerleşmiş olsaydı, belki de bugün bildiğimiz bir Cemil Meriç olmayacaktı.

Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden itibaren yaklaşık bin yıl, bütün Osmanlı, Türkistan ve Rus coğrafyasında Arap harfleri kullanıldı. Bütün bu coğrafyada ve özellikle de Osmanlı topraklarında devlet arşivlerindeki belgelere göre cumhuriyetin ilanına kadar bütün yazışmalarda Arap harfi kullanıldı. Halen başbakanlık Osmanlı arşiv depolarında milyonlarca belge tasnif ve incelenmeyi ve kütüphanelerde bulunan on binlerce kitap da okuyacak kimseleri beklemektedir. Osmanlılar, bütün Kafkasya, Kırım, Türkistan ve Ortadoğu'daki yazışmaları Arap harfleriyle Türkçe yapmışlardır. Öte yandan Rusya, Türkistan, Kırım ve Kafkasya arşivlerindeki belgeler ve kitaplar Arap harfleriyledir.

Çarlık Rusya'sında öğrenciliklerinde Arap harfleriyle tedrisat göyerek bu yazıları mükemmel şekilde öğrenen bazı Türk aydını, komünizm ihtilâlinden sonra Türkiye'ye gelmişti. Mesela bunlardan, tarihçi ve edebiyatçı Prof. R. Rahmeti Arat, Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, Prof. Dr. Abdülkadir İnan gibi isimler Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'deki üniversitelerde çok ciddi çalışma ve araştırmalar yapmış, kıymetli kitaplar neşretmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşen bazı Osmanlı subayları da, Taşkent'te okullar açarak Türk çocuklarına eğitim vermişlerdir.

Oysaki bugün Rusya, Kazakistan, Kırgızistan gibi Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye gelen gençlerin, alfabe farklılığı dolayısıyla derslerdeki başarı seviyeleri çok düşük olmaktadır.

Nitekim 1993 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünce, Türk dünyasından ülkemize eğitim için gelen öğrencilerin uyum problemlerini tespit maksadı ile yapılan bir araştırmada, büyük çoğunluğunun ders takip edecek, not tutacak ve imtihanlarda başarılı olabilecek seviyede olmadıkları tespit edilmiştir.

Türklerin Arap harflerini kullandıkları dönemde İstanbul'da basılan bir dergi; Taşkent, Semerkant, Kazan, Tebriz'de okunuyordu. Kazak farklı bir ses çıkarmakla birlikte aynı şeyleri okuyordu. Kırgız farklı telaffuz etmesine rağmen kelimeye aynı manayı veriyordu. Harf değiştirmekle biz bu coğrafyadan kopmuş olduk. Tabii bu bizim sadece orada okunmamızın değil, oradaki kültür havzasındaki insanların, gelişmelerin veya felaketlerin takibinin de önüne geçmişti. Çünkü harf devrimiyle biz onları, onlar da bizi takip edemez duruma geldi. Niyazi ve diğerleri (2012)

Necip Fazıl Kısakürek de harf devrimine karşı şu esprili cevabı vermiştir:

Acaba harf inkılâbını yapanların ve hatta eski harfler içinde çocukluğunu ve ilk mektep çağını idrak edip de peşinden yeni harfleri öğrenenlerin bütün hususi ve samimi ifadelerinde yalnız ve yalnız eski (Arapça) harfleri kullanmaktan başka bir şey yapmamaları sadece alışkanlıkla izah edilecek ve içine eski harf kudret ve imtiyazından hiçbir pay karıştırılmayacak bir hadise midir? (Ertem, 1991)

Görülüyor ki Türk dünyasındaki birliğin gelişmesine engel olan faktörlerin başında alfabe farklılıkları gelmektedir. Türk toplumları arasındaki ilişkileri geliştirmenin birinci şartı alfabe birliğinin sağlanmasıdır. Türk birliği fikrinin önderlerinden İsmail Gaspıralı bugün yaşasaydı, meşhur, “dilde, fikirde, işte birlik” sloganına mutlaka, “alfabede birlik” unsurunu da eklerdi.

İKİNCİ BÖLÜM

3. TÜRK DÜNYASINDA KULLANILAN DİL VE DİLDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Türk dünyasında bir asır evvel alfabe olduğı gibi, bütün Türk lehçeleri arasında da gramer ve kelime bakımından büyük bir birlik vardı. Sadece ağız ve lehçelerde farklılık bulunmaktadır. Bu durum XX. asrın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir.

Türkçe, Ural- Altay dilleri gurubundan olup, tarihî üç ana lehçesi vardır:

- 1- **Kıpçakça:** Rusya'nın İdil-Ural bölgesinde.
- 2- **Çağatayca:** Türkistan'da.
- 3- **Osmanlıca:** Türkistan ve Horasan'da.

3.1. Osmanlı Devleti'nde:

Osmanlı Devleti'nin son zamanına kadar, 'bugünkü yaşadığımız mânâda' Türk dilinde 'arı Türkçecilik, öz Türkçecilik' gibi bir tasfiyecilik teşebbüsü olmadı. Ancak Tanzimat'tan sonra dilin sadeleştirilmesi yönünde çalışmalar başlatıldı. Bu konuda Burhan Bozgeyik, Edebiyatçı Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın görüşünü şöyle naklediyor:

Türk yazı dilleri içerisinde en işlenmiş, en mükemmel hale gelmiş yazı dili Osmanlı Türkçesidir. Bütün eski ve yeni yazı dillerimizi nazar-ı itibara aldığımız takdirde, gerek eski Türkçe devresinde, gerek orta Türkçe ve gerekse daha sonra meydana gelmiş olan Azeri Türkçesi, Çağatay Türkçesi gibi bütün yazı dilleri içerisinde Osmanlı Türkçesi en mütakamil, en güzel, en işlenmiş yazı dilimizdir. Osmanlı Türkçesi altı yüz yıl işlenmiş, çok büyük sanatkârlar çıkarmış ifade gücü çok büyük olan bir dildir.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında, divan edebiyatı ve halk edebiyatı kendi dilleri içerisinde eserler veriyordu. Bu ikisi arasında büyük fark yoktu. Yani, dil tamamiyle sadedir, diğeri tamamiyle anlaşılabilir diye bir şey yok. Tanzimatçılar söylediklerini büyük ölçüde tatbik edememişlerdir. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal sade bir dil istemişler, fakat sade yazmamışlardır. Fakat bu arada Tanzimat devri yazarları içerisinde, Ahmet Mithat Efendi gibi sade dille yazanlar da var. Servet-i Fünûn devrinde ise böyle bir durum yok. Bunların aslında böyle bir davaları

da yok. Yani halk diline dayanan bir yazı dili kullanma meseleleri yok. Onlar daha çok malum olduğu üzere münevvere, yüksek tabakaya hitap eden bir edebiyat görüşündedirler. Bu görüş istikametinde bir dile sahiptirler. Daha sonra asıl dil meselesi, 1908'den sonra ortaya çıkıyor. 1908'den sonra o zamanki Türkçülerin ortaya attığı bir görüş olarak ortaya çıkıyor. (Bozgeyik, 1995)

Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu da Osmanlı Devleti zamanındaki sadeleşme hususunda şunları söylemektedir:

Türkçede sadeleşme hareketleri Osmanlı devletinin son zamanında başladı. Türkiye'de dilimizin yabancı unsurlardan arınarak kendi benliğine dönmesi için başlatılan sadeleşme hareketinin öncüleri Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi Türk milliyetçileridir. Ömer Seyfettin ve arkadaşlarınınca Selanik'te çıkarılmaya başlayan 'Genç Kalemler' dergisinde ortaya konan 'Yeni Lisan Hareketi' Türkçenin sadeleşmesi yönünde önemli kilometre taşlarından birisidir. Bu hareket, İstanbul'da dar bir aydın çevresinin meydana getirdiği ve milletimizin anlamadığı Osmanlı yazı diline karşı idi. Bahis konusu bu Osmanlı yazı dili, gerçekten lüzumsuz yabancı kelimeler ve gramer şekilleri ihtiva etmekteydi. Pek çok mefhum ve eşyanın Türkçe asıllı isimleri bulunduğu halde, bazı Osmanlı aydınları onların Arapça ve Farsçalarını kullanmaktaydı. Böylece halkın konuştuğu canlı ve tabîî Türkçe ile aydınların yazdığı sunî Osmanlıca arasında derin bir uçurum teşekkül etmişti. Onun için Türk milliyetçileri bu duruma itiraz ettiler. Dilimizde yaşamakta olan Türkçe kelimeler varken, bunların Arapça ve Farsçalarını kullanmayalım dediler. Bu sebeple onların görüşleri bütün aydınlarca ilgi ile karşılandı. Ve çok kısa bir zaman sonra, Türkçe normal ve tabii gelişme çizgisi doğrultusundaki yatağına kavuştu. Hiçbir resmî ve siyasî zorlama olmadan yazı dilimiz sadeleşti, durulaştı ve arındı. Ömer Seyfettin'den, Reşat Nuri'ye, Mehmet Emin Yurdakul'dan Yahya Kemal'e, Yunus Emre'nin güzel Türkçesi ile yazmaya başladılar. Dilimiz sadelik ve duruluk çizgisine geldiği zaman daha cumhuriyet ilan edilmemişti. Nitekim güzel ve sade Türkçenin abidesi sayılan Çalığışu 1922'de yayınlanmıştı. (Hacıeminoğlu, 1972)

Aynı yıllarda İsmail Bey Gaspıralı da Kırım'da çıkardığı Tercüman Gazetesi'nde dil konusunda aynı şekilde hareket etmekteydi. Nitekim İsmail Bey Gaspıralı bu yıllarda dostu şair Mehmet Emin Yurdakul'a yazdığı mektupta şiirlerinin dilini takdir ederek şöyle demektedir:

Kânunuevvel (Aralık) üç tarihli mektubunuzu yedisinde alıp hediye buyurduğunuz 'Türkçe Şiirler'e sevindim ve gelmesine muntazır kaldım. 'Türk âlemine' dediğim mübalağa zannolunmasın, mübalağayı ne severim ne de ederim. Doğrudur, şiirlerinizi Edirne, Bursa, Konya, Ankara, Erzurum Türkleri anlayıp lezzetle okuyacakları gibi Tiflis, Tebriz, Şirvan, Horasan, Türkistan, Kâşgar, Deşt-i Kıpçak, Sibiryâ, Kazan ve Kırım Türkleri de okuyacaktır ki bu şerefe Fuzulî ve Nabî nail olmadılar. Kırk elli milyonluk ve otuz asırlık bu âleme iptida bir kaşık oğul balını yediren siz oldunuz ki size şereftir, bize saadettir! Tebrik ediyorum. 'Tercüman'ın da çabaladığı bu yolda hizmettir. Sâde lisândır ki Dersaadet'in (İstanbul) hamal ve kayıkçılarına Çin dahilinde bulunan Türk deveçilerine gazeteyi tanıtmıştır. Kazan'da, Sibiryâ'da olduğu gibi Tebriz ve Horasan'da da Bahçesaray dilini öğrenmeye meyil doğurmuştur.

Tercüman gazetesinin dili zaman zaman Kırım söz ve tabirleriyle takviye edilen sade bir Osmanlı Türkçesiydi. Gaspıralı'nın Tercüman'da kullandığı Osmanlı Türkçesi Arap ve Fars söz ve tamlamalarıyla tıka basa dolu olan zamanın İstanbul gazeteleriyle kıyaslanmayacak ölçüde günlük konuşma diline yakındı. (Kaymaz ,2005)

Osmanlı hükümdarları sade Türkçeyi, hemen hemen bütün tarih boyunca hem kendi yazı ve şiirlerinde kullanmış, hem de şairlerinin böyle Türkçe ile şiir söylemelerinden haz duymuşlardır. Sultan Abdülhamit Han da 19 Mayıs 1894 tarihinde Manastır İdadisi'ne gönderdiği bir tamimde Osmanlıcanın sadeleştirilmesi hususunda özetle şöyle diyordu:

Sözün güzel ve doğru söyleme kaidelerine uygun olabilmesi, diğer şartlarla birlikte alışılmamış kelimelerle söylenmeyişine bağlıdır. Yazı dilinde Arabî ve Farisî kelimelerin hepsi birden kullanılırsa bilinmeyen, alışılmayan birçok kelimeye rastlanmış olur. Mümkün olduğu kadar Türkçe kelimeler kullanılarak açık yazılmış sözler ise meramı ve maksadı

tamamıyla anlatır. Böyle sözlerde daha ziyade kolaylık ve akıcılık bulunacağı meydandadır.

Yazı dili için İstanbul ahalsinin konuştuğu lisanın esas tutulması; cümleler gayet sade ve açık yazılarak kullanılan kelimelerin mümkün olduğu kadar Türkçe sözler olması, her halde çok faydalıdır. Bundan başka kitap vs. gibi faydalı eserlerin tercümesinde ifade ne kadar açık ve sade olursa anlayanların sayısı o kadar artar ve yapılan işin faydası o kadar yaygın olur. İşte bunun için yazı yazarken açık ve sade bir üslup kullanılarak alışılmamış lügat kullanmaktan kat'î sûretle kaçınmak lazımdır.(Banarlı, 1996)

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve Kırım'da, İsmail Gaspiralı'nın Tercüman Gazetesi'nde dilde yapılan sadeleştirmeler, daha ziyade Arapça-Farsça, ıstılah-terim ve terkiplerin kaldırılmasıyla ilgilidir. Cumhuriyet devrinde olduğu gibi hiçbir yeni uydurma kelime ortaya çıkarılmadı. Böylece yazı dili halkın konuştuğu normal Türkçeye yaklaştı. Edebî dil ile halk dili arasında güzel bir birlik meydana geldi.

Diğer taraftan, özellikle Tanzimat'tan sonra başlayan batılılaşma ve modernleşme cereyanı neticesinde bir Fransızca hayranlığı başladı. Daha önceden Osmanlı Türkçesi'nde hiç kullanılmayan ve Türkçede karşılığı bulunan yüzlerce kelime dilimize girdi. Batılılaşma özentisi ve ihtirası Türkçeyi âdeta Fransızcanın işgali altına soktu. Türk Dil Kurumu verilerine göre Türkçede 5000 kadar Fransızca kelime günlük hayatta kullanılmaya başlandı.

Misal olarak bunlardan birkaçı: aktüel, aktif, avantaj, ajans, bagaj, balans, ekonomik, karakter, koleksiyon, konfor, kontrol, etüt, flaş, garaj, mesaj, normal, orijinal, personel, sosyal, politik, pozitif, program, kalite, servis, problem, test, profesör, asistan, enstitü, konfor.

3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde:

Cumhuriyet döneminde, Türkçede tasfiyecilik hareketi 1930'dan, 1950'li yıllara kadar devam etti. 1960'lı yıllarda yeniden başladı. 1970'li yıllardan sonra tam manasıyla hızlandı. Âdeta yeni bir dil ortaya çıkarıldı.

Türk dilini bozma çalışmaları, 1960'lı yıllardan sonra tekrar hızlandırıldı. Dile uydurma kelimeler Türkçe diye sokulmuş, birbirine zıt veya birbirine yakın anlamları tek kelimelerle ifade ederek, dilimizin ifade

gücünü zayıflatmış, kavramları çarpıtarak düşünce kabiliyetimizi körletmiş ve Türkçenin ahengini ve musikisini bozmuşlardır. İşin ilginç yanı 1960'lı yıllarda hızlanan ve 70'li yıllarda azgınlaşan bu uydurukça dil çalışmalarını yapanların, o yıllarda salgın hastalık veya moda olan sol düşünceleri ve evrenselliği (!) savunmalarına rağmen dilde şovenist olmaları ve sözde Türkçecilik yapmaları idi. Bunların asıl maksatlarının 'arı dil' veya 'dilde yenileşme' 'Türkçeleşme' olmadığı, düşmanlıklarının, Kur'ân'î kelimelerden kaynaklandığı ve varmak istedikleri sonucun, yetişmekte olan yeni neslin atalarının dilini anlayamaz ve onların dinini paylaşamaz hale getirilmesi olduğu açıktır. (Tosun, 1993)

Türkiye'de, 1928 yılındaki Harf İnkılâbından sonra dilde de devrim yapmak için 16 Temmuz 1932'de 'Türk Dili Tetkik Cemiyeti' kuruldu. Yeni bir dil ihdası için kurulan cemiyetin ardından 26 Eylül 1932'de Birinci Türk Kurultayı toplandı. Bu kurultayda alınan kararların hülasası şu idi:

Yabancı asıllı bütün kelimeler atılmalı, yerine Türkçe köklerden kelimeler meydana getirilmeliydi. Bazıları bu hareketin adına 'öz Türkçecilik' derken bazıları da 'arı dilcilik' demekteydi. Birinci dil kurultayının ardından yapılan çalışmalara bakıldığında İslam kültürüyle yegâne bağı temin eden Osmanlıca kelimeler olduğu açıkça görülmekteydi. Öyle ki Osmanlıca kelimelerin yerine çoğu defa batı menşeli kelimeler konulmasında hiçbir mahzur görülmemekteydi. Mesela: 'Âlemşümûl' kelimesinin karşılığı olarak Fransızca, 'universel' kelimesinden bozma 'evrensel' kelimesi kullanılıyordu. Yine, 'cité' kelimesi 'site' yapılıyor ve 'belde' karşılığı kullanılıyordu; 'unıvers' 'evren' yapılıyor ve 'cihan' kelimesi yerine konuluyordu; 'encümen' atılıyor, yerine 'comiission' kelimesinden bozma 'komisyon' konuyordu. Bu kelimeleri alabildiğince uzatabiliriz. Yeni yeni kelimeler yapılırken tek ölçü şuydu: İslam kültürüyle alakası olan Arapça, Farsça kelimeler olmasın da ne olursa olsun...

Öyle ki git gide, kantarın topuzu kaçmış ve 'dil devrimi' için kolları sıvayan herkes kendi başına buyruk şekilde kelime uydurmaya kalkmıştı. Bu yüzden mesela: 'kalem' yerine bazısı 'çizgiç' derken bazısı da

‘kamış’ diyordu. Yine “kalem” yerine, kavrı, sızgıç, yoğuş, yazgaç, vuvuş diyenler de vardı.

‘Öz Türkçecilik’ adı altında İslamî kelimelerle savaş ilan edenler, işte bu şekilde ipin ucunu iyice kaçırmışlardı. Öyle ki ‘kelime uyduma işi’ ilim dalı olarak kabul edilir olmuştu.

Birinci Dil Kurultayı’nın ardından ‘dil devrimi’ni gerçekleştirmek için bu minval üzere hummalı bir şekilde çalışılmıştı. Bu devrimde en büyük gelişme 18 Ağustos 1934’te toplanan ‘İkinci Dil Kurultayı’nın ardından oldu. Birinci kurultaydan sonra üç kıtaya yayılmış muhteşem bir devletin dili olan Osmanlıca ‘yabancı’ dil olarak kabul edilmiş ve bu kelimelerin ‘sözde’ Türkçe karşılıklarını bulmak için çalışmalar yapılmıştı. Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan ‘Osmanlıcadan Türkçe Söz Karşılıkları Tarama Dergisi’ de bu zihniyetin mahsulüydü.

İslamî kelimeleri atmakla ‘devrim’ yapmaya kalkışanlar bir müddet sonra birbirleriyle anlaşamaz hale düşmüşlerdi. İşte bu mefhum anarşisinin önüne geçmek ‘uydurma müşterekliği’ temin etmek üzere bir ‘kılavuz’ hazırlamışlardı. ‘İkinci Dil Kurultayı’nın ardından yapılan ‘kılavuz’ hazırlama çalışması 24 Aralık 1934’ten 25 Mart 1935’e kadar devam etmişti.

‘Osmanlıcadan Türkçeye - Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları Komisyonu’ Ulus Gazetesi’nde çalışmalarını devam ettirmiş ve sonunda, Osmanlıca kelimelere karşılık uydurulan kelimeler, 25 Mart 1935 tarihli Ulus gazetesinde ilan edilmişti. Daha sonra da 1935 Haziranında ‘Osmanlıcadan Türkçeye’, 26 Eylül 1935’te de ‘Türkçeden Osmanlıcaya’ cep kılavuzu neşredilmiştir. ‘Öz Türkçe’ adı verilen bu konuşma tarzını devrin liderleri de benimsemişti. Artık resmî konuşmalarını ve yazışmalarını bu yeni dil ile yapıyorlardı.

Mesela Atatürk, İsveç veliahtı Prens Gusto Adolf’un şerefine verdiği yemekte şu konuşmayı yaptı:

Altes Ruayal! ‘Bu gece ulu konuklarımıza, Türkiye’ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum tükel özgü bir kıvançtır. Burada

kaldığımız uzca sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde bu yurttta, yurdunuz için beslenmiş, duyguların bir yankısını bulacaksınız. İsveç-Türk uluslarının kazanmış olduğu utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliğı, onu, bu iki ulus, ünlü şanlı, özelerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır. Ancak daha başka bir alanda da onlar erdemlerini o denlü yaltırlıklı, yöntemle göstermişlerdir. [5.10.1934, Cumhuriyet]

Yine Atatürk, dil kurultayına çektiğı 26 Eylül 1934 tarihli telgrafında şöyle diyordu:

Dil bayramından ötürü Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Özeğinden ulusal kurumlarından birçok kutumbitikler aldım, gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlarım. (Bozgeyik, 1995)

Cumhuriyetin ilk döneminde dilde devrim tepeden inme ve zorlama yollar ile değıştirilmeye çalışılmış, önce tam bir tasfiyecilik hareketi ile Türkçede bulunan bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılması amaçlanmış, bu başarılamayınca tasfiyeciliğın yerini sadeleştirme almış, bunun da çıkmaza girdiğı görülmüştür. Bunun üzerine Güneş-Dil teorisi kabul edilmiş, edebiyatta ve halk dilinde yerleşmiş bir çok kelimenin Türkçeleşmiş olduğu kabul edilerek dilin tabii seyri yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştı. Atatürk, Ulus gazetesinin okunamaz hale geldiğinden yakınan Falih Rıfkı'ya 'Çocuk, çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmaza bırakamayız. Dilin tabii yoluna döneceğiz' demiştir.(Tosun, 1993)

Cumhuriyet döneminde edebiyat tarihimizde olmayan yeni kelimelerle birlikte bir kısım yeni ekler de uydurulmuştur. Bunların en meşhuru, 'sel' ve 'sal' takılarıdır. Bunlar hakkında Yavuz Bülent Bakiler şöyle demektedir:

Sel ve sal ekleri katiyen Türkçe değıildir. Latineden Fransızcaya, Fransızcadan Türkçeye geçmiştir. Eski Türk metinlerinin hiçbirisinde yok. Eski sözlüklerimizde yok. Bizim dışımızda hiçbir Türk topluluğunda yok. Orhun Anıtlarımızda, Dede Korkut Destanlarımızda, Yunus'da, Emrah'da,

Karacaoğlan'da yok. Türk Dili Edebiyatı Profesörlerinden Tahsin Banguoğlu:

Yaşayan Türkçemizde, ne türlü köklere geleceği ve ne anlam getireceği belli olan '-el, -sel' ekleri yoktur. Demek ki dilimizi millileştiriyoruz derken yine yabancı dillere özenmişiz. Arapçada nispet sıfatları 'î' eki ile yapılıyor. Mesela 'asker- askerî, tarih- tarihî, kanun- kanunî, zaruret- zarurî, ticaret- ticarî, ziraat- ziraî' gibi. (Bakiler, 2006)

Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, 1930'lu yıllarda Türkçenin devlet eliyle bozulmasından dolayı duyduğu endişeyi şöyle dile getiriyor:

Sayırsız fikir ve kalem sahibi nesillerin asırlar içinde göz nuru dökerek karınca sabrı ile işleyip şimdiki inceliğe eriştirdiği Türkçemiz... Bugün hükümet ve kanun zoru ile içinden çıkılmaz tenakuzlara saplandığı ve bir trajikomik mesele haline konulduğu artık herkesçe ve her sınıf halkça bilinmektedir. Hakikatin yüzü pektir. Bunu inkâra mecal yoktur. Mızrak çuvala girmez. Güneş balçıkla sıvanmaz. Eğer bu memlekette insan hakkını ve ebedî insanlığın yüksek şerefini ve imtiyazını koruyan bir hakkaniyet kanunu varsa, bu kanunun kanatları altına sığınarak söylüyorum ki, memleket dili Türkçemiz, tarihin hiçbir devrinde ve hiçbir diyarında rastlanmadık bir hükümet hatasının kurbanı olmaktadır. Tekrar ediyor ve dünya bilginlerini şahit tutuyorum: dil işi, bir hükümet ve politika işi ve bir kanun mevzuu değildir. Dile müdahale ve dilde tasarruf, ilim, ihtisas ve kalem sahibi insanların işidir. (Başgil, 2007)

Prof. Dr. F. Kadri Timurtaş da Cumhuriyetin ilk yıllarında dilin bozulmasının, millî kültürümüze çok büyük bir zarar verdiğini şöyle ifade etmektedir:

Bir milletin dili bozulursa kültüründe buhranlar başlar. Sanat, edebiyat ve fikir sahalarında çöküntüler meydana gelir. Kitleler birbirini anlamaz hale düşerler. Bir milleti içten yıkmak için dilinde anarşi meydana getirmek ve böylece kültürünü çökertmek ilk başvuru hareketidir. Düşman propaganda ve çalışmasının başlıca hedefi budur. Bugün dilimiz de böyle bir tehlike ile karşı karşıya bulunmaktadır. Dil de temelini teşkil ettiği millet gibi tarihî ve sosyal bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca çeşitli şartların ve âmillerin tesiri altında meydana gelmiş ve gelişmiştir. Bugün, bu şartlardan bir kısmını beğenmemek,

şunun yerinde başkası olsaydı daha iyi olurdu demenin bir değeri yoktu. İstesek de, istemesek de realite realitedir.

Kültür demek tarih demektir. Tarihî birikim olmadan, tarih olmadan kültür olmaz. Kültür olmayınca da dil olmaz. Öz Türkçe yanlıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1932-1934 yılları arasında dil inkılâbının ilk devresi bir araştırma devresi oluyor. Kitaplardan kelimeler çıkartılıyor, halk ağzından toplanıyor. Fakat 1934'ten sonra ikinci safhada yeniden kelimeler yapılarak, hatta uydurularak bu Arapça, Farsça kelimelerin yerine kullanılıyor. Ancak, daha sonraki yıllarda tasfiyecilik, öz Türkçecilik hareketi olarak devam ediyor. Bilhassa Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarıyla bu hareket 1955'ten sonra süratleniyor. Bu harekette Nurullah Ataç'ın büyük tesiri olmuştur. O, Türkçe asıllı olmayan kelimeler kullanmayalım, bunları Türkçeden yapalım demiştir. Bu hareket, 1960 yıllarından sonra kuvvetleniyor, okullara radyo ve televizyonlara girmesiyle büyük çapta zararlı olmaya başlamıştır. Bugün, 'tasfiyecilik' denilen 'öz Türkçecilik', 'aşırı özleştiricilik' denilen kelimeler muayyen kesimlerde kullanılması bakımından kısmen muvaffak olmuş sayılır. Buna bir takım politik ve ideolojik görüşler de ekleniyor. İşin zaten kötü tarafı; dil meselesinin, bir siyasî ve ideolojik mesele olarak ele alınmasıdır.

Evvela şunu belirtmek lazım, büyük ve medenî milletlerin dili hiçbir zaman tam olarak saf değil, yani saf diye bir şey mevzuu bahis olamaz. Çünkü büyük devletler zaten, etraflarıyla fazla münasebetleri olan devletlerdir. Medeniyetler birbirine tesir etmiş oluyor. Bunun neticesinde birbirlerinden kelime alış-verişi meydana geliyor. Mesela, batı dillerinden Fransızca'yı ele alalım. Fransızcanın menşei Franklara dayanır. 50-60 bin kelimelik Fransızca bir sözlük içerisinde Franklardan gelen kelime iki yüzü geçiyor. Demek ki Fransızlara dil bakımından cetlerinden intikal etmiş fazla bir şey yok. Eski Grekçeden, Latineden kelimeler girmiş oluyor. Böylece Fransızca teşekkül etmiş oluyor. Aynı şey İngiliz için de mevzuu bahis. İngilizcenin 3/2'si Fransız ve Latin menşeli. (Bozgeyik, 1995)

Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'da:

Bizim konuştuğumuz bu dokuz asırlık Türkçe yalnız Türkiye Türklerinin dili değildir. İran, Kafkasya, Kerkük, Kıbrıs ve bütün Balkan memleketlerindeki soydaşlarımız da halen aynı Türkçeyi kullanmaktadırlar. Eğer biz, otuz yıl önce başlatılan uydurmacılık akımına kapılır da yeni bir yazı dili teşekkül etmeye kalkışırsak en yakın komşumuz ve ırkdaşımız olan diğer Oğuz Türkleri ile aramızda olan dil bağı kopar. Bir nesil sonra onlarla

anlaşamayız. Onlara yabancılaşırız. Ayrıca, bizim konuştuğumuz Türkçe ile Türkistan'daki soydaşlarımızın dili de yüzde doksan nispetinde birbirinin benzeridir, aynıdır. Bizim uydurmacılığa sapmamız uzak diyardaki ırkdaşlarımızla da irtibatımızın kesilmesine sebep olur. Böylece bir nesil sonra Türkiye'de ayrı bir dil teşekkül eder. Ve biz yüz milyonluk dünya Türklüğünden tamamıyla kopmuş, ayrılmış sayılırız. Onlardan farklı, onlarla soy birliğimiz yokmuş gibi oluruz. Mesela bizim yeni nesil 'seviye, mesele, mektep, müddet, müellif' kelimelerini kullanmıyor. Halbuki bu sözler bizi dokuz asırlık atalarımıza hem de Türkiye dışındaki soydaşlarımıza bağlamaktaydı. Çünkü bu kelimeleri onlar kullanıyordu. Bir Kerküklüye rastlasanız ve ona 'yurt sorunlarını bir düzeye değin çözemedik' deseniz, o sizi anlamaz. Çünkü 'sorun' ve 'düzey' bizim uydurmacıların piyasaya sürdükleri yanlış ve cansız kelimelerdir. Esasen bir kelime dilde 'aile' teşkil eder. Bu 'aile' hem mânâ, hem de şekil yönünden kelimelerin dilde kök salmasını sağlar. Mesela: 'Ben hayatımda, bu derece seviyesiz bir münakaşa dinlemedim' yerine, 'düzeysiz bir tartışma' diye bilir misiniz?" demiştir. (Hacıeminoğlu, 1972)

Bin yıl ortak İslam medeniyeti içinde yaşamış, kültür ve medeniyetine onu esas almış, onun müdafaasını yapmış bir milletin dilinde, bu kültür ve medeniyet sahasından gelme 'yabancı' kelime bulunmaması imkânsızdır. Eski yüksek yazı dili, Osmanlıca gibi halk diline giren 'yabancı kelimeler'in arkasında da ekonomik, politik, kültürel sebepler vardır. Medeniyet ile dili birbirinden ayırmaya imkân yoktur. Tarih, kültür, medeniyet, halk diye bir şey tanımak istemeyen 'öz Türkçecilik' hareketi bundan dolayı ilme aykırı bir harekettir.

Çocuklarımıza Osmanlıca'yı öğretmediğimiz için onlar, Cumhuriyetten hatta 1928 yılından önceki bin yıllık kültür ve edebiyatı bilmiyorlar. Bu cehalet onlara ne gibi bir üstünlük sağlıyor bilemiyorum. Fakat 'öz Türkçe' bir millî dil olarak kabul olunursa, öz Türkçe şampiyonu Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın eski şiirlerini bile anlayamayacaklar. Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Saik Faik, Sabahattin Ali ve eserlerini öz Türkçeden önce yazmak bedbahtlığına uğramış yüzlerce yazarın eserleri anlaşılabilir ve okunamaz hale gelecektir.

Ben şahsen böyle bir düşünceyi kültür kavramına aykırı buluyorum. Bir milletin kültürü, tarihi boyunca meydana getirdiği eserlerden mürekkeptir. Bütün medenî milletler yetişen nesillerine kendi kültürlerini öğretmek için okullarda, onlarda geçen kelimeleri de öğretirler. Yalnız Türkiye’de millî kültür eserleri bile öğretilmez ve okutulmaz. Bana bu işte bir sakatlık var gibi geliyor. (Kaplan, 1982)

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüzde de halen devam etmekte olan dilde tasfiyecilik hareketine karşı Türk ilim adamları; edebiyatçılar, tarihçiler çok ciddi bir mücadele vermiş, kitaplar yayınlamış ve yüzlerce makale yazmışlardır. Bunların başında gelen; Prof.Dr. Ali Fuat Başgil, Prof.Dr. Abdulkadir İnan, Prof.Dr.Ahmet B. Ercilasun, Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Prof.Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Prof.Dr. Ali Nihad Tarlan, Prof.Dr. Mehmet Kaplan, Prof.Dr. Ali F. Karamanlıoğlu, Prof.Dr. M. Orhan Okay, Prof.Dr. Bahtiyar Vahabzade, Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Prof. Dr. A.Mecit Doğru, Dr. İsmet Miroğlu, Prof. Dr. Şükrü Elçin, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Orhan F. Köprülü, Prof. Dr. Ayhan Songar, Prof. Dr. Emin Bilgiç, Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Nuri Koçyiğit, Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Prof. Dr. Mehmet Eröz, Prof. Ömer Faruk Akün, Prof.Dr.Kemâl Yavuz, Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkkan, Prof. Dr. Erol Güngör, Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Prof. Dr. Alaaddin Mehmetoğlu, Cemil Meriç, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kabaklı, S. Ahmet Arvasi, Yavuz Bülent Bakiler, Kadir Mısıroğlu, M.Halistin Kukul gibi birçok edebiyat ve fikir adamlarının bu konuda yazmış oldukları iki yüzün üzerindeki makale, www.turkalemiyiz.com sitesinin dil bölümünde görülebilir.

Yavuz Bülent Bakiler 1982 yılında Azerbaycan’dan Ankara’ya gelen Şair Memet Aslan’dan kendisine söylediği şu hatırayı nakletmektedir:

Siz Türkiye Türkleri olarak dilinizden ‘hayat’ gibi güzel bir kelimeyi atıyorsunuz. Yerine köksüz, ruhsuz, çıplak, bir ‘yaşam’ kelimesini getiriyorsunuz. Siz altı katlı apartmanın birinci katında oturan ve oturduğu katı yıkmaya kalkışan o evlada benziyorsunuz. Buna hakkınız var mı? Üst katta oturanları niçin düşünmüyorsunuz? Üst katlarda kimler var? Üst katlarda; Azerbaycan, Özbekistan, Uygur, Başkurt, Tatar, İran, Irak ve Balkan Türkleri var. Çünkü biz, de, Özbekler de, Uygurlar da, Başkurtlar

da, Tatarlar, da sizin şimdi ‘yaşam’ dediğimize, ‘hayat’ diyoruz. Sizin Türk dünyasında ‘dilde birlik’ idealini yıkmaya hakkınız var mı? (Bakiler, 2004).

Sovyetlerin dağılmasından sonra, 11. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de Türk Cumhuriyetleri liderleriyle buluşmaya başladıklarında, Türk Dilinin nasıl bozulduğunun farkına vararak şunları söylemiştir:

...Yeğenlerim benim söylediklerimi anlamıyor. Hâlbuki ben de Cumhuriyet devrinde doğdum. Dilimde öyle ağıdalı Osmanlıca kelimelerde yoktur. Görülüyor ki dilde arılaştırma, dilde fakirleştirme meydana getirilmiştir. Bize öz Türkçe diye sunulan kelimeleri ben Orta Asya Türkçesinden alınmış kelimeler sanıyordum. Hâlbuki Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan devlet başkanlarını dinlediğim zaman gördüm ki, bizim dilimizden ayıkladığımız kelimeler Orta Asya Türklerinin bugün de kullandıkları kelimelerdir. Bir Türkistan ziyaretimde Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov’a Özbekistan’ın bazı önemli meselelerini ve hal çarelerini anlatıyordum. İslam Kerimov beni dikkatle dinliyor ve söylediklerimi, ‘togri, togri’ diye tasdik ediyordu. İslam Kerimov’dan dinlediğim bu ‘togri’ kelimesi beni çok duygulandırdı. Ve anladım ki bizim ‘doğru’ kelitemizin aslı, o ‘togri’ kelimesidir, ‘togri’ kelimesi Türkistan’dan Türkiye’ye ulaşıncaya kadar biraz değişerek ‘doğru’ şeklini almıştır. (Bakiler, 2006)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Bilim Dergisi’nin 1990 tarihli nüshasında neşredilen “Dil Bilim Kuramları ve Yabancı Dil Öğretimi” başlıklı makalede tespit edilen uydurma kelimeler:

Anlamsal, anlaksal, anlambirim, bildirişim, bağlulaşım, budunbilim, dağılımsal, dizge, düzgüleme, edinç, edin, edim, edimsel, edimsöz, ekinsel, etkisöz, kuramsal, kılığsal, karşıtsal, uzlaşımsal, işlevsel, sözdizimsel karşıanlıkçı, öyküntü, yazınsal, yöntemsel, yeti, sözce, izlence, tümel, yararçı, yitim, betimleme, saptama, nedensizlik, olanak, koşul, saptama vs... Bir cümle de şöyle devam ediyor:

Edimsel değer taşıyan sözcelerin, betimlenmesi ve işlevlerinin saptanması dil edimlerinin...”

Makaledeki bu kelimeleri ve bazı cümleleri anlamak mümkün olmamaktadır. Bunlar, ne Türk dünyası edebiyatında ne de Türkiye edebiyatında bugüne kadar hiç görülmeyen kelimelerdir.

Oxford Üniversitesi Profesörlerinden Geoffrey Lewis, Türk dil ve alfabesinin son 50-60 yılda içine düştüğü acı ve hazin durumu dile getiren ve Türkçeye ‘Trajik Başarı’ diye tercüme edilen kitabının İngilizce orijinal adı, ‘Ecathastrophic Success’dır ki bunun ‘Mahveden Başarı’ diye tercüme edilmesi daha uygun olurdu; mahveden veya felakete sürükleyen başarı daha doğrusu... İşte harf ve dil inkılâbı adı altındaki gerçek sebebi cesurca ifade eden Geoffrey Lewis onun adını koymaktan da çekinmeyenlerden biri olmuştur. Lewis, bu değişikliklerin maksadını, “Türkiye’nin İslamî doğu ile olan bağlarını koparmak ve batı dünyası ile olan münasebeti kolaylaştırmaktı.” demiştir. (Armağan, 2012)

Lewis’in, ‘Trajik Başarı’ diye Türkçeye tercüme edilen kitabının 180. sayfasında, 7 Mayıs 1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nden alınmış, M. Fuat Andic’in aşağıdaki bir yorumu bulunmaktadır:

Galiba geçen sene idi. Babiâli’de Yakup Kadri’nin bir kitabını, ‘Erenlerin Bağından’ı arıyorum. Hiçbir yerde yok. Onun birçok kitabını basmış yayınevi, ‘Erenlerin Bağından’ı neden basmadınız sualime, ‘O kitabı Türkçeleştirecek kimse bulamadık.’ diye cevap verdi. Bin dokuz yüz otuzlu yıllarda basılan ve benim orta mektepte okuduğum bir kitabı bugün Türkçeleştirmek lazımmış. Çince mi yazmış acaba Yakup Kadri? Üstelik o Türkçeyi anlayıp da uydurmaya çeviren bulunamıyor! (Lewis, 2004)

Londra Üniversitesi Türk Dili hocası Doç. Dr. İngiliz Miss Margaret Bainbridge, Türkiye’ye geldiğinde Edebiyatçı Nihat Sami Banarlı’ya Türkçenin gidişatı hakkında üzüntüsünü belirterek şunları söylüyor:

Bu gidişin sonu ne olacak, sizin büyük, tarihî eser olan güzel diliniz böylece ziyan olup gidecek mi? İngiltere’de Türkçe öğrenmek isteyen Türkçe öğrencisine hangi Türkçeyi öğreteceğime şaşırdım. Sizin divan şiirinizin güzelliğini ve Türkçenin eski ve yeni şairlerin elinde neler söylemeye muktedir bir lisan olduğunu biliyorum. Sinan Paşa gibi, Evliya

Çelebi gibi eski şaheserleri meydana getirenler de beni kendilerine bağlamışlardır. Bununla beraber, sizin hakiki Türkçeniz bundan elli sene evvel konuşulan Türkçe ile yazan muharrirlerinizin dilidir. Bugünkü diliniz ise artık tamamıyla uydurma ve güzel olmayan bir dildir. Ne sesi, ne üslubu kalmış, ziyan olmuş bir lisan.... Kemâlini bulmuş Türkçeye nasıl kıyıyorsunuz? Bu güzel dili kısa zamanda nasıl bu kadar mahvü perişan ettiniz. Bu, akıl alacak bir şey değil” demiştir. (Banarlı, 2012)

Cumhuriyet döneminde, dilde sadeleştirme adı altında başlayan faaliyet neticesinde dildeki kelime mevcudunda da büyük bir tasfiye, azalma meydana geldi. Prof. Dr. Ayhan Songar bu hususta şunları söylemektedir:

Meşhur Redhouse İngilizce-Türkçe Lügatinin 1890 yılında yapılan baskısının önsözünde, o zamanki konuşulan Türkçede ortalama yüz bin kelime bulunduğu kayıtlıdır. Yine aynı tarihte İngilizcenin de yüz bin kelimesi vardır. Bu sebeple lüğatin nâşiri, İngilizce ve Türkçenin dünyanın en zengin dilleri olduğunu söylüyor ve dillerin lüğatini basmaktan şeref duyduğunu yazıyor. O tarihten bu tarihe kadar bir asırdan fazla zaman geçti ve bugün için elimizde Türkçenin on bin kelimesi kalmıştır. İngilizcenin kelime hazinesi ise bir milyona yükselmiştir. Bu zaman zarfında biz onda bire düşüyoruz, İngiliz dili on defa katlanıyor. (Songar,1998)

Türkçenin fakirleştirilmesine misal olarak şunları verebiliriz: Dilde pek çok karşılığı olan kelimenin yerine ısrarla uydurma şekli kullanılmakta, böylece aynı manaya gelen diğer kelimeler unutturulmaktadır. Mesela:

Nedeniyle: Sebebiyle, vesilesiyle, münasebetiyle, yüzünden, dolayısıyla, için, ötürü, bakımından.

Buzlanma nedeniyle...

Buzlama sebebiyle...

Tamir nedeniyle...

Tamir dolayısıyla...

Bayram nedeniyle...

Bayram münasebetiyle...

Resmî ziyaret nedeniyle...

Resmî bir ziyaret için...

Kar ve tipi nedeniyle...

Kar ve tipi yüzünden...

Ticarî faaliyet nedeniyle... Ticarî faaliyet bakımından....

Mezuniyet merasimi nedeniyle... Mezuniyet merasimi vesilesiyle...

Şiddetli soğuk nedeniyle... Şiddetli soğuktan ötürü

Ekonomik faaliyetler nedeniyle... Ekonomik faaliyetler bakımından

“Neden” kelimesi Türkçe olup soru kelimesidir. Uydurma değildir. Fakat “nedeniyle” uydurmadır. Bu kelime aynı manaya gelen pek çok kelimeyi ortadan kaldırmaktadır.

Üretmek: Yapmak, imâl etmek, istihsâl etmek, inşâ etmek...

Yetenek: Kâbiliyet, istidat, hüner, maharet, meleke, marifet, beceriklilik...

Oluşmak: Meydana gelmek, hâsıl olmak, husûle gelmek, teşekkül etmek, teşkil etmek...

Onaylamak: Tasdik etmek, tasvip etmek, kabul etmek, beğenmek, benimsemek...

Süper: Hârîka, fevkalâde, hârikulâde, mükemmel, şahane, enfes, nefis, üstün...

Saldırmak: Taarruz etmek, akın etmek, hücum etmek...

İlişkin: Dair, ait, alakalı, ilgili, hakkında, hususunda...

Türk dilinin ne kadar fakirleştiğini, kelime sayısının azaldığını gösteren bir misal: Dünyada bazı devletlerin ilköğretim ders kitaplarındaki kelime mevcudu şöyledir:

ABD: 71.680, **İngiltere:** 70.000, **Almanya:** 70.400, **Japonya:** 44.224,
İtalya: 30.193, **Türkiye ise sadece:** 5.000 (Bakiler,2006)

Türk Dili’ni çok iyi kullanan edip ve şair Necip Fazıl Kısakürek de uydurma dil hakkındaki hassasiyetini şu dördlük ile dile getirmektedir:

Ruhsal, parasal, soyut, boyut, yaşam, eğilim,
Ya bunlar Türkçe değil, yahud ben Türk değilim!..
Oysa halis Türk benim; bunlar, işgalcilerim,
Allah Türk'e acısın, yalnız bunu dilerim.

3.3. Çarlık ve Sovyet Rusya'sında:

19. asrın ortalarına kadar Rusya'da ve Orta Asya'da, Türkçenin ağatay lehçesi kullanılıyordu. Tarih, uzun zaman başkalarının idaresinde kalmış milletlerin kendilerine mahsus kültürü ve dolayısıyla millî benliklerini kaybettiğinin örnekleriyle doludur. Özellikle Türkistan bu konunun işlenmesi için mkemmek bir laboratuardır. 1905 Ekim İhtilali'nden sonra bu coğrafyada uygulanan stratejiler, meydana gelen değişmeler her alanda olduğu gibi dilde de etkisini göstermiş ve yeni sun' devletlerle dillerin ortaya çıkması yönünde gelişmiştir. Çarlık misyonerlerinin; her boyun kendi lehçesini canlandırması yönünde telkin ve teşviklerinin, sosyalistler tarafından resmleştirmesi sonucunda Türkistan Türkleri bugün kendi ana dillerindeki şive farklılıkları sebebiyle birbirleriyle anlaşamaz duruma itilmişlerdir. Çarlık Rusya'sı döneminde bir ara Kazan Türkoloji Enstitüsü Müdürlüğü de yapan Ortodoks misyoneri İlminky'nin eğitim ve dil konusundaki düşünceleri, çalışmaları dikkat çekicidir.

N. İlminky: "Yabancı milletlerin eğitilmesi ve bunların Rusya'nın ruhuna yakınlaştırılması, istikbl için büyük siyasî önemi olan bir vazifedir... İnanç ve dil bakımından Ruslarla kesin olarak kaynaştırılmaları, yabancı milletlerin eğitim sisteminin erişmek istediği son amaç olmalıdır." diyerek, Türkistan'ı Ruslaştırma siyasetini başlatmıştır.

İlminky, ortak bir Türk dili yerine her boy için boy şivesinin ana dil olarak kabul ettirilmesi fikrini de savunmuştur. Onun öğrencilerinden olan ve 'Türkistan Vilayetinin Gazeti'nin 1887-1917 yılları arasında başyazarlığını yapan N.P. Ostromov ise, 34 yıl çalışarak Sart dili adında uydurma bir dil oluşturmuş ve özbeöz Türklerden sun'î bir Sart ulusu meydana getirme fikrini ortaya atmıştır. Özellikle İlminky, Ostromov, Samaylovi gibi Rus Türkologları siyasî talimatlar doğrultusunda Türk ve Müslüman coğrafyasında çeşitli sun' diller ortaya çıkarmışlardır. Mesela Türkmen Türkçesi 1921'de, Kırgız Türkçesi ve zbek Türkçesi 1923'te o cumhuriyetlerin dili olarak kabul edilmiş; Dağıstan Cumhuriyeti'nde ise resmî dil olarak Avar, Dargin, Lak, Lezgi, Tabasaran ve en gibi daha mikro düzeyde parçalanmalar gerçekleştirilmiştir. İmlâ meselesinde de

Türkçenin öz karakterinden ziyade Rusça şeklini almakla Rusluk ruhunun korunması düşünülmüştür. (Açık, 2006)

Çarlık Rusya'sı zamanında Osmanlıca'yı kullanmanın sosyal rolünü anlayan aydın insanlar, ilk önce bu dili gençlere öğretme işine giriştiler. Bulgar, Altın Ordu, Kazan Hanlığı devrindeki medreselerde İslam'ı öğrenmek için Arapça bilmek yeterli idi. Ancak, 18. asrın sonlarından itibaren açılan birçok medreselerinde Arap ve Fars dilleriyle beraber Osmanlıca'ya da önem verildi. 20. yüzyılın başlarında, medrese mezunları Osmanlıca şiir yazabilecek derecede öğrenmişlerdi. Osmanlıca, Kazan Üniversitesi'nde okutuluyordu.

Osmanlıca'yı bilen pek çok Tatar aydını İstanbul'da basılan kitapları okuyorlardı.

Mesela:

Muhammediye: Şiir şeklinde Osmanlıca yazılmış büyük bir eser. Müellifi 15. yüzyılda yaşayan Muhammed Çelebi. Bu eserden, Tatar ve Başkurt aydınları 18. yüzyıldan itibaren çokça faydalanmışlardır. Bu eser 1845'te A. Kazem-Bek tarafından Kazan'da neşredilerek Tatar, Başkurt ve Kazan öğrencilerine dağıtılmıştır.

Altıparmak Peygamberler Tarihi: Bu kitap İdil-Ural bölgesinde Osmanlıca olarak yayılmış, 1861'de Kazan'da da basılmış ve pek çok nüshası halka dağıtılmıştır.

Tûtînâme, Kabusnâme, İskendernâme, Âşıkpaşa, Garipnâme ve Kırk Vezir gibi Osmanlıca kitaplar da İdil-Ural Türkleri tarafından okunmaktaydı.

Meşhur Tatar şairi Abdullah Tokay'ın, Osmanlıca'yı kullanarak yazdığı şiirleri pek orijinaldir. Abdullah Tokay, pek çok eserini de temiz Osmanlıca dili ile yazmıştır.

Sovyetler Birliği devrinde ise Tatarlara Türkçeyi unutturmak için mücadele başladı. Türkiye hakkında yazı yazmak, Türkçe kelimeleri kullanmak yasak idi. Türkçe yazarlar mahkemece 'Pantürkizm' suçlamasına maruz kalırlardı. 1930'lu yıllarda Türkiye ile bağlantısı olan çok insan

öldürüldü. Sovyetler Birliği'ndeki Türk halkları için ortak konuşma dili Rusça kabul edildi. Ancak son 10-15 yılda vaziyet değişti. Tatar aydınlarının ve iş adamlarının Türkiye ile bağlantıları arttı. Onun için Türkçe öğrenen insanların sayısı günden güne artıyor.” (Zakiyev, 2002)

Sovyet Hükümeti, Özbekistan'da da, imlâ ve terimleri Ruslaştırıldıktan sonra, basın, yayın organlarının ve yüksek okullardaki ders kitaplarının dili konusuna eğilmiştir. İlk önce 35 bin kelimelik Özbek Türkçesinin Ruslaştırılmış yeni imlâ kılavuzu yayımlanmıştır. Ellili yılların sonuna gelindiğinde 12 binden fazla coğrafi isim ve objenin Özbek Türkçesi sözlüklerden çıkarılmış, yerlerini Rusça kelimelere bırakmıştır. Ayrıca memurlar, çeşitli meslek grupları, öğrenciler, hatta gazete, kitap okuyucularına mahsus olmak üzere çeşitli cinsten sözlükler hazırlanıp yayımlanmıştır. (Açık, 2006)

Rusya'daki Türklerin kendi dillerine nasıl sarıldıklarını Rusların da bunu nasıl önlemek istediklerini belirtmek için ünlü Sovyetolog Helene Carrered Encusse'un 'Empire Eclate' adlı eserinden bir pasaj sunalım:

Sovyetlerdeki etnik gruplar eğitim politikalarını düzenleyen kararlara doğrudan doğruya katkıda bulunamazlar, kendi okullarında her zaman kitap sıkıntısı çekerler. Oysa Ruslar Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nde okulları çok ileri eğitim araçları ile donatmışlardır. Sadece 1975 yılında toplan tirajı 11.616.000 olan 350 ders kitabı yayınlandı. Bu, aynı kitapları okuyacak öğrenci sayısından fazla idi. Fakat hepsi Rusça yazıldığı için tatar eğitimciler kitap sıkıntısı çektiklerini, kendi dillerinde kitaplar yazılmasına izin verilmesini, merkezden ısrarla istemiş, olumlu cevap alamamışlardır. Türk işçileri Petro- kimya fabrikalarında çalışmak için sanayi merkezlerine akmaktadır. Bunun içinde çocukları Rus okullarına göndermeye mecbur tutuluyorlar. Kendi dillerinde öğretim yapacak okulların açılmasını ısrarla istedikleri halde bu istekleri karşılanmıyordu. Onlar da aralarında seçtikleri okumuş yaşlıların veya evdeki büyüklerin yardımı ile çocuklarına dillerini, geleneklerini öğretmeye çalışıyorlardı. (Özdek, 1987)

Sovyetler zamanında Türkiye’de dilde maksatlı bir uydurmacılık da hüküm sürmekteydi. Bu uydurmacılık emri Moskova’dan geliyordu. Bunun sebebi ise, Ruslar Slav ırkındandırlar. En büyük rakipleri Türk ırkıdır. Birçok Türk memleketlerini işgal etmişlerdir ve büyük şanlı bir tarihi olan Türk ırkının kudretini bilirler. Rusya’da yaşayan Türkler arasında eskiden beri milliyetçilik ve ‘Türk Birliği’ fikri yaygındır. Tâ Meşrutiyet yıllarından önce Gaspıralı İsmail Bey Kırım’da bir gazete neşrediyor. Türk birliği davasındandır. Bütün dünyadaki Türkler birleşmelidir. Birleşmenin vasıtası da ‘ortak dil’ olacaktır. Çünkü Türk lehçeleri birbirinden hayli uzaklaşmış bulunuyor.

Ruslar, dil bahsinde iki yola başvurmuştur. Birisi her Türk topluluğuna ayrı bir alfabe vermek ki birbirlerinin yazılarını okuyamasınlar. İkincisi bunların yazı dillerini birbirlerinden mümkün olduğu kadar uzaklaştırmak suretiyle her lehçede mahallileşme ve tasfiyecilik eğilimini teşvik etmek. O zaman Türkler arasında doğu dillerinden gelme ortak kelimeler atılacak, her lehçe başka bir kelime alacak. Mesela biz ‘millet’ kelimesini attık. ‘ulus’ alacağız. Doğu Türkistanlılar bunun yerine ‘budun’ kelimesini alacaklar. O kelime aramızda ortakken ayrılacak, böyle yavaş yavaş lügatlerimiz daha çok ayrılacak, birbirimizin dilini hiç anlamaz olacağız. Onun için prensip olarak Türk toplulukları arasında yeni dil cereyanı ele alınarak, her yerde teşvik edildi. Siz kendi lehçenizi kullanın, Arapça kelimeleri, Farsça kelimeleri atın dediler. Bu propagandayı 1920 yılından itibaren yapmışlardır. Türk toplulukları arasında. Zaten tarihî ve coğrafi bakımdan ayrılmış olan Türk kavimleri az çok bu yola sürüklenmiştir. Birbirlerinin yazılarını okuyamaz olmuşlardır. Sonra Türk ismini de kaldırmışlardır. Rusya’da Türk deyince bizi, Anadolu Türklerini anlıyorlar. Ötekileri kavim ismiyle anıyorlar; Azeri, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen vs. gibi. ‘Türkistan’ kelimesi de kullanılmaz, ‘Orta Asya’ diyorlar. Bu parçalama hareketi komünistlerin ilk propagandalarından biri oldu. (Banguoğlu, 1981)

1917 ihtilalinden önce bütün Orta Asya’lılar Arap alfabesini kullanıyordu. Arap alfabesinde sesli harflerin yetersiz, buna karşılık Türkçe sesli harflerin çok önemli olmasına rağmen bu alfabenin lehçe farklarını

gizlemek gibi bir faydası vardı. Böylece aydınlar Türkçe konuşanları zorluk çekmeden anlayabiliyorlardı. Bu özellik sayesinde sadece Orta Asya'daki Türklerin anlaşmaları kolaylaşmakla kalmıyor, Rusya'nın diğer bölgelerindeki Türkler, Kazan ve Kırım Tatarları, Türkiye Türkleriyle rahatça haberleşiyorlardı. Türkçe, Farsça ve Arapça için aynı alfabelerin kullanılması bu diller arasında kelime ve terim değişimine de sebep oluyordu. (E.Bacon, 1981)

Ruslar,1580-1870 yılları arasında Türkistan'ı tamamen istila ettikten sonra bölgede kalıcı olmak maksadıyla yeni politikalar uygulamışlardır. Uygulanan Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma politikasının önde gelen teorisyenleri olan N. İlminsky, Ostroumov, Alekterov ve Nalivkin'dir. Navilkin ailesiyle birlikte Fergana Vilayetinin Nanay köyünde sekiz yıl yaşamış; burada Türk lehçelerini öğrenmiş, Türk halklarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Ruslaştırma taraftarı olan N.P Nalivkin (1857-1918) Türkistan'da Rus tesirini kuvvetlendirmek için iki konu üzerinde durulması gerektiğini ileri sürüyordu. Bunlar:

- 1- Bölgeye yerleştirilen Rus göçmenleri yerli halkı birbiriyle kaynaştırmak.
- 2- Rusça'nın yerli ahali arasında yaygınlaşmasını sağlamak. Bunun için Rusların, özellikle idari görevlerde bulunanların yerli lehçeleri öğrenmesini sağlamak.

V.P Nalinkin başta sözlükler olmak üzere mahalli dillerin öğrenimi için gerekli kitaplar yayınlattı. Şehirlerde açılan Rus eğitim kurumları Ruslaştırma siyasetinin en mühim merkezleri olarak çalışıyordu. Rus-yerli okulları yatılıydı. Burada Rus çocuklarla birlikte yerli çocuklar eğitim görmekteydi. Rus yöneticiler her ne kadar bölge halkına Rus kültürünü benimsetmeye çalışıyorlarsa da yerli halkın arasından Rusçayı çok iyi bilen ve Türkistan halkını milli hedeflere yöneltecek aydınların yetişmesinden de korkuyorlardı. Bu düşüncenin sonucu olarak Rus yöneticileri bölge halkının eğitim seviyesinin asgaride tutulmasını ve bunun için gerekli tedbirlerin icap ederse zor kullanarak alınmasına karar verdiler. Bu siyasetin ilk tezahürlerinden biri 'Oyan Kazak' şiirinin yazarı Mir Yakup Dulatov'un sürgüne gönderilmesidir. (Egamberdiyev, 2005)

“Rusya’da Türkoloji sahasında en önemli çalışma yapanlardan biri de Alman asıllı Rus Türkolog Wilhelm Radloff’tur. Radloff’un yazdığı eserler Türkoloji’nin ana kaynakları haline gelmiştir. Onun Türk dilinin tarihi metinleri, Türk lehçelerinin ses bilgisi, söz varlığı ve tasnifi üzerinde yaptığı çalışmalar oldukça önemlidir. Ayrıca, her biri sekiz yüz sayfa olan dört ciltten müteşekkil ‘Türk Lehçeleri’ Lügati hazırlamıştır. Wilhelm Radloff Sovyet Türkolojisi’nin kurucusu sayılır. O, Türk dilini bir bütün olarak gördüğü için, Türk dilinin kolları için ‘Nareçiyeye’ terimini kullanmıştır. Wilhelm Radloff’un ölümünden sonra Sovyet Türkolojisi’nde ‘Nareçiyeye=Lehçe’ teriminin yerini ‘yazık=dil’ terimini almış ve artık Sovyet Türkolojisi’nde ‘Türk Lehçeleri’ terimi yerine ‘Türk Dilleri’ terimi kullanılmıştır. Türk Lehçeleri yerine Türk Dilleri teriminin kullanılması, Sovyetlerde uygulanan siyasal politikaların bir sonucudur. Farklı konuşma dillerini yazı dili haline dönüştürme ve her yazı dilini kullanan topluluğu ayrı bir millet haline getirme projesi, Lenin’in ‘Milliyetler Politikası’nın bir parçası ve ‘Böl-Parçala-Yönet’ siyasetinin bir aracıdır.” (Buran, 2010)

Rusya’daki Özbek, Tatar, Kırgız, Türkmen vs. gibi muhtelif Türk halkları ile temasa geldikten sonra şunu anladım ki, Moğollar hariç olmak üzere Rusya’da yaşayan 20-30 çeşit Türk halkları, çok kısa zamanda birbirleriyle dil bakımından anlaşabiliyorlar. Adeta bir hafta içinde; yani muhtelif Türk lehçeleri arasındaki fark, İtalyan dili veya İspanyol dili, veyahut Portekiz dili gibi birbirlerinden gramer kaideleri ve fiil çekimleri gibi geniş farklar değil. Rusya’da yaşayan Türklerin kültür seviyeleri arttıkça İstanbul Türkçesi yazı dili ve ağızdan temas yoluyla onların lehçelerine hâkim olmaya başlamıştı. Bizde, Latin harflerinin henüz kabul edilmediği 1923 yılında Moskova’da görüştüğüm aydın bir Kazan Tatarı, ‘Latin harflerinin kabulü, muhtelif Türk halklarının dilleri arasındaki diyalekt farklılıklarını daha ziyade arttırır. Dil birliğini imkânsız hale koyar. Arap harfleriyle yazılan Türkçe kelimeler, muayyen kalıplar halinde tespit edilmiş olduğundan bu kalıpların yavaş yavaş lehçe birliğine büyük yardımı olur.’ demişti.

Nitekim bu inceliği kavramış olan Ruslar, Rusya’daki muhtelif Türk topluluklarının her birine, tamamıyla birbirlerinden ayrı ve kendi lehçelerini

belirtecek alfabeler kabul ettirmek suretiyle lehçe birliğini tamamen önlemişlerdir. Böylece bir müddet sonra bu çeşitli Türk halkları birbirlerinin dilini anlamaz olacaklardır. (Apak, 1988)

Dünyada hiçbir dilin kesinlikle birden fazla alfabeti yoktur; ne Arapça'nın, ne Rusça'nın, ne Farsça'nın, ne Fransızca'nın, ne de İngilizcenin. Tunus'ta yaşayan bir Arapla Irak'ta yaşayan bir Arap birbirlerini anlamaz. Ama aynı alfabe ile yazılan kitapları okur. Rusya'da Türklere birbirinden farklı otuz çeşit Kiril alfabeti kabul ettirildi. Bu alfabelerde mesela, Kazakça'da bir sese tekabül eden harf, Kırgızca'da başka bir sese, saka dilinde ise daha farklı bir sese tekabül ettirilmiş. Böylece tam otuz çeşit Kiril alfabetiyle okunup-yazılan bir Türkçe karşımıza çıkmıştır. Zamanla bu Türkçe, müşterek bir yazı dili olmaktan tamamen uzaklaştırılmıştır. (Can,2012)

Ruslar esaretleri altındaki Türk kavimlerine görülmemiş derecede şiddetli ve sistemli bir dil baskısı yapmışlardır. Hatta aynı Rus politikası aynı baskıyı tamamıyla müstakil bir Türk devleti olan Türkiye'de bile tatbiki kalkışmış ve –derin esefle söyleyeyim ki– bunda bile elinden geldiği kadar muvaffak olmuştur. Bu mevzuda şu da bir vesikadır:

Sovyet Rusya'nın kurulduğu yıllarda, zamanın en büyük İlimler Akademisi olmasına çalışılan 'Şûra Cumhuriyetleri İlimler Akademisi'ne bir vazife verilmişti. Buna göre Akademi, Rusçayı 'Öz Rusça' haline getirmek için ne yapmak gerektiğini araştırarak, neticeyi bir rapor halinde Rus hükümetine verecekti. Bu rapor, çok ciddi araştırmalardan sonra, yine çok ciddi şekilde hazırlandı. Raporda hülasa olarak şu neticeye varılıyordu:

Rusçayı, 'Öz Rusça' yapmak mümkündür. Ancak bunun için Rusçada kullanılan kelimelerin yüzde yetmiş beşini terk etmek ve yerlerine yeni kelimeler bulmak gerekir.

Bu rapor Rusça için derhal hasıraltı edildi. Fakat aynı rapor Moskova'nın dış siyasetine yaman bir ışık tutmuş oldu. Mademki bir dili 'öz dili yapmaya çalışmak' o dile bu derece yaşayan kelime kaybettiriyor. Şu halde bu sistemi Türkiye Türkçesine tatbiki çalışalım, denildi. Kısaca

Stalin dilciliği Rusya için değil fakat Türkiye için hakiki bir felaket olmuştur.

Sovyet Rusya'nın bu hususu Türkistan'da da aynen tatbik ettiği, 1952'de neşredilen Türkistan Kültür Derneği Çalışma Planı'nın 4. sayfasında şöyle ifade edilmektedir:

‘Sovyetler, Uluğ Türkistan’da Kiril alfabesiyle; Kazak, Özbek, Kırgız, Türkmen, Karakalpak, Uygur, Başkurt ve Tatar lehçelerinde, birbirleriyle anlaşamaz garip şivelerle, sekiz müstakil edebî dil meydana getirdiler. Böylece, Türk kavimlerini birbirlerinden ayırma siyaseti güttüler. (Banarlı, 1996)

Azerbaycan liderlerinden Mehmet Emin Resulzâde de, Bakü’de 1937’de toplanan ‘İmlâ ve Terim Kongresi’nde alınan kararları şöyle ifade etmektedir:

- “Milletlerarası terimleri aslında olduğu gibi değil, yalnızca Rusçada olduğu şekilde kullanılmalıdır.
- Rusça terimleri tercüme etmeden, aynen alınmalıdır.
- Başka Türk lehçelerinden sözler alınmamalıdır.
- Arapçadan, Farsçadan, Osmanlıcadan alınan kelimeleri aynı manaya gelen Rusça sözlerle değiştirmelidir. (Türk Yurdu, 2010)

1920’li yıllarda Türk dilinde güzel birlik meydana gelmişti. İstanbul Türkçesinin nefis örnekleriyle kaleme alınan eserler, Gaspıralı’nın Tercüman Gazetesi gibi Türk coğrafyasının değişik bölgelerinde de okuyucu buluyordu. Burada konu ile ilgili olarak Emekli Kurmay Albay Rahmi Apak ‘Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları’ isimli kitabında naklettiği hatıradaki şunları ifade etmektedir:

Bir gün Bakü Parkında, Ferit Bey’le birlikte geziyorduk. Önümüzde beş altı kız yan yana yürüyor. Dikkat ettim, tam İstanbullu gibi konuşuyorlar. Hayret ettim: ‘Bu İstanbullu kızlar burada ne arıyor?’ diye sordum. Ferit Bey cevap olarak ‘Buradaki yerli Azeri Türk gençliği arasında İstanbul şivesi ile konuşmak bir iftihar nişanesidir. Bu gençler içinde, Reşat Nuri’nin Çalığı romanını okumayan yoktur. Elden ele dolaşan, okunamayacak derece eskimiş ve yıpranmış olan bu romana bir geceliğine beş lira veriyorlar. dedi. (Dolunay, 2007)

Osmanlı devletinin son zamanında, Türkiye Türkçesine pek çok Fransızca kelime girdiği gibi, Rusçadan da Türkistan Türkçesine çok sayıda kelime girmiştir....

3.4.1. Türk Dünyasında Kullanılan Lehçelerin Mukayesesi

Dilde, Fikirde, İşte Birlik' şiarıyla Kırım'da Tercüman Gazetesi'ni çıkaran İsmail Gaspıralı Bey'in hedefi, Türkiye Türkçesini (o zamanki adıyla İstanbul Türkçesi) bütün Türk dünyasının ortak yazı dili haline getirmektir. Bu yöndeki çalışmaların güzel meyveler verdiğini ve yankılarının Bahçesaray'dan Kazana, Buhara'dan, Kaşgar'a, Bakü'den İstanbul'a kadar uzandığını biliyoruz. Gaspıralı, Tercüman gazetesi aracılığıyla, 'ortak bir edebî dil' meydana getirmek için büyük çabalar sarfetmiş, devrinde kısmen de başarılı olmuştur.

Şurası da unutulmamalıdır ki, Gaspıralı'nın işi bugünkünden daha kolaydı. Çünkü 20. asrın başlarında Türk dünyasında şimdiki gibi birbirlerinden uzaklaşmış 21 ayrı yazı dili yoktu ve alfabe birliği de vardı. Kuzey ve Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi arasında bazı fonetik ve leksik farklılık bulunuyorsa da bunlar her üç dil gurubundaki insanların birbirlerini anlayamayacak kadar büyük değildi. Bu yıllarda Türkistanlı ve Kazanlı hacılar, yolculuklarında İstanbul'a uğruyor; Türklüğün merkezi ve Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da edebî ve dînî çevrelerde sohbetler, fikir alışverişleri yapıyor ve burada çıkan kitapları kendi memleketlerine götürüyorlardı. O yıllarda İstanbul'da basılmış kitaplar, Kazan ve Türkistan'da okunuyordu.

Gaspıralı, Tercüman gazetesinde, bütün dünya Türklüğünün anlayabileceği ortak bir edebî dil geliştirmeye çalışmış, bu edebî dilin de Osmanlı Türkçesi olmasını istemişti. Bunun başlıca iki sebebi vardı. Birincisi, Osmanlı Türkçesinin bir imparatorluk dili olmasıdır. İkincisi ise, 19. yüzyılın başlarından itibaren Çarlık hükümetinin her Türk boyuna mahallî bir dil ve edebiyat oluşturmak için gayret etmeye başlamasıdır.

Gaspıralı, 15 Mart 1906 tarihli Tercüman gazetesinde, dilde birliğe karşı olan ve ayrı lehçelerin edebî diller olarak geliştirilmesini savunanlara şu şekilde cevap verir:

Umumî edebî dili olmayan millet, millet sayılmıyor. Türk evlatlarından olan Tarançı, Sart, Özbek, Kırgız, Kazak, Kumuk, Nogay, Azerbaycan vs. tayfalar, Türkçe konuştukları hâlde, şiveleri başkadır. Birbirlerini güçlkle anlarlar. Bu hâl, birleşmeğe, birliğe, bilgilerin, ilimlerin herkese duyurulmasına, terakkiye, edebiyata, dostluğa ve kaynaşmaya engeldir. Binaenaleyh, en evvel, en ziyade, hepimiz için ihtiyaç ve lüzumlu olan, umumî lisan, edebî Türkçe dildir... Bu iş pek o kadar yengil (hafif) değilse de, çaresi bulunmaz müşkil de değildir. Tercüman gazetesi, Bahçesaray'dan tâ Kaşgar'a kadar okunduğu, yani anlaşıldığı, lisânen birleşmenin mümkün olduğuna büyük delildir.

İşte Gaspıralı'nın bu çabaları sonucunda, dünyanın diğer bölgelerindeki Türkler arasında bir kıvılcım parlamış oldu ve bu kıvılcım alevlenerek büyüdü. Onun 'Dilde, Fikirde, İşte Birlik' düsturu, diğer Türk boylarına mensup pek çok Türk aydınını da etkiledi. Bunun neticesi olarak da Kazan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da ve Kırım'da yayınlanan pek çok gazete ve dergi, hikâye ve romanın da bir kısmı, ya Tercüman gazetesinin dilinde veya buna yakın bir dilde çıktı.

Aynı yıllarda Ömer Seyfettin de Gaspıralı'nın çalışmalarını doğru olarak takdir ediyordu. Ömer Seyfettin de Türk dünyasında dil birliğinin sağlanması için oluşturulacak ortak edebî bir dilin bütün Türk yazarları tarafından kullanılması gerektiği konusunda çok sayıda makale yazmıştı. Ona göre Türk dünyası İstanbul Türkçesinde ortak dili bulmuştur.

Ömer Seyfettin, Bakü'den İstanbul'a gelen tiyatroları seyrettikten sonra şunları söylemiştir:

Azerbaycanlıların tiyatrosuna gidenler ancak ehemmiyetsiz bir 'şive' farkı karşısında kalmıştır. Hâlbuki İstanbulluların şivesine Kastamonuluların şivesi daha uzaktır! Kelimeler hemen hemen bir, cümlelerin teşkili bir. Yalnız "kendi" yerine kullandıkları "özüm" gibi lafız müstesna! Bu kadar ehemmiyetsiz fark, hatta fark bile saymaya değmez. Azerbaycanlı kardeşlerimizin tasrif sigalarının (çekim eklerinin) bazılarında biraz mahallilik var."

Ömer Seyfettin, Azerbaycan'da olduğu gibi diğer Türk coğrafyalarında konuşulan ve yazılan Türkçeler ile İstanbul Türkçesi arasındaki farkların anlaşmayı engelleyecek boyutta olmadığı hususunda şunları söylemektedir:

Kazan, Orenburg lehçeleri biraz fazla fark gösterir. Şimalde 'Tatar' namı verilen Türklerin lisanlarında 'g' ler eskisi gibi durur. Fakat Anadolu, Cenubî Kafkasya, Azerbaycan, Türkistan, Fergana lehçelerindeki fark, manayı anlatmayacak kadar değildir. Vaktiyle benim [1910'lu yılları kastediyor] İstanbul'daki gazetelerde neşrettiğim makaleleri buradaki, gazeteler aynı sütunda naklediyorlardı. Demek oranın kârîleri [okurları] bizim İstanbul lehçesini pek güzel anlıyorlarmış. Argunşah ve Toker(2002)

Özbekistan'lı şair, Abdülhamit Çolpan'ın aşağıdaki 'Güzel Türkistan' şiirini inceleyelim:

Gözel Türkistan

Gözel Türkistân sengä ne boldi?
Sähär väqtidä gülläring soldı.
Çämänlär bərbäd, quşlär häm färyäd.
Hämmäsi mähzun, bolmäsin dil şäd.

Bilmäm, ne uçün quşlär uçmäs
bağçäläringdä?

Birliğimizning tebränmäs tâğı,
Ümidimizning sönmes çırâğı.
Birlaş, ey hălqım, kelgändir çağı,
Bezänsin endi Türkistân bağı?

Qozğal, hălqım, yetär şunçä cebr-ü cäfälär.

Al bäyräğingni, qalbing uyğansın,
Qullıq, äsârät-barçäsi yänsin.
Qur yengi dävlät, yävlär örtänsin,
Ösib Türkistân, qädding kötärsin!
Yâyrat yäsnät öz Vätäning gül bağläringdä.

Güzel Türkistan

Güzel Türkistan sana ne oldu?
Seher vaktinde güllerin soldu.
Çimenler berbat, kuşlarda feryat,
Hepsi mahzun, olmaz mı gönül şäd?

Bilmem ne için kuşlar uçmaz
bahçelerinde?

Birliğimizin sarsılmaz dağı,
Ümidimizin sönmez ışığı.
Birleş, ey halkım, gelmiştir çağı,
Bezensin şimdi Türkistan bağı

Uyan halkım, bitsin artık bunca zulümler.

Al bayrağımı kalbin uyansın,
Kulluk, tutsaklık hepsi yansın.
Kur yeni devlet, düşmanlar çatlasın,
Büyüyerek Türkistan, boy göstersin!
Genişlet, büyüt kendi vatanını gül
bağlarında.”

Bu şiirde kelimelerin büyük ekseriyetinin Türkiye Türkçesinde kullanılan kelimeler olduğu görülüyor. Sadece lehçe ve şive farkları vardır. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan kelimeler ise yalnızca şunlardır:

Hämmäsi (hepsi), tebränmäs (sarsılmaz), kelgändir (gelmiştir), endi (şimdi), barçäsi (hepsi), yâvlär (düşman), örtänsin (çatlasın), qädding (boy), Yâyrät (genişlet) , yâšnät (büyüt), Ösib (büyümek), Qozğal (kalk)

Türk dünyası lehçelerinde fiiller incelendiğinde de şu sonuç ortaya çıkmıştır:

Geniş Türk kültür dünyasının direklerinden olan ‘Dede Korkut’ kitabından 365 fiil alınarak incelenmiştir. Bu araştırma sonunda üç lehçe arasında yoklanan 365 tane Dede Korkut fiilinin sadece yüzde on beş kadarının tamamen farklı söz varlığına dayandığı belirlenmiştir. İstanbul, Kazan, Taşkent gibi birbirinden yaklaşık üç bin km merkeze rağmen kesit alınan Dede Korkut fiillerinde yüzde seksen beş oranında ortaklık veya denklik ilişkisi bulunmaktadır. (Öner, 2002)

Eski Türkçeden biraz daha değişik olarak gelişen diller on üçüncü asırdan sonra meydana gelmiştir. Bunlar, Batı Türkçesiyle Doğu Türkçesidir. Bu dillerde kelime hazinesi bakımından büyük fark görülmez. Mesela Çağatay Türkçesiyle Osmanlı Türkçesini ele alalım, bir Ali Şir Nevai’nin gazeli ile, Baki’nin gazelleri arasında hemen hemen büyük bir fark yoktur. Türkçe bakımından sadece bazı fiil çekiminde ve eklerde değişiklik vardır. Fakat bunun dışında dil hemen hemen aynıdır. Çünkü Doğu Türkçesine de yine bizim Batı Türkçesi ölçüsünde olmasa bile Arapça-Farsça kelimeler girmiştir. Bu sebeple, Doğu ve Batı edebî dilleri hemen hemen aynı sayılır. (Hacıeminoğlu, 1972)

1910’lu yıllarda Türk Dünyasındaki yayın hayatını yakından takip eden Ömer Seyfettin’in bildirdiğine göre, Taşkent’te çıkan, ‘Sedâ-yı Türkistan ve Sedâ-yı Fergana’ gazetelerini İstanbul’da okuyup da anlamayan var mıdır? (Argunşah, 2002)

Buhara’lı bir Özbek Türk’ü olan ve İstanbul’a yerleşen Şeyh Süleyman Efendi ise, yazdığı ‘Lûgat-ı Çağatay’ (Çağatay Sözlüğü) ve ‘Türkî-i Osmanî’ (Osmanlı Türkçesi) adlı eserleri ile Doğu Türkleri

(Türkistan ile Batı Türklerinin (Osmanlı) aynı milletin evlatları ve dillerinin de bir olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Çağatay lehçesinin Osmanlı lehçesinin kaynağı olduğunu söyleyen Şeyh Süleyman Efendi eserinin önsözünde “Bugün Osmanlı ülkesinde kullanılan Osmanlı dili, Çağatay dilinden yâni Maverâünnehr ülkesinde şimdi kullanılan (dil)in şubelerindendir” ifadesi ile müşterek Türk diline dikkatleri çekmiştir.

Osmanlı Devletinin meşhur lügat müellifi Olan Şemseddin Sami Bey: “Doğu Türkçesiyle Batı Türkçesi arasındaki fark, sanıldığı gibi, İtalyanca ile Lâtince veya İspanyolca ile Fransızca arasındaki fark gibi değildir. Bu fark iki Türkçeden her birini, diğerinden büsbütün ayrı ve kendi başına bir dil saydıracak kadar olmayıp, ancak Kuzey ile Güney Almanya, Toskana İtalyancası ile Napoli İtalyancası veya Mısır Arapçası ile Fas, Tunus gibi Kuzey Afrika Arapçaları arasındaki fark derecesindedir ve Doğu Türkçesiyle Batı Türkçesi tek bir dildir, ikisi de Türkçedir.” Bunun içindir ki, bizlerin ihmal edip unuttuğumuz Doğu Türkçesinde kullanılan Türkçe kelimelerin, bilhassa bunlardan değerli ve gerekli olanlarının alınarak bunların bizim Türkçemize katılması yöntemi ile canlandırılmaları ve yayılmaları, yâni iki lehçenin birleştirilmesi amacına hizmet etmek emelindeyim diyerek Türkler arasındaki dil birliğinin önemini izah ile bu önemli vazifeyi ifa etmeye çalıştığını samimiyetle açıklamıştır. (Saray, 2014)

Dilimizden atılmakta olan kelimelerin bugün Doğu Türkistan’da bile kullanılmakta olduğunu, Çin Halk cumhuriyetinde Uygurca olarak ve Latin harfleriyle çıkarılan ‘Resimli Halk Jurnalı’ndan öğrenmek mümkündür. Örnek olarak bu derginin 3. numarasından şu kelimeleri verebiliriz: Hâkimiyet, vatan, vilayet, kaza, nahiye, şehir, medeniyet, alaka, mesela, hikâye, ilham, lazım, vazife, tasvir, nihayet, selamet, müddet, ahval, cemi, tebrik, devam, ömür, iktisadi, içtimai, inkılâp, cihet, mektep, cemiyet, ameli, bazı, münasip, muhafaza, mesul, iradi, rehber, münevver... Bunlar ve bunlar gibi kelimeler Batı ve Doğu Türkistan, Azerbaycan ve Irak Türkçesinden çıkarıldığında geriye saf eski Türkçe kalır ki o zaman da anlaşmamız mümkün olmaz. (Doğru, 1981)

Ahmet Bican Ercilasun, ‘Ortak İletişim Dili ve Ortak Alfabe Üzerine’ adlı makalesinde belirttiği üzere: Bir Türkiye Türk’ü ile bir Azerbaycan Türk’ü birkaç saat içinde; bir Türkiye Türk’ü ile bir Türkmen, Kırım, Özbek veya Uygur Türk’ü 7-10 gün içinde; bir Türkiye Türk’ü ile bir Tatar Türk’ü 15 - 20 gün içinde; bir Türkiye Türk’ü ile Kazak, Kırgız ve Başkurt Türk’ü bir ay içinde %70-80’ lik anlaşma seviyesine ulaşabilmektedir.” Yani buradan anlaşılacağı üzere, bütün Türkler çok sıkı ilişkiler içerisinde yaşasa ve sürekli birbirleriyle konuşabilse, en geç 1-2 ay içerisinde herkes birbiriyle problem olmadan anlaşabilecektir.

Azerbaycan Yazarlar Birliği Başkanı ve dünyaca tanınmış büyük yazarlardan biri olan Anar Rızayev, Türkiye Türkçesinin çok değişikliklere uğradığını, kendilerinin de bugünkü Türkiye Türkçesini anlamakta güçlük çektiklerini, “Bu ne yaman tezat, ben Yunus Emre Divanı’nı okuyup anlıyorum ama önsözünü anlayamıyorum. Türkiye Türkçesi çok fazla yabancı kelime alıyor. Bu doğru değil.” demiştir. (Turan, 2012)

3.4.2. Türk Dünyası Lehçelerinde Kullanılan Kelimelerin Mukayesesi

Türk dünyasında kullanılan önemli lehçelerdeki kelimeleri incelemek için beş araştırma yapıldı.

1 – Osmanlı Devleti zamanından günümüze kadar kullanılan ve Cumhuriyet döneminde Türkiye Türkçesine yeni giren kelimeler ile Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen, Uygur lehçelerindeki bugünkü kelimeler için aşağıdaki cetvel düzenlendi.

Türkiye dışındaki Türk lehçelerinin kelimeleri, Kültür Bakanlığı tarafından neşredilen “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü”nden alındı.

Tablo 4: “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü”nden Örnekler

Türkiye Türkçe	Uydurma Türkçe	Azerbaycan Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi	Özbek Türkçesi	Tatar Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Uygur Türkçesi
Cevap	Yant	Cevap	Cevap	Cevap	Cevap	Cevap	Cevap	Cevap	Cevap
Ehemmiyet	Önem	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet	Ehemmiyet
Hadise	Olay	Hadise	Vakâ	Vakâ	Vakâ	Vakâ	Vakâ	Vakâ	Hadise
Hayal	İmge	Hayal	Hayal	Hayal	Hayal	Hayal	Hayal	Hayal	Hayal
Hayat	Yaşam	Hayat	Hayat	Hayat	Hayat	Hayat	Hayat	Hayat	Hayat
Hür	Bağımsız	Hür	Azat	Azat	Hür	Hür	Hür	Azat	Hür
İhtiyaç	Gereksinim	İhtiyaç	İhtiyaç	Muhtaçlık	Muhtaçlık	İhtiyaç	İhtiyaç	İhtiyaç	İhtiyaç
İmkân	Olanak	İmkân	Mümkün	Mümkün	İmkân	Mümkün	Mümkün	Mümkün	İmkân
Kanaat	Kam	Kanaat	Kanaat	Kanaat	Kanaat	Kanaat	Kanaat	Kanaat	Kanaat
Kelime	Sözcük	Kelime	Kelime	Kelime	Kelime	Kelime	Kelime	Kelime	Kelime
Mânâ	Anlam	Mânâ	Mânâ	Mânâ	Mânâ	Mânâ	Mânâ	Mânâ	Mânâ
Meram	Amaç	Meram	Maksat	Niyet	Niyet	Niyet	Niyet	Niyet	Niyet
Mesela	Örneğin	Mesela	Mesela	Mesela	Mesela	Mesela	Mesela	Mesela	Mesela
Mesele	Sorun	Mesele	Mesele	Mesele	Mesele	Mesele	Mesele	Mesele	Mesele
Miras	Kaht	Miras	Miras	Miras	Miras	Miras	Miras	Miras	Miras
Milli	Ulusal	Milli	Milli	Milli	Milli	Milli	Milli	Milli	Milli
İhtimal	Olası	İhtimal	İhtimal	İhtimal	Mümkün	İhtimal	İhtimal	İhtimal	İhtimal
Resmî	Kamusal	Resmî	Resmî	Resmî	Resmî	Resmî	Resmî	Resmî	Resmî
Sır	Gizem	Sır	Sır	Sır	Sır	Sır	Sır	Sır	Sır
Şart	Koşul	Şart	Şart	Şart	Şart	Şart	Şart	Şart	Şart
Şehir	Kent	Şehir	Şehir	Şehir	Şehir	Şehir	Şehir	Şehir	Şehir
Tabiat	Doğa	Tabiat	Tabiat	Tabiat	Tabiat	Tabiat	Tabiat	Tabiat	Tabiat
Talep	İstem	Talep	Talep	Talep	Talep	Talep	Talep	Talep	Talep
Tecrübe	Deneyim	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe	Tecrübe
Tenkit	Eleştiri	Tenkit	Tenkit	Sın	Sın	Tenkit	Tenkit	Tenkit	Tenkit
Tercüman	Çevirmen	Tercüman	Tercüman	Kotormo	Tercüman	Tercüman	Tercüman	Tercüman	Tercüman
Vazife	Ödev, Görev	Vazife	Vazife	Vazife	Mildet	Vazife	Vazife	Vazife	Vazife

Bu cetvel incelendiğinde açıkça görülüyor ki, Türkiye dâhil diğer bütün Türk lehçeleri arasındaki kelimeler hemen hemen birbirinin aynısıdır. Türkiye Türkçesine Cumhuriyet döneminde sokulan kelimelerin hiçbirisi diğer Türk lehçelerinde yoktur. Yani, bu kelimeler uydurma kelimelerdir.

Uydurma kelimeyi, Prof. Dr. Kadri Timurtaş şöyle ifade etmektedir:

Uydurma kelime; ya şekil bakımından, ya mânâ ve mefhum bakımından yanlış olan kelimedir. Şekil bakımından da; ya ek bakımından, ekin işlek olmayışı bakımından yahut da ekin fonksiyonu bakımından yanlış olabilir. Bir kelime, o dilin gramer kaidelerine uymuyorsa o kelime uydurmadır. Demek ki uydurmacılık, dilin gramerine, bünyesine uymayan kelimeler meydana getirmek demektir.

Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Osmanlı devleti zamanında ve Türk topluluklarında olmayan, Cumhuriyet devrinde dilimize giren aşağıdaki kelimelerin hepsinin uydurma olduğunu ifade etmiştir:

Ödev, ortam, koşul, neden, yöntem, zorunlu, özet, özerk, yapıt, doğa, doğal, yansız, etkin, yaşam, amaç, değinmek, egemen, kapsam, özgürlük, anımsamak, uygarlık, bağımsız, kanı, gereksinme, ödün, eşgüdüm, bilimsel, bilinçlenmek, boyut, danışman, demeç, deney, devrim, dize, duygusal, esin, gereç, araç, içerik, ilginç, ilkel, izlenim, kanıt, kişisel, onay, orantı, ozan, öneri, önerge, önem, özne, salt çokluk, saptamak, sayın, Sayıştay, serüven, siyasal, somut, soyut, sorun, tarımsal, tekil, toplumsal, tüm, ulusal, ussal, uyruk, yapay, yasal, yerel, yinelemek, yöntem, yörünge, yüküm, yüzeysel. (Timurtaş, 1979)

Dünyaya milyardlarla insanlar gəlmiş, bir müddət yaşamış sonra ölüb getmişlər. Onlardan bəziləri zəngin imiş, bəziləri kasıb. Kimisi gözəl imiş, kimisi kifir. Kimisi zalım imiş, kimisi məzlum. Onların o hallarının hamısı keçdi, unutuldu. Onların bir qismi inanmış müsəlman idi, o birləri inkarçı kafir. Hamısı ölüb yox olmuşlar. Qiyamət qopub təkrar dirilməklərinə inanmayanlar sonsuz əzab çəkəcəklər. Hər iki halda da inanmış olanlara heç əzab və sızıntı yoxdur. Lakin inanmayanlar sonsuz və çox acı əzab görəcəklər. İnanmış olaraq ölənlər indi tam rahatlıq və hüzur içindədirlər. İmansız olanlar isə sonsuz olaraq atəşdə yanmaq ehtimalı, qorxusu içindədirlər. Ey insan! Yaxşı düşün! Bir nə il sonra sən də bunlardan biri olacaqsan. İndi, keçmiş illərin necə bir xəyal oldusa, ömrünün sonu yetişdikdə bütün həyatın, çalışmaların, didinmələrin ancaq xəyal, bir rəya kimi olacaq. O zaman, sən o iki qism insanın hansından olmaq istəyirsən?

Heç birindən olmaq istəmirəm, deyə bilməzsən. Buna imkanın yoxdur! Çarəsiz onların arasına gedəcəksən. Sonsuz atəşdə yanmağı, ehtimalla olsa belə istərsənmi? Allahın var olduğunu, Cənnətə, Cəhənnəm inanmağı - ağılda, elmədə, fənddə rədd etmirlər. O halda, ağılı olan kimse, zövqlərini, Allahu təalanın göstərdiyi yoldan təmin edərək, razı edər. İslamın gözəl əxlaqı ilə süslənər.

Hamiya yaxşılıq edər. Özünə pislik edənlərə yaxşılıqla ədəb göstərər. Yaxşılıq etməsə də heç olmasa səbr edər. Bölücü olmaz, düzəldici olar. Beləcə dünyanın həm zövqlərinə, həm rahata, hüzura qovuşar. Həm də Axirətin sonsuz əzablarından xilas olar. Göründüyü

kimi bütün rahatlıqların, səadətlərin bəşəri iman etməkdə, müsəlman olmaqdadır. İman etmək isə çox rahatdır. Bunun üçün bir yerə pul vermək, mal vermək çətin bir işə girişmək, birisindən icazə almaq kimi heç bir şey etmək lazım deyildir. Hətta, imanlı olduğunu kiməsə bildirmək, bəlli etmək belə lazım deyil. İman, altı şeyi öyrənib bunlara qəlbindən gizli inanmaq deməkdir. İman edən, Allahu Təalanın əmirlərinə təslim olmaqdır. Yeni sevə - sevə əməl etməlidir.

Marifet Gazetesi'nin yukarıdaki makalesinde bazı harf ve lehçe farkı olmakla beraber bir Türkiye Türk'ü makalenin hemen hemen tamamını anlayabilmektedir. Makalede kullanılan kelimelerin birkaçı hariç [hamisi (hepsi), yahşi (iyi), kasıp (fakir), kifir (çirkin)] hemen hepsi Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır.

3 - Kazakistan'dan eğitim için Türkiye'ye yeni gelen Özbek asıllı, Amirkhamza Khoshimov ve Yersain Zhumagali adlı öğrencilere (**Tablo:4**) deki kelimelerin Türkiye Türkçesinde kullanılanlarını teker teker sorduk, hepsini anladılar. Ancak, Cumhuriyet devrinde yeni çıkan kelimelerin hiçbirisini anlamadılar.

4 - Cumhuriyet devrinde yetişen önemli fikir adamlarımızdan, Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın 'Garplaşmanın Neresindeyiz?' (1959, 140 sayfa), Nurettin Topçu'nun 'Büyük Fetih' (1962, 70 sayfa) eserlerinin tamamını incelediğimizde, Türkçeye Cumhuriyet döneminde giren uydurma kelimelerin hiçbirisine rastlanmamıştır.

5- Türk dünyasında; Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Ukrayna-Kırım, Makedonya ve Rusya'ya yaptığımız seyahatlerde herkesimden Türklerle konuşma imkânı bulduk. Onlarla büyük ölçüde anlaşabildik. Ayrıca Türkiye lehçesinin Türk coğrafyalarında geliştiğini müşahade ettik. Bunun da oralardan Türkiye'ye eğitim ve ticaret için gelenlerin artması ve Türk televizyonlarının oralarda seyredilmesinden ileri geldiği anlaşılmaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırmadır. Tarama tekniği ve görüşme yöntemleri uygulanmıştır.

Tezimizin konusu ile ilgili aynı veya benzer konularda çalışmış olan ilim adamları: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İSEN, T.C. Başbakanlık Müşaviri Bürol DOK, Türk Ocakları Genel Sekreteri Prof. Dr. Orhan KAVUNCU, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gürer Gülsevin, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Erdal ŞAHİN, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fatma AÇIK, Kırım Türkleri Lideri A. Mustafa Cemil KIRIMOĞLU, Şair-Yazar Yavuz Bülent BÂKİLER ile görüşülerek fikirleri değerlendirilmiş, çeşitli sorular yöneltmiştir. Bunlar şöyledir:

- 1- Çalışmamıza başlarken hangi yöntemler kullanılmalıdır,
- 2- Böyle bir çalışmanın bundan sonraki yapılacak çalışmalara etkisi ne yönde olur,
- 3- Bu sahada akademik manada bir çalışma yapılmış mıdır,
- 4- Türk Dünyasındaki Alfabe ve Dil Birliğinin teşekkülünde (oluşmasında) Ülkemizin nasıl bir etkisi vardır,
- 5- Türk Dünyası ülkelerine ziyaretlerimizin çalışmamıza bir katkısı olur mu?

Bunun yanında Türk dünyası ülkeleri olan; Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, gibi Türk yurtlarına ziyaret yapılarak yerinde incelemeler yapıldı.

Bu araştırmanın evrenini Türk dünyası, örneklemini ise; Özbekistan (Taşkent, Buhara, Semerkant, Fergana, Hokand, Andican, Merginan, Nemengan), Kırgızistan (Bişkek, Oş, Özkent,), Kazakistan (Almatı), Rusya (S. Petersburg), Ukrayna-Kırım (Bahçesaray, Gözleve, Akmescit) teşkil etmektedir.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Yapılan bu çalışmamız neticesinde XX. asrın ilk çeyreğine kadar Türk dünyasındaki bütün Türk toplulukları arasında alfabe birliğinin mevcut olduğu görülmektedir.

Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden itibaren yaklaşık bin yıl, bütün Osmanlı, Türkistan ve Rus coğrafyasında Arap alfabesi kullanıldı. Bu zaman zarfında İstanbul'da çıkan bir dergi, Taşkent, Kazan, Kabil ve Tebriz'de okunabiliyordu. İsmail Gaspıralı'nın Kırım'da çıkardığı Tercüman gazetesi bütün Türk coğrafyasında okunup, anlaşılıyordu.

Ruslar, 1926 senesinde Bakü Türkiyat Kongresi'nden sonra bütün Türk topluluklarını Latin alfabesine geçirdiler. Okullarda okunan ders kitapları, gazete ve dergiler bu alfabe ile yayımlanmaya başladı. 1928'de Türkiye'de Latin alfabesinin kabul edilmesiyle Sovyet Rusya muhtemel bir Türk birliği endişesi ile bu defa bütün Türk topluluklarını farklı Kiril alfabesine geçirdi. Böylece Türk toplulukları arasında yazılı irtibat kesilmiş oldu. Türkiye'de de 1928'de Latin alfabesine geçilip; Arap alfabesiyle eğitim ve neşriyatın yasaklanması neticesinde, yeni nesillerin kütüphaneleri dolduran binlerce kitapla alakaları kesildi.

XX. asrın sonuna kadar Türk dünyasında dilde de: kelime, ekler, gramer ve cümle yapısı itibariyle birliğin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun şöyle demektedir.

Bugün Türkiye Türkçesi dışındaki Türk lehçelerinin 40.000 ila 80.000 kelime varlığı mevcuttur. Bu kelimelerin gramer, fiil, kök ve ekleri bakımından birlikteliği şöyledir.

- Bazı ses farklılıkları dışında fiillerin neredeyse tamamı ortaktır. Uzun tarihi boyunca dilimize yabancı dillerden ad, sıfat, zarf, edat türünden kelimeler girmiştir, ancak yabancı kökenli fiil dilimizde çok azdır. Bu sebeple fiillerimizin çoğunun anlamı kolayca kavranabilir: İmrenmek, bakmak, yaşamak.

- Zamirlerimizin hepsi aynıdır. Sadece birinci teklik kişi zamirinde 'b' ~ 'm' değişimi görülür. Ancak, Türk dünyasının bütün mensupları 'men'in 'ben' anlamına geldiğini, 'ben'in de 'men' anlamında kullanıldığını

bilmektedir. Zamirlerin çekimlerinde farklılıklar vardır, ancak cümlenin bağlamından anlamı çıkarmak mümkündür.

- Sayı adlarımız ortaktır. Bütün Türk halkları aynı sayı adlarını kullanmaktadır. Milyona kadar olan sayı adları da Türkçe kökenlidir. Milyon, milyar gibi sayı adları yabancı kaynaklı olmakla birlikte bütün lehçelerde bu alıntı kelimeler kullanılmaktadır. Diğer kelimelerde olduğu gibi sayı adlarında da lehçelere göre birtakım ses değişimleri vardır.

- Ağız, burun, kulak, dil, diş, saç gibi organ adları ortaktır. Bazı lehçelerdeki ses değişimleri kelimelerin anlaşılmasına engel değildir.

- Coğrafya adları bütün lehçelerde ortaktır. Bu kelimelerde de birtakım ses değişiklikleri vardır, ancak bunlar da anlaşmaya engel değildir. Biraz dikkat ve gayretle bu kelimelerin anlamları çıkarılabilir: Dağ, dere, yaylak.

- Renk adlarımız ortaktır: ak, kara, sarı, al, kıvıll gibi. Bazı lehçelerin genel ses özellikleri sebebiyle bazı kelimeler değişikliklere uğrar: Yeşil ~ jasıll ~ çasıll.

- Soru kelimelerimiz ortaktır: “Kim, ne” bütün lehçelerde kullanılmaktadır. “Kaç ~ kaçça ~ neçe” gibi kelimeler farklı da olsa alışveriş sırasında hangi anlamda kullanıldıkları kolaylıkla anlaşılmaktadır. (Aksu, 2013)

Türk dilinin ‘öz Türkçecilik’ adı altında bozulmasıyla yeni Türk nesillerinin tarihi ve birbirleri ile alakasının kesilmesinin meydana getirdiği büyük tahribat, pek çok edebiyat ve fikir adamı tarafından dile getirilmiştir. Bu konuda pek çok kitap ve sayısız makale yazılmıştır. Aşağıda bu konunun mahiyetini ve önemini dile getiren kıymetli üç fikir adamımızın görüşleri şöyledir:

Prof. Dr. Erol Güngör:

Türk diline karşı gösterilen düşmanlık, Cumhuriyet devrinde hakim olan tarih ve kültür anlayışının bir sonucu olmuştur. Türk aydınlarının bir kısmı, Osmanlı imparatorluğu yıkılıp da yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman bu yeni devletin her şeyinin de yeni olması gerektiğini

düşündüler. Osmanlı imparatorluğu İslam medeniyeti içinde yaşadığı için dilinin de bu medeniyeti yapan belli başlı üç milletin, yani; Arap, Fars ve Türklerin dillerinden meydana geldiğini söylüyorlardı. Hâlbuki yeni devlet millî idi. Yani bir Türk devleti idi. Bunun dili de Türkçe olmalıydı. Türkçenin değiştirilmesinin kökünde Türk milletinin karakterinin yani değer sistemlerinin ve hedeflerinin değiştirilmesi arzusu yatmaktadır. Eğer yeni yetişen nesiller daha önceki Türklerin meydana getirdiği kültür eserlerini anlayamazlarsa, o kültürle herhangi bir alış verişleri olamazdı. Mesela Yunus Emre'yi okuyup anlayamayan bir genç elbette onun anlatmak istediği şeylere de yabancı kalacaktır. (Güngör, 1981)

Prof. Dr. Kadri Timurtaş:

Maksat, İslami inançla, eski kültür ile ilgiyi kesmek, mazi ile bağları koparmak gayesi güdüyor. Dikkat edilirse daha çok Arapça kelimeler üzerinde duruluyor, bunların değiştirilmesine çalışılıyor. Zaten bu hareketin başında Millî kültürümüzün yıkılması maksadı vardır. Bu, kendileri bakımından tabii... yani bizim geçmişle alakamızı, inançlarımızla, kültürümüzle alakamızı kesmeleri gerekir ki, kendi emellerine nail olabilsinler, memleketi parçalayabilsinler. Bu bakımdan bu hareketi kasıtlı yapıyorlar, bilerek yapıyorlar. Çünkü ihtiyaçtan doğmuyor. Dünyanın her yerinde yeni kelimeler bir ihtiyaçtan doğar. İlimde, felsefede, düşüncede bir takım yeni mefhumlar vardır, bunları karşılamak için yapılır. Yeni aletler çıkıyor, bunları karşılamak için yapılır. Halkın bildiği, anladığı kelimelerin atılması mutlaka hususi bir maksada dayanıyor. Her bakımdan zararlı oluyor. Zaten esas maksatları, söylediğimiz gibi gençlerimizi, halkımızı kültürümüzden, medeniyetimizden uzaklaştırmak ve aradaki bağları koparmaktır. Esas gayeleri bu. Onlar bu gayeleri istikametinde faaliyet gösteriyorlar. Muvaffak oluyorlar diyemeyiz ama bir hayli yol almış durumdadır. (Bozgeyik, 1995)

Tarık Buğra da:

Dilde oynanan oyunların belli bir gayeye matuf olduğunu söyler. Çünkü bu işi yapanlar; 'sebeb, bütün, şiir, hikâye, millet, şehir, hürriyet, kitap, fikir, hakikat...' gibi aralarında öz be öz Türkçeleri de bulunan

binlerce kültür kelimesi üzerinden emelleri gerçekleştirmektedirler. Asıl maksat kültür ve medeniyet mirasımızı dinamitleyerek halkımızı köksüz bırakmaktır. Kelimelerin öldürülüşü demek, o kelimeyi kullanmış olan nesillerin öldürülüşü demektir. Kültür ile dil arasında sıkı bir münasebet vardır. Kültürü dilden ayrı düşürmek bu iki mefhuma birden aykırı düşer. Kültür ile dil iç içedir. Kaderleri ikizdir, birbirlerinin seviyelerini, zenginliklerini, asaletlerini sınırlarlar. Dil kültürü yetiştirir, kültür de onu geliştirir, sağlamlaştırır, millîleştirir. Türkçeyi korumak için acilen faaliyete geçilmediği takdirde, Türkçe nerede ise jest, mimik ve tek heceli nidalardan, birtakım işaretlerden müteşekkil kaba bir anlaşma vasıtası haline gelecektir. Bugün 40-50 yıl önce yazılmış eserleri anlamakta oldukça zorlanan bir lise, üniversite gençliği var. Türkçenin dünya üzerinde tekrar söz sahibi olması, milletimizin bilimde ve teknikte aldığı yolla mütenasip olacaktır. Bir milletin yeryüzünde var olmasıyla dili arasındaki münasebeti düşünecek olursak dilimizin dünyada hak ettiği yere gelebilmesi ve geniş bir sahada konuşulabilmesi için önce sağlam bir dil şuuruna sahip olmamız, ardından da dilimizi her türlü ilmî araştırmayı ifade edebilecek şekilde zenginleştirmemiz ve işlememiz gerekiyor. Bunun için de hakiki şairlere, romancılara, ilim adamlarına ihtiyacımız vardır. (Dönmez, 2005)

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma ve incelemelerde, Türk dünyasının kültürel yönden birliğinin oluşması için önemli iki unsurun alfabe ve dil birliği olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün, Batı medeniyeti ile entegrasyon için teknik ve teknoloji sahasında Latin harflerini kullanmak icap etmektedir. Esasen Sovyetlerin dağılmasından sonra yapılan Türk kurultaylarında da bu görüş öne çıkmaktadır.

Bütün Türk toplulukları, farklı görüşleri savunanlar da bulunmakla beraber, Latin alfabesine geçme konusunda kararlı ve hevesli görünüyorlar. Hatta bu yolda ilk adımlar atılmıştır, muhtemelen 5-10 sene içerisinde bütün Türk dünyası Latin alfabesine geçmiş olacaktır. Hiç şüphesiz Türk dünyasındaki kültürel bütünleşmenin yolu alfabe birliğinden geçmektedir. Ortak alfabe, farklı alfabelerin sebep olduğu farklılıkları giderme ve ortak bir dile yönelme imkânı getirecektir. (Ayvazoğlu, 1997)

Bütün Türk Cumhuriyetlerinin belirttikleri ortak nokta, halkları arasında Latin harflerini benimseme temayülünün güçlü olduğudur. Bütün Türk halkları için Türkiye Cumhuriyeti bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyetinde 1928'den beri kullanılan ve yerleşen Latin harfleri yeni Türk alfabesini oluşturmuştur. Bu konuda geniş bir birikim vardır. Eskiden kalan eserlerden yararlanma konusu uzmanlara bırakılacaktır. Onların içinden bugün için yarın için gerekli olanların yeniden yayımlanması gerekir. Bu yayım Latin harfleriyle yapılabilir. Batının sunduğu büyük teknik imkânları kullanabilen güçlü bir kadro Türkiye'de mevcuttur. (Enginün, 1991)

Diğer taraftan acil yapılması gereken hususlardan birisi de, Kazakistan ve Kırgızistan dâhil diğer Türk topluluklarının da Latin harflerine geçmesidir. Ancak bu konuda Türkiye'de kullanılan Latin alfabesi üzerinde anlaşmak gerekir. Her Türk topluluğunun ayrı bir Latin alfabesi kullanması Türk birliğinin gerçekleşmesinde

engelleyici bir faktör olacaktır. Bu konuda, Prof. Abdulvahap Kara da şöyle demektedir:

Türk Latin harflerinin Türkçenin ihtiyacını karşıladığını varsaysak bile, Türkiye de 34 harfli sisteme geçmelidir. Çünkü 34 harfli sistemden maksat Türk dünyasının ortak alfabe sistemini oluşturmak olduğu unutulmamalıdır. Eğer Türkiye bu alfabenin dışında kalıyorsa, o zaman bu nasıl Türk dünyasının ortak alfabe sistemi olacaktır? Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının diğer Türk halklarının dillerinde okuma ve yazma ihtiyacı olacağı da düşünülmelidir. Öte yandan Türkiye'nin 34 harfli sistemin yaygınlaşması için de öncü rol oynaması gerekiyor. Zaten 34 harfli alfabe sistemi konusunda yapılan toplantılara Türk bilim adamları öncülük etmiştir. O halde, Türkiye'nin herkesten önce bu sisteme geçmesi ve öncülük etmesi gayet doğaldır. Aksi halde, bir samimiyetsizlik, ilkesizlik ortaya çıkacaktır. (Kara, 2012)

Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında müşterek bir Latin alfabesi kullanılması hususunda ilk ve önemli bir sempozyum 1991 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyuma bütün Türk Cumhuriyet ve Topluluklarından delegeler iştirak etmiştir. “Çağdaş Türk Alfabeleri” konulu bu sempozyumun açılışında Prof. Dr. Nadir Devlet şunları söylemiştir:

Değişik Türkî toplulukların ilim adamlarının genel kanaati, Latin alfabesinin Türk dil, lehçe ve şivelerine en uygun olduğu doğrultusundadır. Latin harflerinin Türk topluluklar tarafından kabulü genel Türk kültür tarihinde şüphesiz büyük bir devrim olacak. Çünkü ortak bir alfabe değişik Türk toplulukların yazıda anlaşmaya başlamaları için en mühim temeli oluşturacaktır. Bu durumda Latin alfabesinin gerek kültürel gerekse teknik yönlerden sağlayacağı yararları izah etmek, bu konuda bilimsel tanıtım çalışmalarımızı ısrarla sürdürmekte yarar vardır. Bunu yapmadığımız takdirde biz

Türklerin ortak bir alfabeyle kavuşması mümkün olmayacak ve yazıda son 50-60 yılda olduğu gibi birbirimizle anlaşmadan yaşamak zorunda kalacağız. (Devlet,1991)

Yukarıda Abdulvahap Kara, her ne kadar 34 harfli alfabeyle geçmeye Türkiye'nin öncülük etmesi gerektiğini ifade etmekteyse de, Türkiye'nin siyasî konjonktürü buna engel teşkil etmektedir.

Diğer taraftan, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof. Dr. Turan Yazgan ise şöyle bir çözüm yolu sunar:

Türk Cumhuriyetleri ile “Alfabe Birliği”ni temin için Türkiye Türkçesi alfabesinin esas alınmasını, ancak diğer cumhuriyetlerin alfabelerindeki eksik sesleri karşılamak için [x,q,é,w, ə...] yerine Türkiye alfabesinde uygun harflerin altına veya üstüne [ç, ħ, ê...] işaretler konarak gerekli sesler karşılanabilir. Böylece Türkiye Türkleri bugünkü alfabeyle kullanmaya devam eder. Başka coğrafyadaki Türkler ise işaretli olanları kullanırlar. Bizim çocuklarımız hiç güçlük çekmeksizin bizim ve onların yazılarını okurlar, onların çocukları da imlâ hatası kabul etmelerine rağmen bizim yazılarımızı doğru okurlar. (Yazgan, 2001)

Yani; Azerbaycan Latin alfabesinde Arapça, [ç] harfi yerine kullanılan [x] harfi için, Türkiye Latin alfabesindeki [h] üzerine bir nokta koyarak [ħ] bu ses verilebilir.

Ayrıca, Azerbaycan alfabesinde kullanılan kapalı ve açık [ê] sesleri, Türkiye'deki [e] harfinin üzerine bir nokta koymak suretiyle bu iki ses ayrı ayrı telaffuz edilebilir.

Mesela; [erken] kelimesinde bu iki ses vardır. Birinci [ê]nin üzerine bir nokta konulursa bu kelime doğru telaffuz edilir.

Yine Azerbaycan'da kullanılan [q] harfi yerine, Türkiye alfabesinde kullanılan [Ç] nın altına veya üstüne bir nokta konulmak suretiyle, [Ke] sesi verilebilir.

Mesela; ‘Karpuz, Kapı, Kar’ normal [K] harfi sesini; noktalı [K̇] ise, ‘Kerpiç, Kiraz, Kemer’ kelimelerindeki [Ke] sesini verebilir.

Yine Özbekistan Latin alfabesinde, Türkiye’de kullanılan “ç” harfi yerine, “ch”, “ş” harfi yerine, “sh” kullanılmasına da hiç gerek yoktu.

Türkler arasındaki, okuma ve yazmayı çabuklaştırmak ve kolaylaştırmak için mutlaka bir alfabe birliği temin edilmelidir. Kurultaylarda alfabe birliği üzerinde alınan kararlara rağmen, bu işin gerçekleşmemesinde ilmî otoritelerin değil de, siyasî otoritelerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Rusya’daki Türk topluluklarının alfabelerinin önce Latin, sonra Kiril alfabesiyle değiştirilmesi, Gürcü, Ermeni alfabelerinin değiştirilmemesi; Türkiye’de Latin alfabesinin kabul edilmesiyle, bu defa da Türklerin alfabelerinin Kiril’e çevrilmesinden ve ayrıca her Türk topluluğuna ayrı bir yazı dili ortaya konulmasından maksat, Türk toplumunun asimilasyonu, birlik ve beraberliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Aynı şekilde Türkiye’de de asırlardan beri kullanılan kelimelerin atılması; yerlerine yeni kelimeler uydurulması, atılan kelimelerle birlikte nüansların, deyimlerin, atasözlerinin kaybolması, Türklerin tarihiyle, kültürüyle alakasını kesme gayesini gütmektedir.

Bugün Türk Dil Kurumu’nun verilerine göre Türkçede 5.000’nin üzerinde Fransızca kelime kullanılmaktadır. Her gün de dilimize yeni yeni İngilizce kelimeler girmektedir. Ancak bu kelimelerin hiç biri atılmamakta sadece Türk kültürüne mâl olmuş Arabî ve Farsî kelimelerin atılması bütün hızıyla devam etmektedir.

Bu araştırmamızın neticesinde, Türklerin alfabelerinin değiştirilmesinin ve günümüzde de Türkiye’de dildeki büyük tahribatın Türk birliğine engel olan önemli faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de acilen bir dil akademisi kurularak bu tahribatın önüne geçilmesi zaruri görülmektedir.

Diğer taraftan, tarihî ve kültürel zenginliğimiz; arşiv ve kütüphanelerimizin incelenmesi tabîî ki Arap harflerinin bilinmesiyle mümkündür. Ancak bugün Türkiye ve Türk Dünyası’nda muhtelif karakterdeki Arap harfleri ile yazılmış metinleri, kitapları okuyabilecek ve bu kaynaklardan istifade edebilecek pek az kimse vardır. Bunun için de Arap harfleriyle eğitim veren, araştırmalar yapan ciddi enstitüler kurarak

bu sahada uzman gençler yetiştirmelidir. Bu suretle, tarihî kültür ve medeniyetimizin öğrenilmesi yeniden temin edilebilir.

Devlet düzeninde teessüsünde dilin ne kadar önemli olduğunu Çin filozofu Konfüçyüs şöyle ifade etmektedir:

Bir memleketin idaresini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç şüphesiz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, kelimeler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilmezse, vazife ve hizmetler gerektiği gibi yapılamaz. Vazife ve hizmetin gerektiği şekilde yapılmadığı yerlerde âdelet, kaide ve kültür bozulur. Âdet, kaide ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar mühim değildir.

KAYNAKÇA

- Acer, Abdurrahman (2008). *Türkçenin Müdâfaası*, İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Açık, Fatma (2006). Yaş Türkistan Dergisinde Dil Meselesi, *Türk Dünyası Edebiyat Dergisi*, sayı (22) 1, 4, 6, 7, 8.
- Açık, Fatma (2008). “XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepler, Gelişimi ve Sonuçları”, Başkent Üniv. ve Türk Dil Kurumu I. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirisi, Ankara-Türkiye.
- Açıkgöz, Namık (2013). Osmanlıca Niye Öğren(T)ilemiyor?.
<http://www.habervaktim.com/yazar/57725/osmanlica-niye-ogrentilemiyor.html>
adresinden 18.02.2013 tarihinde alınmıştır.
- Adıgüzel, M.Sani (2004). V. Uluslararası Türk Kurultayı Bildirisi, TDK yayınları no: 855/1 Cilt (1) 59
- Ahmetbeyoğlu, Ali (2007). Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye’ye Eğitim İçin Gelen Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler, Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri, (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınevi.
- Akagündüz, Ülkü (2009). Türk Dünyasının Dil Yarası,
http://www.zaman.com.tr/pazar_turk-dunyasinin-dil-yarasi_810230.html
adresinden 11.10.2013’de alınmıştır.
- Akalın, Şükrü Haluk (2007). Türk Dili: Dünya Dili, *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK Yay. Sayı (687),2
- Akalın, Şükrü Haluk (2013). Türkçenin Yapısı İmlâsı ve Özellikleri, *Yeni Türkiye* sayı (55), 636.
- Akgün, Ergün (2008). Çarlık Rusyası’nın Türk Halklarına Yönelik Politikası ve Bu Bağlamda Uygulamaya Koyduğu Yaptırımlar, *Beykent Üniv. Stratejik Araştırmalar Dergisi /Journal of Strategic Studies 1* (1), 144.

- Aköz, Emre (2010). X, W, Q harflerini alfabeğe almaya hazır mısınız?
http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/akoz/2010/07/02/x_w_q_harflerini_alfabeye_almaya_hazir_misiniz adresinden 05.12.2013'te alınmıştır.
- Akpınar, Yavuz (2008). *Çağdaş Türk Edebiyatları*, T.C. Anadolu Üniv. Yayınları,
Yayın no:2720
- Aksu, Belgün Tezcan (2013) Ortak İletişim Dili Oluşturulmasında Karşılaştırmalı Türk Lehçe ve Şiveleri Sözlüğü,
www.ekonomi.gov.tr/.../2nci_gun_OrtakDil_Belgin_Aksu_bildiri.doc adresinden 01.12.2014 tarihinde alınmıştır.
- Alimcan, Şeref, (1993), *Harflerimizin Müdâfaası*.(1. Baskı). İstanbul: Bedir Yayınları.
- Alkaya, Ercan (2011), *Çağdaş Türk Yazı Dilleri*. (1. Baskı) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları (2392)
- Altun, Mustafa (2004), “ Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi”, Sakarya Üniv. Rektörlüğü Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müd. Yayınları
- Apak, Rahmi (1988), *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*. (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Argunşah, Mustafa (2002). Ankara: Türk Dünyası Ortak Dil Bilgi Şöleni 25 Eylül 2002 (1. Baskı) Ankara: TDK yayınları.
- Argunşah, Mustafa (2006). “ Türk Dünyasında Ortak Dil: Türkçe”, Dil Yarası, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları.
- Armağan, Mustafa (2012). Harf İnkılabı Halkın Tarihle İlişisini Kesmeye Yaradı.
Derin Tarih Dergisi, (8)
- Ayvazoğlu, Beşir (1997). Bütün Türk Dünyasına Yazmak, *Yeni Türkiye Dergisi*,(15), 432-433-434-435

- Bakiler, Yavuz Bülent (2006). Sözü'n Doğrusu 1. (8. Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Bakiler, Yavuz Bülent (2004). Sözü'n Doğrusu 2. (3.Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
- Banarlı, Nihat Sami (1996). Türkçenin Sırları. (14. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banarlı, Nihat Sami (2012), Türkçeyi arayanlar,
<http://www.nihadsamibanarli.com/turkceyi-arayanlar/> adresinden 03.01.2013 tarihinde alınmıştır.
- Banguoğlu, Tahsin (1981). Yaşayan Türkçemiz 3. (2. Baskı). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları
- Bardakçı, Murat (2007). Osmanlıca Bilmeyen Entelektüel Olamaz,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/01/15/cp/gnc106-20070106-101.html> adresinden 20.01.2013 tarihinde alınmıştır.
- Başgil, Fuat (2007). Türkçe Meselesi. (3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınları
- Birinci, Necati (2001). Gaspıralı'nın İdealleri Bildirisi. (1.Baskı) Türk Yurdu Yayınları: İstanbul
- Boyacıoğlu, Ramazan (2001). Harf Devriminin Sağladığı Kolaylıklar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt: (XVII), 4
- Boyacıoğlu, Ramazan (2001). Harf Devriminin Sağladığı Kolaylıklar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: (XVII) , 5
- Bozgeyik, Burhan (1995). Prof. Dr. Kadri Timurtaş ile mülakat. (1. Baskı) İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Buran, Ahmet (2011) Çağdaş Türk Yazı Dilleri. (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Buran, Ahmet (2010). Kurşunlanan Türkoloji. (2.Baskı). İstanbul: Akçağ Yayınları

- Can, Turan (2012). Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri Türkiye İlişkileri ve TürkDünyası. *Türk Yurdu Dergisi* 300 (32), 69
- Çağlar, Halil (1998). Yabancı Dil olarak Türkçe. *Kalgay Dergisi*; (8), 9
- Demirci, Ümit (2011), Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze) *Türk Yurdu Dergisi*, 287. (31), 227
- Devlet, Nadir (1991) Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu 18-20 Kasım. (1.Baskı) İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları
- (Dilbilim, 1990). *İstanbul Üniv. Fen Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitim Bölümü Dergisi*, 1 (177)
- Doğan, Mehmet (2006). Yüzyılın Soykırımı. (1.Baskı) İstanbul: Vakıf
- Doğanay, Hayati (2010). Türk Dünyasının Siyasi Sınırları dergi.atauni.edu.tr/index.php/2057 adresinden 23.11.2012’de alınmıştır.
- Doğru, Abdulmecit (1981). Yaşayan Türkçemiz 2. (2. Baskı). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Dolunay, Kürşat (2007). Türklüğün Türkçesi veya İstanbul Türkçesi, *Türk Yurdu*, Ocak, 233 (27),67
- Dönmez, A.Osman (2005), Tarık Buğra’nın Türkçe Sevdası. *Sızıntı*. (319) ,322
- E. Bacon, Elizabeth (1981), Esir Orta ASYA. (1.Baskı). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları 79
- Egamberdiyev, Mirzahan (2005). Çarlık Rusya’sının Türkistan’da İzlediği Ruslaştırma Siyasetinin Çeşitli Yöntemleri (1870-1917). *Türk Yurdu Dergisi* Ağustos (33,34)
- Er, Rahim (2002).Yunanca, Latince, Arapça, Farsça, Osmanlıca, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a142848.aspx> adresinden 25.01.2014’te alınmıştır.
- Ercilasun, Ahmet (2010). Türk Dünyasında Alfabe, İmlâ, Yazı Dili, *Türk Kültürü*. (332), 705

- Ergin, Muharrem (2001). Orhun Abideleri. (7.Baskı) İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Ergün, Mustafa (1997). Atatürk Devri Türk Eğitimi. (1.Baskı) Ankara: Ocak Yayınları
- Ertem, Rekin (1991). Elif Be'den Alfabe. (1.Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları
- Galanti, Avram (1996). Arap Harfleri Terakkimize Mâni Değildir. (1.Baskı). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Gedikli, Yusuf (1999). Dil ve Alfabe. : <http://www.uluturk.info/new/menu/933/> adresinden 11.10.2012'de alınmıştır.
- Gündüz, Ahmet (2005). 1917 Bolşevik İhtilalinin Türk Dünyasına Yansımaları. *Gazi Üniv. Kırşehir Eğitim Fak. Dergisi* 2 (6),114
- Güngör, Erol (1981) Dilimiz ve Kültürümüz Yaşayan Türkçemiz 1. (2.Baskı) İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1972). Türkçenin Karanlık Günleri.(1. Baskı) İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hür, Ayşe (2013) Arap Alfabesinden Türk Alfabesine, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/arak_elifbasindan_turk_alfabesine-1154226 16/10/2013 adresinden 09.01.2014'de alınmıştır.
- İnönü, İsmet (1985). İsmet İnönü Hatıralar İstanbul: Bilgi Yayınevi. Cilt(2)
- Kaplan, Mehmet (1982). Kültür ve Dil (1.Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Abdulvahap (2012). Türk Keneşi (Konseyi) ve Türk Dünyasının 34 Harfli Ortak Alfabe Sistemi. <http://abdulvahapkara.com/arastirma-konulari/edebiyat-ve-kultur/252-turk-kenesi-ve-alfabe.pdf> adresinden 23.11.2013'de alınmıştır.
- Kara, Mehmet (2009). Türk Cumhuriyetleri ve 34 Harfli Ortak Alfabe, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 adresinden 11.12.2012'de alınmıştır.
- Karaörs, Metin (2009). Türk Dili. *Dil ve Edebiyat Dergisi* (1), 12

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü. (2. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 1371 – Kaynak Eserler Dizisi.

Kaymaz, Zeki (2005). İsmail Bey Gaspıralı'da Dilde Birlik Fikri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi İzmir*; 1(5), 77-78

Kıroğlu, Yasemin (2008). Sovyet Dönemi ve Bugün Kırgız Etnogenizi Hakkında Bilimsel Araştırmalar. Marmara Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi). 13

Köprülü, Fuat (2001). İslam Yazısına Dair. (3). İstanbul: Sebil Yayınevi

Lewis, Geoffrey (2004). Trajik Başarı Türk Dil Reformu. (1.Baskı) İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Morkoç, Ayvaz (2011). Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 1491-1502, TURKEY adresinden 05.01.2014'de alınmıştır.

Oral, Mustafa (2004). Türkoloji Tarihinde 1926 Bakû Türkiyat Kongresi", Folklor/Edebiyat, Nu.X/37 adresinden 06.01.2014'de alınmıştır.

Öner, Mustafa (2002). Türk Dünyası Ortak Dil Bilgi Şöleni 25 Eylül 2002. Ankara: TDK Yayınları.

Özdek, Refik (1987). Türkler ve Ruslaştırma. *Türk Edebiyat Dergisi*; (160), 50

Özderdim, Samih (1998). Yazı Devriminin Öyküsü. (1.Baskı) İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Özfatura, M.Necati (2012). <http://www.turkalemiyiz.com/asil/1001.asp?id=244> adresinden 11.10.2012'de alınmıştır.

Özkan, Hasan (1996). Harf Devrimi Neden Yapıldı. *Zafer Dergisi*; (138), 2

Özkuş, Adem (2013). Medeniyetimizle Kesilen İrtibatı Yeniden Kurmak. *Keşkül Dergisi*; 32

- Özyetkin, A. Melek (2006), Tarihten Bugüne Türk Dil Alanı,
turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/eski_turk_dili_ana.php adresinden
12.09.2012’de alınmıştır.
- Resulzade, Mehmet Emin (2010). Bir Temizliğe Dair: Sovyet Türkçülüğü. *Türk Yurdu Dergisi*;276 (30), 76
- Samih, Asumai Yusuf (1997). Yazımız. (1. Baskı) İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Saray, Mehmet (--). <http://www.ismailgaspırali.org/yazilar/msaray.htm> adresinden
23.01.2014’de alınmıştır.
- Saray, Mehmet (2008). Gaspıralı İsmail Bey’den Atatürk’e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği. (1. Baskı) Ankara: TDK Yayınları.
- Sezgin, Fuat (2010). Bilimler Tarihçisi.(1.Baskı) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şahin, Erdal (2003). “ Kazak Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi”, *Tarih Kültür Dergisi*; (199) 42-45
- Şahin, Erdal (2012). Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye. İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları (32).
- Şentürk, Ayşegül (2012) Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü. *SDÜ. Fen Ed. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*; (26) 31
- Şerifoğlu, Osman (1997), Kültürümüz Açısından İslam Harflerinin Müdafaası. (1.Baskı) İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Tacemen, Ahmet (1994), Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerinin Değiştirilmesi. (1. Baskı) Kayseri: Erciyes Üniv. Yayınları no (68).
- Tepedelenlioğlu, Nizamettin (1966). Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum. (1.Baskı) İstanbul: Dergah Yayınları
- Toker, Mustafa (2001), İsmail Gaspıralı ve Dilde Birlik Fikri Üzerine, www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/516/toker.pdf adresinden 07.06.2012’de alınmıştır.

- Tongul, Neriman (2004). Türk Harf İnkılâbı, Ankara Üniv. İnkılâp Tarihi Enst. *Atatürk Yolu Dergisi*; (33) 106-107
- Tongul, Neriman (2004) Türk Harf İnkılâbı, Ankara Üniv. İnkılâp Tarihi Enst. *Atatürk Yolu Dergisi*; (33) 115
- Toparlı, Recep (2010). “Türkçenin Gücü ve Güzellikleri” Konulu Konferans, <http://kangal.meb.gov.tr/haberview.asp?id=88> adresinden 08.01.2014’de alınmıştır.
- Tosun, Musa (1998). Dilimiz ve Düşüncemiz, *Acun (Türkçenin Gücü) Dergisi*; (1)13
- Tunca, Asude (2006). Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışması. *Mersin Üniv. Eğitim Fak. Yayınları*; 2 (2)114
- Turan, Hayrettin (2012). Azeri Yazardan Türkçe Uyarısı <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/turkiye/9603.aspx> adresinden 23.01.2014’de alınmıştır.
- Timurtaş, Faruk K. (1979). Yeni Kelimeler Sözlüğü. (1. Baskı) İstanbul: Umur Kitapçılık
- Yalçinkaya, Alaaddin (2012) Türkistan Terimi, Coğrafi ve Siyasi Sınırı, *Gök Bayrak Dergisi*; (107) 12-13
- Yaman, Ertuğrul (2002). Türkçenin Temel İlkeleri. (1) Ankara: Türk Dünyası Ortak Dil Bilgi Şöleni 25 Eylül 2002, TDK Yayınları.
- Yavuz, Kemal (1991). *Türk Edebiyat Dergisi*; (218) 53
- Yazgan, Turan (2011). Türk Dünyasında Eğitim Öğretim Faaliyetleri. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/7214.pdf> adresinden 25.12.2013’de alınmıştır.
- Yılmaz, Reha (2013). Kazaklar Nasıl Ruslaştırılmaya Çalışıldı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*; 1 (3) 199
- Zekiyev, Mirfatih (2002). Türk Dünyası Ortak Dil Bilgi Şöleni 25 Eylül 2002 Ankara: TDK yayınları.

EKLER (2)

Dr. Abdullah Cevdet'in Cağaloğlu'ndaki Binası